

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає
Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political,
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

ISSN: 0042-9422

No. 1 (490), January, 1989, Vol. XLII

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів
Заступник Відповідального Редактора — М. В. Поврозник

Члени Редакційної Колегії:

проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай, проф. д-р В. Косик,
інж. В. Олеськів, ред. Л. Полтава, проф. Б. Романенчук,
д-р Б. Стебельський, проф. П. Цимбалістий

Літературно-мовний консультант — Святослав Караванський

Редакція і Адміністрація

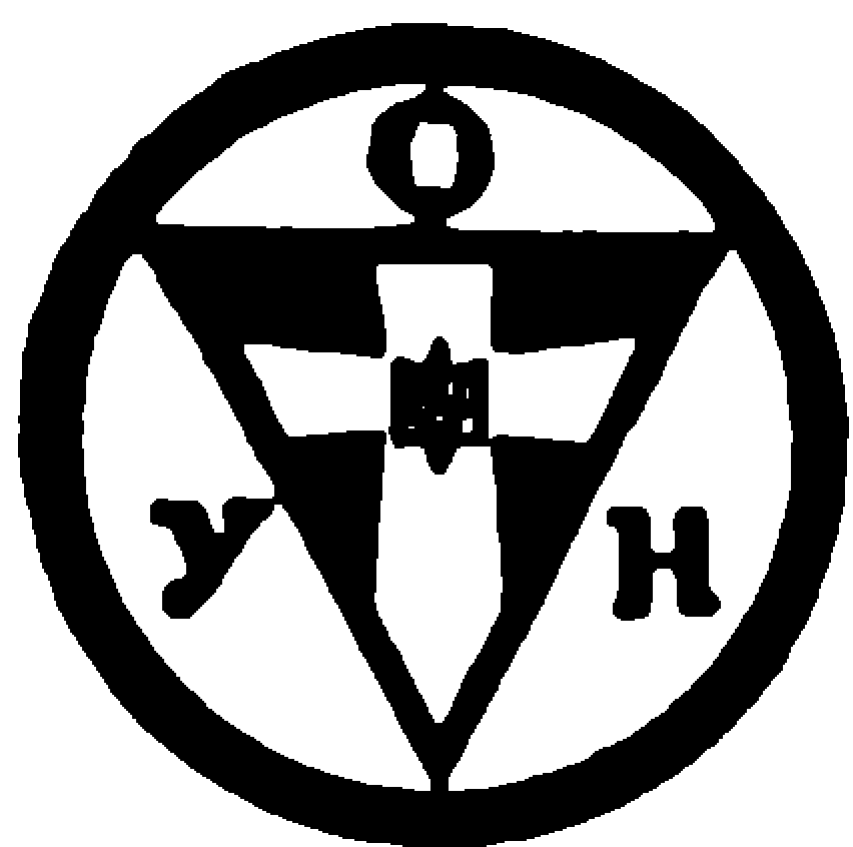
200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Tel.: 607 6266/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1989 РІК

К р а ї н а	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Австралія	65 дол.	35 дол.	6 дол.
Австрія	700 шіл.	400 шіл.	65 шіл.
Аргентина	(Амер. дол.) 40 дол.	20 дол.	4 дол.
Бельгія	2000 б.фр.	1100 б.фр.	200 б.фр.
Вел. Британія	27.50 ф.	15.00 ф.	3.00 ф.
Канада	65 дол.	35 дол.	6 дол.
США	60 дол.	32 дол.	6 дол.
Німеччина	110 н.м.	60 н.м.	12 н.м.
Франція	300 фр.	175 фр.	30 фр.
Швеція	300 кор.	175 кор.	30 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.
Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу
Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам ви-
гідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.
Чеки виставляти на: Ukrainian Publishers Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 1 (490)

СІЧЕНЬ, 1989

Річник ХІІ

Зміст I-ої книжки

В 70-ліття Свята Соборности

Уляна Кравченко: НА СПОМИНИ 22 СІЧНЯ 1918-1919	3
Борис І. Антонич: КРУТЯНСЬКА ПІСНЯ	4
Микола Верес: СІЧЕНЬ	5
— ОДИН НАРОД — ОДНА СОБОРНА ДЕРЖАВА!	6

Питання національного визволення

Володимир Болюбаш: МОРАЛЬНИЙ АСПЕКТ «ПЕРЕСТРОЙКИ»	9
С. Мечник: ІМПЕРІЯ ТРИЩИТЬ	13
А. Бедрий: ПРОТИ СОВЕТСЬКО-РОСІЙСЬКОГО КУЛЬТОБМАНУ	21
Святослав Караванський: ЩИРІ БЕСІДИ	24
— ЗУДАР ДВОХ ПРОТИСТАВНИХ СИЛ (Заява УЦІС)	29
Володимир Мазур: ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ — ДЕРЖАВНИЙ МУЖ І ПОЛІТИК	33

В Тисячоліття Хрещення України

— СВЯТКУВАННЯ ТИСЯЧОРІЧЧЯ ХРЕЩЕННЯ УКРАЇНИ В ПОЛЬЩІ	37
— ЮВІЛЕЙНІ ТОРЖЕСТВА У КРИЖЕВЦЯХ	40
— СЛОВО БЛАЖЕННІШОГО ДО ПРИМАСА ПОЛЬЩІ	40
— ПРОПОВІДЬ БЛАЖ. МИРОСЛАВА ІВАНА ЛЮБАЧІВСЬКОГО З НАГОДИ ТИСЯЧОРІЧЧЯ ХРЕЩЕННЯ РУСИ-УКРАЇНИ НА ЯСНІЙ ГОРІ В ЧЕНСТОХОВІ	41
— ПОДЯКА БЛАЖЕННІШОГО В ЧЕНСТОХОВІ	45
— ПРОПОВІДЬ АРХИЄП. МИРОСЛАВА МАРУСИНА В ЧЕНСТОХОВІ	46
о. д-р І. Ортинський: ТАЄМНИЦЯ УКРАЇНИ (Продовження, 6)	52

Поезії

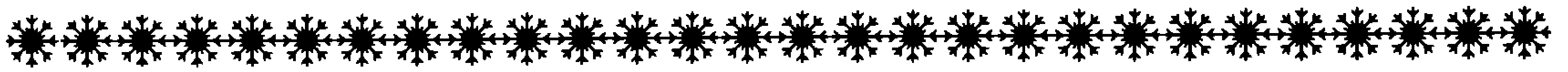
Олександр Коницький: ЗАПОВІТ ЯРОСЛАВА МУДРОГО	61
Тарас Романюк: ОХОТСЬКЕ МОРЕ — 63; ЛЕТЯТЬ ВІКИ — 64.	
Ярослав Лесів: СЛОВО МОВЛЮ (Прод., 4) — 66; НАСЛІДУВАННЯ ШЕВЧЕНКА	66

З дому неволі

Ганна Коваль: МИ — КОВАЛІ (Уривок з роману)	71
Михайло Осадчий: ЗУСТРІЧ З ВОЖДЕМ (Уривок з повісті)	78
Василь Стус: З РІЛЬКЕ — 87; ЛИСТИ В. СТУСА ДО ЛЮБОМИРИ І ЗОРЯНА ПОПАДЮКІВ — 88.	
Василь Барладяну: ВІДПУСТИТЬ КАРТИНИ ДО КИЄВА.	99
Богдан Горинь: КОНТРАСТИ (Про Олександра Архипенка)	102
В. Цетанський: РАЗОМ ІЗ КУРБАСОМ (Слогад)	107
В'ячеслав Чорновіл: ПРО ЗВИХНЕНУ ПАМ'ЯТЬ ЛАВРЕАТА-ШОВІНІСТА	112
— ПОЯСНЕННЯ (від Редакції «В.Ш.»)	124

У власній справі

— В НАШІЙ І СВОЇЙ СПРАВІ	125
— ДО ШАНОВНИХ ЗАСТУПНИКІВ, ПЕРЕДПЛАТНИКІВ, КОЛЬПОРТЕРІВ І ПРИХИЛЬНИКІВ ЖУРНАЛА «ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ»	126

Христос Родився!

З Різдвом Христовим і Новим Роком щиро вітаємо всіх наших Вельмишановних Співробітників, Представників, Кольпортерів, Передплатників і Читачів нашого журналу й бажаємо усім радісних Свят і щасливого Нового Року.

Рівночасно шлемо сердечний привіт нескореному Українському Народові, зокрема його невгнутим Синам і Дочкам, Борцям за волю і права української нації, Політв'язням у тюрмах, концтаборах і засланнях та всім, хто на рідній і чужій землі вірно служить своїй поневоленій Батьківщині й бореться за її державну незалежність і суверенність.

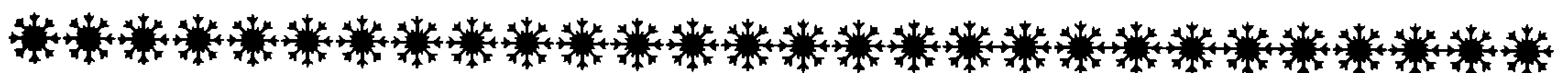
Щиро вітаємо Блаженнішого Патріярха Мирослава Івана, Главу Помісної УКЦеркви, Блаженнішого Митрополита Мстислава, Главу УАПЦ, Митрополитів УПЦеркви у США і Канаді, Ієрархів, Духовенство і Монашество Українських Церков і Віровизнань в Україні і в Діаспорі, які вірно служать Богові й Українському Народові.

Сердечно вітаємо Голову Проводу ОУН, Провід ОУН і увесь Актив, Голову й Членів Українського Державного Правління, Голову й Президію СУВФ, Голову й Центральний Комітет АБН, Проводи українських і чужинецьких політичних, наукових, культурних і громадських Установ, які несуть на собі тягар і відповідальність за ідейно-політичний зміст і напрямок боротьби за визволення усіх поневолених Москвою народів.

Хай Новонароджений Ісус Христос благословить Вашу працю і жертви в боротьбі й обдарує Ваші зусилля перемогою Його Святої Правди!

Христос Родився — Славім Його!

*Дирекція, Редакція, Адміністрація і Друкарня
«Визвольного Шляху» й УВС*

В 70-ліття Свята Соборности

Уляна КРАВЧЕНКО

НА СПОМИН 22 СІЧНЯ
1918-1919

А хоч у хуртовині
Ми стратили усе,
Надія в нашім серці
Буяє і цвіте!

Лишилися руїни,
Лишилась нам тюрма,
Однак у нашім серці
Є віра — все жива!

Не поборов нас ворог,
Бо духа не зборов, —
Бо є у нашім серці
Для Вітчини любов!

Нам віри в нашу правду
Не взяли вороги —
Ми шляхом, хоч тернистим,
Ідемо до мети. . .

Бадьоро йдем і сміло
На стрічу дням, що йдуть. . .
Борня — аж до побіди!
Борня — це наша путь!

Землі дали данину —
Героїв наших кров! . .
Серця у сталь змінили. . .
Нас ворог не зборов!

Хоч з бурі — хуртовини
Лишилась нам тюрма,
В душі є жар завзяття,
Є пісня боева!!

Борис І. АНТОНІЧ

КРУТЯНСЬКА ПІСНЯ*

Спом'янімо в пісні славу Крутів,
Найсвятіше з наших бойовищ!
Крути! Крути! — смолоскип в майбутнє.
Підіймімо наші душі ввиш!

Крути! Крути! Це за Батьківщину
Стати муром, шанцем душ і тіл.
Крути! Крути! Мужньо, воедино
Прямувати в найсвятішу ціль.
Крути! Крути! Час розплати близько,
Вже червоний ворог кари жде.
Крути! Крути! Вічне бойовисько
За майбутнє, за світліший день.

Крути! Крути! Мужність і посвята,
Вірність, що міцніша понад смерть.
Крути! Крути! Горда і завзята
Кличе пісня і веде вперед!

Львів, весна 1937.

* «Крутянська пісня» Б. І. Антонича вперше була опублікована в журналі для молоді «Дорога», Львів, січень-лютий 1938 р. Музику до цих величних слів написав композитор А. Ярославенко. Цей програмово-політичний твір Богдана Ігоря Антонича не опублікований у советському виданні його творів, де поета, мовляв, «регабілітовано», ані в пряшівському, ані навіть в недавньому закордонному виданні «Зібрані твори», куди, можна припускати, не ввійшов через недогляд. У 1968 році до цих слів написав музику український композитор у Львові і переслав цей твір на Захід.

Микола ВЕРЕС

СІЧЕНЬ

За роком рік повз нас пливе,
І на чолі — печать сувора,
А в зорі все таке живе,
Немов би сталося учора.

Святочний Київ. . . Слави шлях,
А біля древньої Софії
На синьо-жовтих прапорах
Іскристий Січень молодіє.

Ширяє радість до Дніпра,
Теплить його крижані груди,
І кожний погляд прибира
Глибокий відблиск ізумруду.

А над усім — Софії дзвін,
Понад Печерськ, Поділ, Хрещатик,
Несе тріумф про Січня чин,
Держави нашої початок.

Держави соняшних широт,
Земель соборницьку обнову
З поліських пуц до моря вод,
З Кубані плавекнь і до Львова. . .

О, дні краси! . . Немає вас,
Пройшли ви в бурянім розгоні. . .
Я був дитиною в той час,
Тепер вже маю сиві скроні,

Та залишилися в крові,
В душі моїй. І перед зором
Сьогодні ви, немов живі,
Немов гриміли тільки вчора.

І юність зроджують в мені
Столиця, прапори, Софія,
І на вигнанні, в чужині,
Сьогодні ними молодію.

І що там скроні! В грудях — міць,
А в серці віра, мов лілея,
Що крізь юрбу чужих столиць
Дійду, нарешті, до своєї!

Я не спиняюсь ні на мить
Життя на обрій владно кличе,
Де нам зірницею іскрить
З грозових шат грядучий Січень.

ОДИН НАРОД — ОДНА СОБОРНА ДЕРЖАВА!

Синтезою волі й прагнень українського народу став, без сумніву, один національний ідеал — об'єднання всіх українських земель, заселених українським народом, в одній Соборній Українській Державі. Наслідком відродження української нації в огні революції 1917 року був Акт 22 січня 1918 року, коли оголошено суверенну Українську Народню Республіку, а рік пізніше, знову ж 22 січня, на Софійській площі оголошено другий великого значення історичний акт — Акт злуки всіх українських земель.

1988 року українська громадськість у вільному світі урочисто відзначила 70-річчя з дня оголошення IV Універсалом Центральної Ради самостійної Української Народньої Республіки, а також 70-річчя Листопадового чину, що започаткував вільне життя українців західних областей. І врешті, як завершення згаданих наших національно-державних річниць, відзначаємо 70-річчя Акту злуки всіх українських земель в одній Соборній Українській Державі.

Втративши свою самостійність, український народ впродовж століть зазнав жорстокого поневолення від різних окупантів, що розривали, ділили між собою українські землі, встановляли свої кордони і силою запроваджували свою владу. Відділені одні від одних штучними окупантськими кордонами, українці центральних, східних, західних, північних і південних земель часто жили в різних окупаційних умовах, які впливали і на їх національні, соціальні та релігійні погляди. І впливи ці, хоч їх завжди можна було подолати, все ж деякою мірою порізли синів і дочок однієї нації. І саме Акт злуки всіх українських земель в одну Соборну Державу привернув українській нації не тільки фізичну, а й духову соборність.

Відновлена IV Універсалом Українська держава — спершу як Республіка, далі як Гетьманщина, а потім знову як Республіка — постала на українських центральних землях, що до революції 1917 року були під окупацією царської російської імперії. А на руїнах Австро-Угорської імперії, до складу якої належала і частина українських земель, головно Галичина і Буковина, 1-го листопада 1918 року постала Західньоукраїнська Народня Республіка (ЗУНР). Таким чином на звільнених від ворожої окупації українських землях були дві держави і два уряди — Директорія у Києві та уряд ЗУНР, з компетенціями уряду окремої держави. Але це був тільки тимчасовий стан, зумовлений тодішнім станови-

щем українських земель і розвитком воєнних та політичних подій. Правдивим прагненням усіх українців, а зокрема всіх українських патріотів, було якнайшвидше з'єднатися в одній Соборній Українській Державі.

Вже 1-го листопада сот. Дмитро Вітовський, голова Генерального Військового Комітету у Львові, вислав до Українського Національного Союзу в Києві таку телеграму: «Зайнятий українськими військами Львів посилає поклін Києву — столиці Соборної України». А 4-го січня 1919 року в Станиславові, що був тимчасовим осідком Української Національної Ради ЗУНР, схвалено постанову з'єднати Західньоукраїнську Народню Республіку з Українською Народньою Республікою.

22-го січня 1919 року на Софійській площі в Києві, при великому здвизі народу і війська, у приявності представників чужих держав, делегати Західньоукраїнської Народньої Республіки обмінялися грамотами з верховною владою Української Народньої Республіки і оголошено з'єднання обидвох республік в одну Соборну Державу.

Директорія сповістила про це громадян України окремим універсалом, в якому заявила:

«Вітаючи з великою радістю цей історичний крок західніх братів, Директорія Української Народньої Республіки рішила прийняти до відома це з'єднання і ввести його в життя, згідно з умовами, які означено в рішенні Української Національної Ради з дня 4-го січня 1919 року.

Віднині зливаються воєдино віками відділені одна від одної частини України — Галичина, Буковина, Закарпаття і Придніпрянська Україна в одну Велику Україну. Сповнилися відвічні мрії, для яких жили і за які вмирали найліпші сини України. Віднині є тільки одна незалежна Українська Народня Республіка. Віднині український народ, увільнений могутнім поривом своїх власних сил, має змогу об'єднати всі зусилля своїх синів для створення нероздільної, незалежної Української держави, на добро і щастя українського народу».

Так Акт злуки всіх українських земель в одну Соборну Українську Державу, побіч IV Універсалу, став найвизначнішою подією новітньої історії української нації. Не зважаючи на поразку наших Визвольних Змагань, що закінчилися окупацією українських земель новими московськими, тим разом большевицькими завоєвниками-імперіялістами, в серцях українського народу Ук-

раїнська держава залишилася такою, якою проголошено її Актами 22-го січня 1918 і 1919 років — суверенною, соборною, єдиною національною державою всіх синів і дочок одного народу.

Державність і Соборність — наш національний ідеал, що за нього віддали своє життя найкращі сини й дочки українського народу. Акт злуки всіх земель України — великий і світлий державний чин в історії Української Визвольної Революції, ще не закінченої, але непереможної. Могутній поклик Актів 22-го січня лунає владно над всією Україною, веде український народ до вирішальної боротьби з московськими імперіялістами за остаточне здійснення нашого національного ідеалу — Самостійної Соборної Української Держави.

«*Народи вільного світу!*

Ми закликаємо знищити зсередини ворога людства — без атомової війни, при допомозі поневолених народів! Пропонуючи нашу альтернативу, ми перестерігаємо усі вільні нації світу: не нехтуйте нашою потенційною і дієвою силою і не пробуйте вживати термоядерної зброї на наші країни, уярмлені російськими безбожницькими тиранами, — лише тому, що Заходові не вистачає конвенційної зброї через його культ гедоністичного вигідного життя! Тиранія вже не викликає в поневолених страху перед терором. Страх вже зламаный! Приходить епоха революцій і визвольних воєн. Або Захід стане по боці революцій, або ж реакції, тобто зберігання комуно-більшевицької системи й російської імперії. Перед визвольнимим націоналізмами не втримається ніяка термоядерна зброя, бо вона теж в наших руках. Нації повстали, їх нічим не зламати!»

(З Маніфесту VI ВЗ ОУН)

Питання національного визволення

Володимир БОЛЮБАШ

МОРАЛЬНИЙ АСПЕКТ «ПЕРЕСТРОЙКИ»

За останні три роки, себто від часу проголошення Горбачовом нової економічної політики і «революційного оновлення» всіх галузей народнього господарства, економічна обстановка в імперії рухається по похилій лінії від передкритичного стану до більш критичного. За його словами, за останні двадцять років економіка СРСР не дала жодного приросту. Брежнев прикривав економічний застій, фальшуючи статистику і баяншуючи бюджетні дефіцити прибутками з продажу нафти, зброї, золота та алкогольних напоїв. Кожен знав, що офіційна советська статистика брехала, але щойно тепер масштабність забріханости повністю розкривається.

В країні поглиблюється апатія, деморалізація і екзистенціальний страх за саме існування. В крамницях відчувається брак всього: харчів, продуктів першої потреби, молока, м'яса; повсюдно видніють довгі черги. Сфера соціального обслуговування гіршає, всюди велика нестача медикаментів і лікувальних середників. Робітництво нагромаджує в касах і банках великі суми ощадностей, близько триста білльйонів карбованців, бо немає за них що купити.

Найголовнішою перешкодою на шляху до впровадження необхідних реформ є комуністична партія і 18 мільйонів бюрократів. Це вони задушують всі спроби людської ініціативи, тероризують сільське населення і робітництво за будь-які починання, що не відповідають центральному плануванню і мають видимість якої-такі автономности. За загальним поглядом, в ряди комуністичної партії вступає найнеморальніший елемент — кар'єристи, підлабузники, потенційні злочинці та індивіди з тенденцією до садизму, нажив, насильства тощо.

Горбачов платить високу ціну за вдержування імперії, нагляд над імперією і за статус мілітарної суперпотуги, що пожирає 16-17% національної валової продукції. Через закостенілість тоталітарної системи спроби зреформувати її за Хрущова і Косигіна були безуспішними. Советський Союз залишається щораз далі позаду багатьох капіталістичних країн. Криза капіталізму, як про

це донедавна горлали большевицькі пропагандисти, не тільки не сталася, але західній капіталізм зробив великий крок вперед в галузі мікро технологій.

Горбачов намагається здобути довір'я серед населення, критикуючи Сталіна і Брежнєва за всі попередні злочини й злодіяння, але обидва тирані діяли в імені цієї самої комуністичної партії, в імені якої Горбачов тепер владарює. Адже ж не досить сказати, що Сталін і Брежнєв відхилилися від «партійної лінії» і накоїли астрономічних злочинів, а я, мовляв, буду додержуватися «ленінського вчення» і «по-гуманному поступатиму». Советська преса опублікувала сотні листів, у яких громадяни жалуються на зловживання партійними чиновниками. Мільйони сталінських, брежнєвських і горбачовських кримінальних комуністичних злочинців ще й тепер наживаються з рук праці народу, одні з товстих пенсій, інші — дармоїдства і привілеїв порядком приналежності до комуністичної партії. Лазар Каганович, військовий злочинець калібру Гітлера і Сталіна, затишно проживає собі в Москві. Україна жде на його суд за мільйони жертв українського народу.

Нагромаджений віками досвід свідчить про те, що людина дає найкращий продукт своєї праці тоді, коли вона є господарем на своїй землі і власником засобів виробництва. Горбачовська перестройка також націлена на експлуатацію людини, насаджуючи їй плянову економіку під контролею партії та не даючи їй права на приватну власність на землю і засоби виробництва. Горбачов намагається створити таку систему, що поєднуватиме в собі центральну контролю і льокальну на низах ініціативу. Цей експеримент зазнав поразки в інших країнах. Китай зліквідував колгоспи, землю роздав селянам для індивідуального господарювання. В перші роки підсобного землекористування сільськогосподарська продукція зросла на триста процентів. Китай став експортером харчів.

Горбачов звернувся до «патріярха» Пімена і «советського народу» та його патріотичного «інтернаціоналізму» піддержати його «перебудову» в ім'я майбутньої винагороди за сьогоденну посилену працю. Але 40 років комуністичної безгосподарності російського імперіялізму, нищення всього людського в людині, масове народовбивство неросійських народів, нищення їхніх культур, деформування історії поневолених народів, знищення національних церков багатьох народів, насадження русифікації і демонстрування російського расизму й месіянзму — все це і багато більше заподіяних ущемлень супроти неросійських народів витворив у них оправдану ненависть до російського ультраімперіялізму.

Чи це не ганебний вияв цинізму й лицемірства говорити сьогодні про «братерство советських народів», про «багатонаціональну спільність», про «великий спільний здобуток соціалізму»? Чи

може Горбачов на основі такої незгоєної рани перебудувати імперію?

Перебудова системи починається від перебудови психічних настанов людини, перебудови мислення, індивідуальної відповідальності, моральної метаморфози. За висловом Горбачова, вчити росіян нового незалежного мислення, самочинної підприємливості і продуктивної господарності є найбільшим викликом «перестройки». В росіян історично вигострився інстинкт грабунку, насильства, лінивства, інерції, обкрадання завойованих ними народів, шукання екзистенціальної бази не у своїй праці та експлуатуванні своїх природних ресурсів, але, знову, у викачуванні ресурсів й обкраданні неросійських народів з їхніх духовних і матеріальних багатств. Іноземні подорожники, що вивчали стиль життя і культуру російського й сумежних народів, зауважили, що найприроднішою границею, що ділить росіян від неросіян, є архітектурна неохайність російських господарств, брак у них естетики, чистоти і гордості за свої господарські двори. Як тільки подорожник вступав на землю європейського сходу, незамешкану росіянами, він з місця бачив неймовірну різницю: охайність мешкань, господарських дворів, наявність естетики, відповідну геометричність розгорнення сіл, ввічливість жителів, вияв гостинности.

Газета «Правда» помістила за 17-го травня статтю під наголовком «Горизонти нечорнозем'я», в якій автор тієї статті запитує, чому величезний край Росії не став базою для вирощування продуктів харчування, чому Росія бідує і терпить нестатки. Він каже, що протягом кількох десятиріч сільське господарство в Росії занепадає. Залишено напризволяще мільйони гектарів посівної землі, а ті землі, що їх експлуатують для сільського господарства, дають продукції двічі менше, ніж сусідні землі в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії тощо. Далі автор розвідки твердить, що за останні двадцять років третина населення тих районів подалась до міст, у промислові райони. Про це автор не говорить, але нам відомо, що за той самий проміжок часу мільйони росіян поселилися в Україні, Прибалтиці, Білорусії та інших неросійських республіках. Звичайно, вони мали першість на мешкання, працездатності і всі привілеї культурного і соціального життя. Це був період найшаленішої русифікації, маніфестації російського шовінізму, колонізації міст, областей, районів.

Ця політика насаджування чужого і ворожого автохтонному населенню елементу була зверху централізована і мала назву «обміну кадрами». Іншими словами, в Україну та інші неросійські республіки навозили мільйони росіян, а місцеві професійні кадри видворювали поза межі їхніх батьківщин. В наслідок кремлівської політики переміщування населення російські етнографічні землі обезлюднилися, а землі неросійських республік перенасичено

російськими зайдами. Це створює соціальний конфлікт і зумовлює становлення динамічного антагонізму в площині міжнаціональних відносин. Жоден народ в історії не любив своїх окупантів, і в нашому часі це стосується також росіян, які горлають про «братерство» і якийсь абстрактний «інтернаціоналізм», але водночас по-варварськи поводяться з неросійським населенням національних республік.

Поневолені російським імперіялізмом народи не зацікавлені в тому, щоб з допомогою обманливої горбачовської перестройки підсилювати і продовжувати життя зненавидженої занепадаючої імперії. Хай росіяни займаються перебудовою своєї країни і заберуться геть з національних республік. Їх ніхто там не поважає, не любить. Афганістан про це засвідчив. Кожен з поневолених Московію народів виявив поставу Афганістану, але без моральної і матеріальної зовнішньої допомоги не міг встоятися від нашествия російської агресії. Все сучасне насичене минулим і вагітне майбутнім.

ЧИТАЙТЕ — ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ТИЖНЕВИК

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ»

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — орган української самостійницької думки та речник українського визвольного руху. Він подає правдиві інформації про події на українських землях а також приносить обширні відомості про міжнародні події, навітлюючи й коментуючи їх в дусі інтересів української справи. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» речево дискутує й розяснює всі суспільні політичні й культурні питання української еміграції й постійно містить хроніку українського життя з усіх закутків світу. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — це універсальний часопис української еміграції в усіх країнах поселення, що повинен знайтися в руках кожного свідомого українця, якому доля нашої Батьківщини не байдужа.

Передплату у Великій Британії приймає:

Українська Видавнича Спілка
200, Liverpool Road, London, N1 1LF.

Адреса Видавництва:
Verlag Schlach Peremohy
München 8000, Zeppelinstr. 67, Germany.

С. МЕЧНИК

ІМПЕРІЯ ТРИЩИТЬ

На протязі сімдесяти років у червоній московській імперії панувало сім диктаторів: В. Ленін, Й. Сталін, Г. Маленков, Н. Хрущов, Л. Брежнев, Ю. Андропов, К. Черненко, а тепер восьмий — М. Горбачов. Їхня політика супроти нашого народу була скрайньо злочинна.

Свого часу я писав*, що голова КГБ, а потім перший секретар ЦК КПСС Юрій Андропов почав оздоровлювати zdeгенерований партійний і економічний апарат і направляти занепадаюче господарство імперії. Юрій Андропов довгі роки був головою КГБ і докладно знав про занепад партійних керівників. Йому були відомі причини поганого, нехлюйного господарювання. За 15 місяців очолювання ЦК КПСС, Ю. Андропов зсадив 14 членів уряду та 14 перших секретарів комуністичної партії. Перед советський суд він поставив декількох міністрів, а міністер внутрішніх справ ССРСР, генерал армії Щелков поповнив самогубство.

У цей час я також вказав на те, яку саме спадщину перебрав М. Горбачов, ставши першим секретарем ЦК КПСС. В 1960 році Советський Союз, хоча й надалеко відстав від США, всеж ще числився другою індустріальною країною в світі. В 1986-1987 роках ССРСР надалеко відстав від західноєвропейської господарської спільноти і малої держави Японії. Михайлові Горбачову довелося продовжувати оздоровлювання країни. Він почав боротьбу з алкоголізмом і т. зв. «перестройку». З М. Горбачовим до влади прийшло молодше покоління, яке не було причетним до злочинної політики, яку провадили їхні попередники, — старезні советсько-русскіє політики.

Молодше покоління, яке бачило і переживало злочинність малограмотних, одержимих комуністів, керівників системи, вже не має такої віри в Маркса, Леніна й комуністичну ідеологію. Натомість у цьому поколінні видно «русскій» зміст, який прикривають «інтернаціоналізмом», і видно вороже ставлення до національних процесів серед поневолених народів.

Це советське молодше покоління вчилося тоді, коли в світі проходила науково-технічна революція. Воно вже бачило, що на Заході наявні величезні наукові й технічні осяги. Воно було свідком,

* «Вісник», ООЧСУ, Нью-Йорк, ч. 8, 1987 р., стор. 457.

як у той саме час в Советському Союзі партійні догматики переслідували розвиток наукової думки, що унеможливлювало технічний прогрес.

Михайло Горбачов та його покоління сучасників бачать катастрофальну відсталість на всіх відтинках, в усіх галузях життя, і розуміють, що комуністична система нежиттєздатна. Через деякий час СРСР може стати третьорядною державою. Довголітні твердження, що «в нас усе найкраще», що «мудра партія веде», вже стали лише неприхованою брехливою пропагандою.

На XXVII з'їзді комуністичної партії Советського Союзу (25-го лютого — 6-го березня 1986 року) М. Горбачов у п'ятигодинній доповіді стверджував, що не має повороття і мусить бути проведена перебудова («перестройка»). Після партійного з'їзду М. Горбачов почав провадити «перестройку» в життя. В липні 1986 року, в своїй промові в Хабаровську, М. Горбачов назвав «перестройку» — «революцією».

В цій перебудові комуністична партія Советського Союзу почала відступати від декотрих своїх догм. В комуністичній партії Советського Союзу постали спротиви та невдоволення «перестройкою». Виявилось, що в КПСС не та дисципліна і слухняність, які були в минулому.

Орган ЦК КПСС «Правда» з 25-го березня 1987 року помістила інтерв'ю з генеральним прокурором СРСР А. Рекунковим, в якому він подав, що протягом 1986 року прокуратура притягла до судової відповідальності 200 тисяч урядових осіб. Немає сумніву, що всі ці чиновники були на відповідальних посадах і були членами комуністичної партії. Це доказ і картина морального стану членів комуністичної партії Советського Союзу.

Доповідь М. Горбачова на XXVII з'їзді КПСС і ряд його виступів пізніше, зокрема в 1986 році, наголошували «ситуацію, що потребує зміни; не можна оминати назрілих проблем; управління економіки потребує радикальних змін». Все говорення Горбачова в цей час було демагогічне, що не нарушувало лиха в корені. Виглядало так, що Горбачов боротьбою з пияцтвом — сухим законом створить добру настанову, а помінявши корупних партійних керівників чи директорів підприємств — підніме якість продукції. Бо деяких важливих питань, як національне, наприклад, М. Горбачов взагалі не порушував. Він лише підкреслював, що національне питання «в нас розв'язане і не підлягає обговоренню».

Стежачи за розвитком заходів М. Горбачова загнuzдати ситуацію, було видно, що той розвиток змушує М. Горбачова поступитися вимогам, які виринали, вміло свою думку поширювати і доповнювати. Спочатку М. Горбачов наголошував потребу «перестройки», які впроваджував у життя. Потім перебудову назвав

«революцією». В половині 1986 року на перше місце він поставив уже «гласность», що спричинило велике зрушення в усіх верствах населення ССРСР. Заговорили, що «як буде гласность, то буде і перестройка».

Коли «гласность» набрала прав громадянства, тоді вже в народніх низах почали висувати всі недоліки, все те беззаконня, яке панує в советській системі. Все почало висуватися відважніше і голосніше.

27-го і 28-го січня 1987 року відбувся пленум ЦК КПСС, який мав відбутися раніше. Спізнений пленум вказував, що в Горбачова і в Політбюрі ЦК КПСС наявні труднощі, і не все так виглядає, як Горбачов собі уявляв. На пленумі М. Горбачов підкреслив, що «необхідна об'єктивна перестройка, тобто перестройка кадрів і демократизація». Таким чином до «перестройки», до «революції», до «гласності» додалося наголошування «демократизації».

Але прикладу до «демократизації» Горбачов не дав. Своєї влади він не розділив. Він почав говорити про демократію, маючи в руках владу диктатора.

Поза межами ССРСР про поширення московських впливів дбає більше КГБ, ніж міністерство закордонних справ. КГБ має також поважно розбудовану мережу дезінформації. Шляхом дезінформації скрутне становище Горбачова і самого ЦК КПСС почав вміло використовувати КГБ серед необізнаних західніх політиків і журналістів.

На Заході почали писати і говорити про позитивні зміни в ССРСР; почали писати і говорити, що Горбачов запроваджує в Советському Союзі демократію. Не всі громадяни західніх країн знають, що московське розуміння демократії зовсім не таке, як зрозуміння її на Заході.

Не можна заперечити, що Горбачов є добрим психологом, не злим у своїх виступах і має достатньо засвоєну діалектику. В розмовах з чужинецькими політиками, зокрема із західніми, він по артистичному грає свою роллю. Горбачов і Політбюро ЦК КПСС так маневрували, щоб у «перестройці» та «гласності» не заторкувати самої советської системи й комуністичної ідеології. В розмові з письменниками ССРСР М. Горбачов дослівно сказав: «Якщо б ми почали займатися минулим, ми знищили б свою енергію, ми зударили б головами народ, а нам треба ж іти вперед». Це вказує на те, що в Горбачовському пляні не було згадувати про злочини минулого та про докази банкрутства комуністичної системи.

Щоб досягнути успіх в перебудові та зламати спротив партійних функціонерів, Горбачов запряг засоби масової інформації — радіо, телебачення, пресу й партійний актив. Гласність мала змогу говорити і писати відверто про всі проблеми і критикувати методи

господарювання партійних керівників. До цього часу преса критикувала лише робітників і селян, а партійні боси були недоторкувальні. Советська преса почала в дусі гласности відверто критикувати всі господарські неадаптиції; почала вказувати на злиденний соціалістичний стан громадян.

В імперії почали творитися різні гуртки, що в загальному називаються клубами або спілками. Ряд цих клубів та спілок почали видавати свої газетки та журнали. Все робиться ніби в рамках «гласности», але, приглянувшись ближче, ми побачимо, що посередньо критикується і систему.

* * *

В сімдесяту річницю створення червоно-московської імперії перший секретар ЦК КПСС Михайло Горбачов та советська преса подали частину правди про імперію. Зазначую — частину правди, бо говорять не про всю правду. Не знаємо, чи матиме Горбачов відвагу в своїй гласности сказати всю правду про злочинну імперію. Але і ця половинчаста правда є корисною. Ми довгі десятиліття на Заході говорили і писали про імперію зла (як був висловився президент Реган), але не всі нам вірили. Тепер частину нашого правдивого твердження підтвердив М. Горбачов та советська преса.

Пресовий орган советського уряду «Ізвестія» з 25-го серпня 1987 року помістив статтю академіка А. Аганбегяна, в якій він пише: «Доля сьогоденного виробництва електроніки в усій продукції капіталістичного світу творить десятку частину. В нас (тобто в СРСР, — С. М.) — маленьку частину відсотка».

«Літературная газета» з 29-го липня 1987 року пише: «Більшість советського населення належить до малозабезпечених. Для мінімального забезпечення родини з чотирьох осіб треба мати заробітку 240 карбованців місячно».

З газети «Ізвестія» з 13-го травня 1987 року довідуємося, що за вісім місяців на вулицях Москви підбрано 600 тисяч п'яних; з початком 1987 року на обліку було 46 тисяч наркоманів, а в тому числі 14 тисяч малолітніх; і нова соціальна проблема — проституція».

Друкований орган советських письменників «Літературная газета» з 29-го липня 1987 року на другій сторінці пише, що в Молдавії в 50-х інтернатах живуть ненормальні діти, які потерпіли внаслідок хемікалій.

Все це творить трагічну картину советської дійсности, яку десятиліттями називали «щасливим життям радянських людей».

У вересні 1987 року до Москви з'їхалися були на дискусію про

«перестройку» з різних міст Советського Союзу представники від 47-х молодечих організацій. Усі ці організації постали останнього часу «гласності». На підставі повідомлень офіційних советських газет виходить, що на терені СРСР вже постало 100 тисяч молодечих груп, які називають себе клубами з різними назвами. Докладніше зупинятися на всіх цих групах та їхніх друкованих виданнях — не вміститься в цю статтю. І так бачимо, що тільки-но частинно послаб терор тоталітарного режиму, як народи всіх національностей та всіх суспільних верств вже змагають до соціальної справедливості і національної незалежності.

В московській червоній імперії відомі відступлення від офіційних догм. За часів Леніна — НЕП («Нова економічна політика»), за Хрущова — «відлига». Однак Горбачовська «гласність» — це зовсім що інше. «Літературная газета» з 24-го лютого 1988 року подає статтю Федора Бурлацького під назвою «Хрущов». Це, мабуть, перша стаття про Нікіту Хрущова після його падіння, тобто після того, як його усунули «брежньовці» з першого секретаря ЦК КПСС. Із статті Ф. Бурлацького виходить, що він за часів Н. Хрущова працював у центральному апараті; він знав Хрущова і слухав його думки про пляни на майбутнє. Бурлацький висловлює погляд, що усуненням Хрущова перервано його дальші пляни. Хрущовську «відлигу» не можна порівняти з Горбачовськими «перестройкою» і «гласністю». Хрущов не міг піддати критиці злочинного минулого, бо ж він і сам був в Україні реалізатором терору та майстром русифікації нашого народу. Не будемо заперечувати, що і Горбачов, подібно до Хрущова, може закінчити зі своєю «гласністю» так, як було з «відлигою».

* * *

В доповіді на XXVII з'їзді КПСС Горбачов національному питанню присвятив дуже мало часу, всього лише близько 10 хвилин, а його доповідь тривала майже шість годин. Горбачов повторив старі відомі фрази, як: «Назавжди зліквідовано національне поневолення і національну нерівність; утвердилась непорушна дружність народів. Ще не відмерли, а подекуди болісно виявляють себе тенденції та прагнення до національної замкнутості, місництва. . . Ми особливо горді досягненнями багатонаціональної соціалістичної культури. . . Традиція нашої партії, що походить від Леніна — особлива чуйність та обережність у всьому, що стосується національної політики, заторкує інтереси кожної нації й народності, національні почуття людей. . .»

Це головніші фрази з промови Горбачова, який висуває «гласність», тобто відкрито і правдомовно висловлюватися. Для нас, українців, це говорення неправдою шите, бо приховує в собі руси-

фікацію, нищення нашої культури, фальсифікування української історії. Це не ставлення державним мужем національної проблеми, а дешева пропаганда.

Недовго довелося чекати, як національна проблема стала відомою в усьому світі й показала, що дійсність є не такою, якою її намагався представити Горбачов. У Москві почалися протестні демонстрації кримських татарів, яких насильно переселено з Криму далеко на Схід. Шляхом невдоволення в Казахстані відбулися протести і демонстрації. 1-го листопада 1987 року в столиці Білорусії Мінську молодечі новітні групи інтелектуалів, при підтримці народу, організували велику демонстрацію проти русифікації білоруського народу. В Балтицьких країнах — Литві, Латвії й Естонії — в ряді міст спалахнули демонстрації, якими люди вимагають національної свободи, припинення русифікації й відновлення вільних прибалтицьких держав. У містах Вільні та Кавнасі зібралися тисячні маси народу. Москва до згаданих міст стягла великі сили військ КГБ і міліції. Почалися протести й демонстрації чечено-інгушів, яких за часів Сталіна поголовно виселено за «зраду», за співпрацю з німцями. В політичному журналі ЦК КПСС «Коммунист» ч. 3 на цю тему вперше поміщено статтю Боква, в якій вимагається виправлення кривди і всю вину складається на Сталіна. У Вірменії організувалися демонстрації, в яких взяло участь понад 500 тисяч вірменів з вимогою включити в склад Вірменської Республіки округу Карабач. Згадана округа майже виключно заселена вірменами, але Москва прилучила її до Азербайджану. На Заході в пресі й телевізії в лютому та березні 1988 року подано інформації, що в Карабачі були зудари між вірменами й азербайджанцями, внаслідок чого були вбиті та поранені. Це свідчить, як у московській імперії виглядає «дружба народів» і розв'язане Леніном національне питання.

На Захід продісталася інформація, що 12-го і 13-го січня 1988 року в столиці Вірменії Єриван зустрілися представники від українців, вірменів і грузинів на нараду. Вони спільно ухвалили домагання до ЦК КПСС припинити русифікацію і законом забезпечити рідні мови згаданих народів, які в їхніх республіках мають бути першими.

Україна завжди була під посиленням терором і русифікаційним курсом. Національне питання в Україні в московській внутрішній політиці являється головною проблемою. Московські органи терору завжди ліквідували фізично українців з національним змістом. На поверхні життя втримувалися лише люди, які погоджувалися впроваджувати в життя ту діяльність, яку накидала Москва, не звертаючи уваги на те, чи воно корисне українському народові. На початку шістдесятих років КГБ провів арешти серед українських письменників, поетів, журналістів та людей, що мали укра-

їнський національний зміст. До цих арештів додало КГБ арешти протягом сімдесятих і вісімдесятих років. Всіх заарештованих (а найвідоміші серед них: Іван Світличний, Є. Сверстюк, Л. Лук'яненко, В. Чорновіл, В. Стус, М. Осадчий, М. Горинь, І. Калинець, І. Сокульський, М. Руденко, П. Заливаха, С. Шабатура, Ю. Бадзьо та сотні інших) суджено на довгі роки ув'язнення. Ряд із тодішніх заарештованих у російських концентраційних таборах КГБ заму-чило, а серед них поета-мислителя Василя Стуса, Олексу Тихого, Марченка, Литвина.

В час Горбачової перебудови і гласности на видних посадах у Спілці письменників України серед публіцистів і журналістів залишилися люди, які були обережними і не хотіли наражуватися на небезпеки і неприємності, або люди послушного типу, які старалися приподобатися русифікаторам і вірно їм служити. Коли ж Горбачов проголосив «гласность», то вони побачили в партії по-сталий страх за посади, посиленішу гризню за привілеї, і не знали на яку ж ногу стати.

Приблизно в цей час закінчився реченець ув'язнення Вячеслава Чорновола з деякими іншими в'язнями сумління, які повернулися в Україну. У вислужників перед русифікаторами, які підтримували русифікаційну політику гавляйтера України Щербицького, немає чистого сумління перед тими, хто мучився в російських кон-центраційних таборах.

Щойно з збігом часу несміло почали друкуватися статті в оборо-ні української мови. Зокрема доброю поставою в обороні україн-ської мови і т.п. визначився О. Г. Мусієнко. Відважно і непохитно включився в активну діяльність звільнений із ув'язнення Вяче-слав Чорновіл. Він сьомим числом відновив видавання «Українсь-кого вісника». Він написав «Відкритий лист» до Генерального Се-кретаря ЦК КПСС Горбачова. Цей лист В. Чорновола став дос-тупним на Заході після появи сьомого числа «Українського вісни-ка», перевиданого Українською Видавничою Спілкою в Лондоні.

Відкритий лист В. Чорновола до М. Горбачова написаний з по-зицій комуніста, але українського, який відважно вказує на всі кривди українському народові, що їх заподіяно злочинною полі-тикою Москви та її вислужниками в Україні. Вячеслав Чорновіл поіменно називає у своєму листі Щербицького, КГБіста Федорчу-ка, першого секретаря Львівського обкому комуністичної партії України Добрика й інших.

«Український вісник», випуск VII, 1987 р., з листом Вячеслава Чорновола є поважним політичним доказом діяльності українців в часі гласности в Україні. Таким самим політичним доказом є постання в Києві ряду клубів, заснованих молоддю, яка висуває ряд проблем. Але це все щойно в початках свого розвитку. Довго-літня праця та боротьба ОУН і УПА поширили в нашому народі

ідеї національної та соціальної справедливості і державної незалежності.

Справедливі вимоги нашого народу живі. Одначе українські патріоти мусять докладно і пильно стежити за розвитком подій та мати на увазі минуле, як розвалилася царська імперія, а московські соціялісти з комуністами знайшли нові форми вдержати імперію іншого змісту, ошукавши та наново поневоливши народи, які почали були творити свої власні держави, своє власне вільне життя, незалежне від росіян.

В час «гласности» в Москві виринули люди, які показують свій русській нацизм, неприхований «інтернаціоналізм». Це все треба мати на увазі в теперішньому і в майбутньому політичному розвитку в теперішньому Советському Союзі, бо завтра можуть постати на його руїнах вільні національні держави.

* * *

Немає ніякого сумніву, що червоно-московська імперія давно вже виказалася своєю системою як антинародня, нелюдяна, а в тому і з наявними ознаками розкладу. Таким чином, вона на шляху до занепаду, розвалу, розподілу на національні держави. Розклад російсько-советської імперії може відбуватися прискореним темпом, або може бути здержуваним. Московські великодержавники шукають рецептів для втримання імперії.

Комуністична партія Советського Союзу при помочі свого терористичного апарату, тобто КГБ, розпад імперії може здержати на деякий час і може нанести удару національним визвольним силам. Але це червоних російських імперіялістів не врятує. «Оздоровлення» країни, тобто ССРСР, що за М. Горбачова названо «перестройкой», пляновано було ще за панування Ю. Андропова. Цей курс піддержували А. Громико та маршал Устінов. У плянах «оздоровлювання» країни брав також участь найбільший співпрацівник Ю. Андропова, донедавній голова КГБ Віктор Чебриков. Все, що досі робилося і ще сьогодні робиться М. Горбачовим — все те підтримується головами КГБ.

Головні сили ССРСР: комуністична партія, КГБ і червона советська армія з гігантською військовою промисловістю. На ці сили і спирається М. Горбачов у своїх «реформах». На випадок невдачі «реформ» М. Горбачова, ті сили можуть М. Горбачова змістити, замінити іншим президентом і першим секретарем КПСС.

В кожній «союзній» республіці чорвоної імперії розвиваються щораз нові процеси. Кожний тиждень чи місяць приносять із ССРСР щось нове. Положення дуже цікаве і вимагає постійної уваги та вивчання.

А. БЕДРІЙ

ПРОТИ СОВЕТСЬКО-РОСІЙСЬКОГО КУЛЬТОБМАНУ

Ми є в періоді міжнародного неаданту між Заходом і російською імперією. У такому періоді чомусь появляються групи українців, які нав'язують співпрацю з окупаційним режимом в Україні в наївності, що така діяльність корисна для українського народу. Цим групам сприяють деякі західні кола, які стремлять до замирення з російською імперією. Росіяни використовують ситуацію хитро-спритно при помочі договорів про т. зв. культобмін, щоб скріплювати одність імперії, позиції окупаційного режиму УССР і своїх коляборантів-вислужників із українського народу.

Одною із метод російського обманювання української еміграції є т. зв. наукові конференції, що насправді виступають як пропагандивно-ідеологічні та радше політичні імпрези, а не наукові. До цього роду імпрез можна зачислити «Науковий симпозіум», що відбувся у Гарвардському університеті 14-16 січня 1988 року при співучасті чотирьох українських науковців, висланих Москвою, і чотирьох американсько-українських професорів.

Друга подібна імпреза відбулася в канадському університеті Мек-Мастер у Гамільтоні від 31-го травня до 2-го червня, організаторами якої були проф. Петро Потічний і проф. Омелян Прицак. Москва вислала до Гамільтону свого політрука для поборювання української культури, історії і науки — Петра Толочка.

Цей тип уже вславився своїм вислужництвом москалям ще в 1970 роках, коли-то він своє українське ренегатство показав у написаній пасквільній рецензії на роман Івана Білика «Меч Арея». Українські патріотичні кола в Україні назвали це «лакейським вчинком», завдяки чому Толочко втримався в Інституті археології АН УССР (гляди «Український вісник», ч. 7-8, 1974).

Лакей Петро Толочко знову пописався виступом у російській періодику «Советская культура» з 28-го лютого 1987 року з нападом-доносом на фільм «Легенда про княгиню Ольгу». Толочко найперше низько кланяється перед «найвидатнішими советськими істориками Б. Д. Грековим, М. Н. Тіхоміровим, Б. А. Рібаковим, В. В. Мавродіним, В. І. Довженоким», які визначили «розвиток Київської Русі», а це самі російські місяністи. Згідно з їхніми інструкціями, Толочко робить фактично донос-обвинувачення на

режисера Юрія Ільєнка за нібито представлення у фільмі «чужинського початку» держави Руси-України.

У своїй статті Толочко ніде не стверджує, що Русь — це Україна, український народ, українська держава, а зводить усе до назначеної москалями фікції якоїсь єдиної праслов'янської народності, що сьогодні становить російський, український і білоруський народи.

У тій же статті Толочко знов нападає на письменника Івана Білика за його новий роман «Похорон богів» (вид. «Радянський письменник», 1986). Він пригадує про «Меч Арея», заявляючи, що в тамтому творі Білик «з безвідповідальною легкістю перемінив історію гунів у слов'янську». Отже, Толочко атакує українське національне представлення історії у мистецькім творі і неначе підготовляє акт обвинувачення проти українського письменника, мовляв, твір Білика «не має нічого спільного з концепцією державного розвитку Київської Русі, *випрацьованій советською історіографією*». Ось типічний вислужник москалів у науково-культурній сфері.

Черговою злочинною справою, в якій сильно заангажований академік Петро Толочко, що може грозити Києву своєрідним культурно-історичним Чорнобилем, є страшний задум окупантів у тому, щоб під час т. зв. відбудови Успенського Собору знищити неоцінені історично-культурні пам'ятки комплексу Печерської Лаври. Відомості про цю загрозу сколихнули цілим українським патріотичним активом на Рідних Землях. До місцевої преси надходять численні листи тривожного характеру, і дещо з того таки продістається до відома загалу. Інформаційним порядком «Гомін України» передрукував одну таку статтю, а саме Олесь Силина, п.н. «Відновлюючи, не нищити» в ч. 7 з 11-го лютого 1987 року. *Вийняток становить* заїлий вислужник російських шовіністів — Петро Толочко, який опублікував у «Літературній Україні» ч. 11 з 12-го березня 1988 року статтю «Охороняти чи зберігати?» Він боронить рішення російських окупантів, проведене через Раду Міністрів УССР.

Оборонці Києво-Печерського Заповідника добачують у т. зв. реставраторів — *«опанцирених владою і титулами, безконтрольних, які келійно, таємно від народу роблять своє злочинне діло»*. Група громадян висловила «глибоке занепокоєння у зв'язку із загрозою руйнування залишків фундаменту Успенського Собору Києво-Печерської Лаври». Інша група побоюється, що *«будуть знищені всі цінності, які там зберігаються»*. Це «пам'ятки минулого, які необхідно зберегти для наступних поколінь». Треба «про-

тистоятись професійній некомпетентності байдужих. . .» Руїнникам «душа не болить ні за гори Печерські, ні за останки колись славетних людей Руси й України. . . Яка мундирна зухвалість!» Епохальний твір — Успенський Собор — називають «світовим архітектурним шедевром, вартим того, щоб до нього торкатися чистою, залюбленою в рідне, піднесеною душею й руками без залізних палів. В душах поколінь вони залишаться назавжди — палі палями». Є голоси, які виразно порівнюють загрозу для Києво-Печерського заповідника до «жорстокої лекції безвідповідальності, що обернулася в чорнобильську трагедію!»

Ось деякі голоси з України, на тлі яких бачимо ницість і вислужництво академіка Толочка своїм російським хлібодавцям. Про цього роду людей читаємо в підпільному творі з України «Грані культури» Степана Говерлі ось що: «Тотальному веденню пропаганди, умілому використанню місцевих угодовецьких сил для зміцнення своїх позицій, утвердження імперської влади, камуфляжу колонізаторської політики русифікації та одурманення, присипання мас з допомогою зграї коляборантів усіх мастей, московський імперський режим надавав і надає вийняткового значення, приділяє пильну увагу. З цією метою на місцях розбудовано широко розгалужену систему пропаганди, а в комплексі механізмів пропагандистського наступу цілеспрямовано й результативно використовується нечисленна, проте спонукувана до активної співпраці пропагандистською та кагебівською службами банда завербованих коляборантів. . . вербовка зрадників із середовища національної інтелігенції, залучення їх до боротьби з українськими визвольними силами, діючим підпіллям та опозиційно настроєними діячами культури, доручення їм фальсифікації української історії, діяльності Церкви і партій, спотворення задач і цілей національних Сил Опору, ошельмування діячів національно-визвольного руху — все це разом узяте є більш-менш звичним явищем нашого суспільства».

Саме цього найгіршого роду вислужників і коляборантів типу Петра Толочка запрошують деякі емігрантські науковці-культобмінники, щоб обмалювали й розкладали українську національну спільноту.

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

ЩИРІ БЕСІДИ

Чи большевики вороги насильства

Питання: Большевицька пропаганда звинувачує УКЦ в тому, що історично уніяцтво нібито ширилося примусом. Коли стати на таку точку зору, що все поширюване насильницькими діями не має права на існування, чи має право на існування сьогоденній ССРСР?

Відповідь: Довідавшись про закиди большевиків щодо УКЦ, неспокушені люди і справді можуть виробити погляд, що большевики, які так ревно боронять ненасильницькі дії в минулому, є ворогами насильства і не вдаються до насильницьких дій — погромів, геноцидів, анексій, окупацій — для поширення своєї ідеології та влади. На жаль, це не так, а якраз навпаки.

Почнімо з самого утворення большевицької держави. Большевицька Москва в ході революції 1917-20 рр. шляхом прямої військової інтервенції окупувала й включила до складу РСФСР (пізніше ССРСР) незалежні республіки: Україну, Білорусь, Грузію, Вірменію, Азербайджан, республіки Середньої Азії. 1922 р. було окуповано незалежну Далеко-Східню Республіку, яка самостійно існувала на колишніх далекосхідніх землях російської імперії. 1939 року на підставі змови з Гітлером ССРСР окупував Західню Україну й Західню Білорусь, а 1940 р. на підставі тієї ж змови — Литву, Латвію, Естонію, шматок Фінляндії та Басарабію. Після Другої світової війни Москва загарбала Східню Прусію, Південний Сахалін та Курильські острови.

Але на насильницькому приєднанні цих республік насильницькі дії щодо цих народів не спинились. Одразу після приєднання в усіх згаданих землях було здійснено масовий геноцид патріотичної людности, знищено мільйони громадян цих республік за наявність у них «сепаратистських» поглядів та симпатій.

Насильницьке приєднання незалежних народів до РСФСР було юридично оформлено 1922 р. як добровільний союз республік (ССРСР), із записаним на папері правом кожної республіки на вихід з ССРСР. Це право записане в усіх конституціях ССРСР, прийнятих продовж 70 років.

Одначе, усі, хто хотів би скористатися правом республік на вихід із Союзу, попадали в число «ворогів народу» й підлягали знищенню. Зовсім недавно советська преса виступила з погромницькими статтями проти українських політв'язнів, тавруючи їх як «сепаратистів» за їхню тридцятилітньої давности спробу здійснити право УССР на вихід із Союзу. Отже, насильницькі дії минулого не тільки не засуджувано, а навпаки свято бережено й хоронено до сьогодні.

Насильницькими методами — арештами й репресіями — перетворено порівняно незалежну російську православну Церкву на підпорядковану державі пропагандивно-розвідчу установу, яку важко навіть звати Церквою. Так же само знищено низву національних Церков: Українську Автокефальну Православну Церкву, Білоруську Автокефальну Церкву, і нарешті Українську Католицьку Церкву. Останню приєднано до РПЦ, яка практично не є жодною Церквою, а знаряддям атеїстичної держави.

У світлі цих фактів ні ССРСР, ані його пропагандивно-розвідчі установи, створені шляхом насильства, репресій та геноциду, не мають жодного морального права на існування. І я не маю сумніву, що рано чи пізно, цей споруджений насильством, обманом та брехнею храм беззаконня і безправ'я, впаде під тягарем своїх власних злочинів та душогубства.

Чи буде суд? Чи буде кара
Царям, царятам на землі?
Чи буде правда між людьми?
Повинна бути, бо сонце стане
І оскверненну землю спалить!

(Т. Шевченко)

Московська гостинність — католикам

Питання: Прошу розглянути брошуру-проспект на туристичну подорож під назвою «Фестиваль Тисячоліття в Україні». Таку подорож до ССРСР та України фірмує туристична агенція у Калгарі (Канада). Гідами цього турне виступають не просто собі гіді, а священики — о. Келегер (єпархія УКЦ, Торонто) та о. Грицик (Віндзор, Канада). Розглянувши проспект, прошу сказати, чи годиться бути гідом такої подорожі священикові УКЦ?

Відповідь: Розглядаю проспект. Видано його на добрячому папері з кольоровими ілюстраціями. На титулі — собор Василя

Блаженного в Москві. Трохи нижче — московський «цар-колокол». Це, певно, пригадка туристам, що Москва має пряме відношення до Тисячоліття хрещення України, дарма, що на час хрещення її ще й на світі не було. Але, відкинувши це буржуазне твердження, організатори «Фестивалю Тисячоліття в Україні» розпочинають свій фестиваль у Ленінграді, а закінчують у Москві. Ну, а в міжчасі між цими головними пунктами туристів повезуть і в Київ і у «Львов», і до Одеси.

Ось як реклямує проспект першу точку подорожі: «Цар Петро I заклав нове місто, назване Санкт-Петербург, на честь його святого патрона». Місто це «одне з найблискупіших міст Європи — північна Венеція». Воно ніби й правда, але коли вже Ленінград включено до Фестивалю Тисячоліття в Україні, то варто було б згадати характеристику «палат над Невою», яку дав їм Т. Шевченко. Але проспект її не наводить. Крім царя Петра I, проспект теплим словом згадує й царицю Катерину II, хоч обоє жодного відношення до Тисячоліття хрещення України не мають, а відомі, як люті її закріпачувачі.

З Ленінграду туристів повезуть до Києва. Незручно якось не відвідати Києва, як не є, а там таки сталося хрещення «Росії», ну й України заодно. А що діючих храмів у Києві, як кіт наплакав, то учасники фестивалю відвідають музеї у соборі святої Софії та в Печерській Лаврі як доказ необмеженої свободи релігії в СРСР.

У Львові туристи оглянуть оперу, університет та «численні церкви». Які саме, — проспект промовчує. Про те, що Львів був резиденцією Митрополита Шептицького — ані слова, дарма, що гіді належать до Церкви, якій віддав своє життя Митрополит Андрей.

Уся подорож, після Одеси й купелі на одеських пляжах, завершиться у Москві, аби дати туристам познайомитися з «російською гостинністю».

Що й казати, і проспект, і вся подорож, це верх цинізму й безсоромності. Тільки люди без самоповаги можуть брати участь у такому «фестивалі». Щождо питання, яке цікавить мого інтерв'юера, то на нього дає відповідь Леся Храплива-Щур у журналі «Патріярхат» ч. 5. Вона каже:

«Кожному відомо, що священик, хоче він цього чи не хоче, виступає завжди і всюди як представник своєї Церкви. Український же католицький священик, само собою, є представником та речником своєї Церкви, що її нерозривна частина загнана сьогодні в катакомби, переслідувана, гонена. Чи ж годиться цій другій, віль-

ній, і ніким не примушеній частині Церкви — йти на компроміс із її ворогом?»

Додам від себе, що участь вільних священників-українців у таких «фестивалях», чи то католиків, чи православних, чи греко-православних — інакше як ганьбою назвати годі. Советська безбожна мафія використовує Тисячоліття хрещення для пропаганди своєї атеїстичної системи, у якій нема місця для жодної української Церкви, які знищено й загнано у підпілля.

Уся ця авантура під маркою Тисячоліття — це зухвала й безсоромна ідеологічна диверсія Москви. Бути в цій грі попихачем Москви — не годиться жодному вільному українцеві, а надто священникам українських Церков.

Гласність і «білі плями»

Питання: Чи є надія, що проголошена в СРСР гласність допоможе розкрити «білі плями» в історії народів СРСР, відкриє цим народам усю правду про злочини комуністичного режиму за 70 років урядування?

Відповідь: Зайшовши у глухий кут в економіці, заплутавшись у національному питанні, викликавши інтелектуальний вакуум і ставши перед біологічною катастрофою, комуністична мафія СРСР прагне виправити становище, намагається різними півзаходами врятувати систему від краху. Один з півзаходів, що на ньому базовано політику так званої перебудови, полягає у переоцінці пройденого країною шляху з більш принципових та правдивих позицій.

Чим це викликано?

Змінивши політичний курс у внутрішній політиці, керівна мафія мусить це якось теоретично обґрунтувати. Сказати народам відверто, що комуністична ідеологія завела країну на край безодні, комуністи, річ ясна, не хочуть, бо їм треба зберегти свій авторитет як керівників мас. А від керівництва, від влади вони не збираються відмовлятися. Мабуть, верблюд скоріше пролізе крізь вушко голки, ніж комуністи відмовляться від влади. Ідучи на реформи у багатьох сферах, вони саме і дбають, аби зберегти необмежену владу у своїх руках. Але для цього треба дати політиці перебудови певну теоретичну базу.

Таку базу знайдено у критиці окремих комуністичних вождів, а не комунізму як ідеології. Мовляв, Сталін і сталіністи погані, бо вони відійшли від Леніна, а Ленін, а отже і комунізм, в усьому

хороші. Коли йти слідами Леніна, то усе буде гаразд: і економіка розцвіте, і національне питання можна розв'язати, і населення врятувати від повної моральної деградації, словом — вилікувати усі хвороби комунізму як системи.

Такий ідеологічний хід вимагає міняти усю попередню політичну лінію. Треба реабілітувати комуністів, колись засуджених як «ворогів народу», а «ворогами народу» зробити тих, хто засуджував «чесних ленінців».

Отут і виникає потреба звернутися до історичної правди. Про потребу говорити правду чуємо тепер від партійних босів, від письменників, від літературознавців, від істориків. З усіх боків, як на команду, чуємо «правда, правда, правда».

Але брехня й далі панує у сфері інформації. Кримських татар і вірмен оббріхувано в пресі. Оббріхувано в пресі й УКЦ та УАПЦ. Газети друкують наклепницькі матеріяли проти дисидентів.

Як це все пов'язати із закликами говорити правду?

Справа в тім, що всі заяви про правду, це про людське око. Система, породжена брехнею, ніколи не звернеться до «правди до кінця». Її влаштовує лише та правда, яка їй вигідна. Що це саме так, досить відверто говорять советські доставці інформації на ниві історії. Доктор історичних наук Хміль у газеті «Радянська Україна» (3.3.1988 р.) пише так: «... Історія була й лишається сферою гострої ідеологічної боротьби. Нашою зброєю у цій боротьбі є правда і ще раз правда, розкрита з позицій марксистсько-ленінської методології, у відповідності з інтересами соціалізму».

Як бачимо, правда по-советському — це не просто правда, а така правда, що вигідна для тих, хто її висловлює. Іншими словами, советська пропагандивна машина і далі користуватиметься брехнею, перекручуванням фактів, фальсифікацією. Ясно, що за такої, пробачте, методології, годі сподіватися, що «білі плями» кривавої советської історії буде розкрито перед очима вихованих на брехні советських народів.

ЗУДАР ДВОХ ПРОТИСТАВНИХ СИЛ

З приводу положливої кампанії п.з. Бумеранг

Замість очікуваної стабілізації московської імперії і необхідного для її вижиття економічного пожвавлення, горбачовська політика «гласности» і «перебудови», так звана «безкровна революція згори», безпощадно виявляє цілковитий крах господарювання і володіння московських імперіялістів на своїх власних і на загарбаних ними землях чужих народів. Прогнила до кінця большевицька система виявилася нездатною створити умови не то що для повноцінного, а й мінімального розвитку економічного, культурного й національного життя уярмлених в ССРСР народів. На береги моря крові й сліз «гласність», у розумінні вентиляного клапана, почала викидати нечувані досі злочини московської імперії проти людства; складається страхітлива мозаїка 70-річного етно- й геноциду; відтворюється кривавий літопис збройного підкорення, підступу, терору й насильства Москви стосовно неросійських народів.

Але люди й закуті в неволі народи нічого не забули. Нині заставляють виконавців і відповідальних за вчинені злочини, які знайшли надійний захист на всіх щаблях партійного і репресивного апарату, заглянути в правдомовне дзеркало історії їхнього панування. А в ньому відбиваються не обличчя людей, а личини нелюдів. Біля них, як пише сама советська преса, «нелюд Гітлер має вигляд хлопчика в коротких штанах».

Змушенні десятиліттями до промовчування, спотворення, а то й заперечення свого власного минулого, поневолені в ССРСР народи виявили нестримне бажання розправитися з «офіційною», згори продиктованою історією. Виповнюються «білі плями», порушуються різні, зокрема національні теми, які ще донедавна були табу. Про це засвідчують численні виступи як в офіційній пресі, так і в самвидавських публікаціях. Відновлюючи свою історичну пам'ять, неросійські народи стали в рамках т. зв. перебудови відроджувати давні форми свого національного самовираження і волевиявлення, закладаючи і закріплюючи основу під своє самобутнє майбуття. Буремний розвиток національних процесів у Прибалтиці, на Закавказзі й Україні, в сателітних країнах, військова та психологічна поразка Москви в Афганістані, — все це ще більше підсилює динаміку і потенціал, які загрожують розвалові московської імперії.

Поневолені в ССРСР і сателітних країнах народи випростовують-

ся, вони висувають дедалі більші і вищі вимоги, які лявіною котяться на Москву. Ці вимоги йдуть від надання національним мовам державного статусу, осудження штучно створеної російсько-національної двомовності, заперечення заіснування т. зв. советського народу, прагнення релігійної свободи — до охорони природного довкілля, поширення політичних прав республік, економічної самодостатності і, нарешті, до політичного самовизначення аж до розчленування СРСР на незалежні національні держави.

Скинувши окупи страху, український народ також проявляє жваву ініціативу і розгортає бурхливу активізацію громадського і церковного життя. Україні, як територіяльно найбільшій, геополітично й економічно найвагомійшій неросійській республіці в СРСР, припадає в нинішніх процесах ключова роля. В ході розправи з московськими окупантами й їхніми ставлениками, Україна пред'являє своїм поневолювачам найсуворіший акт звинувачення за вчинені над безборонним народом голокості й злочини проти людства. За вшанування жертв большевизму-сталінізму, за активне оновлення громадського і національного життя влітку цього року в українських містах проходили багатолюдні молодіжні мітинги. Стихійний вихід української молоді на вулиці українських міст із протестами й справедливими вимогами до окупаційної влади сильно налякав властимущиків у Москві й в Україні. Ситуація грозила вийти з-під їхньої контролю. Попавши в панічний переляк, у советській пресі посилилася очорнювальна кампанія проти чільних представників патріотичного руху опору, до учасників масових демонстрацій у Києві і Львові почали застосовувати грубу силу, ініціаторів громадських заходів арештовувати. З найвищої партійної трибуни в Києві піддано критиці представників української інтелігенції, які надто явно ідеалізували твори й певні риси діяльності Михайла Грушевського, батька української історіографії і президента Української Народньої Республіки, яку Москва знищила за наказом Леніна.

У контексті всіх цих репресивних і спиняючих заходів, загнана в сліпий кут Москва видала ще один сигнал для наступу проти національно-патріотичних сил в Україні, нашвидкоруч змонтувавши голосну блиц-кампанію п.н. «Операція бумеранг», спрямовану насамперед проти політичної й інформаційної діяльності ОУН та інших патріотичних формацій української діаспори. До справи «бумерангу» даремно намагаються притягнути деякі патріотичні середовища в Україні. За допомогою пропагандивної тріскотні, викликаної «бумерангом», Москва відкрито вмішалася в президентську виборчу кампанію в США. Перед урядами демократичних країн Заходу Москва зводить безсоромні наклепи на діячів міжнародної організації АБН. А що український нарід

визбувся комплексу страху, тому кагебістська «операція бумеранг» зазнала краху.

Найголовнішої цілі «операція бумеранг» не досягла: знецінення ідеї державної самостійності України і постуляту боротьби за неї. Навпаки, бумерангівська кампанія унааявила одно: вона виявила найбільш слабе місце московської імперії, її ахіллесову п'яту — бо заворушення в Україні, які ведуть до згортання комуністичної влади, відкривають дорогу для суверенного волевиявлення народу. А що ОУН на своєму минулорічному VII Великому Зборі винесла ряд постанов як реалізувати ідею визвольної боротьби за державну незалежність України в умовах т. зв. горбачовської «перестройки» — це сильно переполохало кремлівських вожаків, які в подіях у Львові й Києві побачили початок розхитування їхньої імперської будівлі — тюрми народів.

Тому Москва вважала за потрібне, щоб лобову атаку проти авангарду української національно-визвольної боротьби, яким є революційна ОУН, провели найавторитетніші рупори російського імперіялізму в червоних шатах: орган уряду «Известия» й орган компартії «Правда», імперське пресове агентство ТАСС, а за ними пішли вже інші центральні й республіканські засоби масової пропаганди ССРСР і деяких сателітних країн. Політичну квінтесенцію цієї бумерангівської кампанії потвердила «Робітнича газета»: «Організація Українських Націоналістів повинна розробляти пляни всенародних дій, насамперед на випадок внутрішньої революції в імперії, якнайбільш можливе і реальне вирішення національного питання і відновлення української державности». А що цієї високої мети неможливо досягти без жертв, без самовідречення і великої посвяти, — що засвідчує теж мітингуюча молодь, — то це викликало панічну реакцію Москви.

Ідея боротьби за українську самостійну державу, окроплена кров'ю тисяч і тисяч бійців із лав ОУН-УПА, залишається далі найвищим досягненням української політичної думки двадцятого століття. Нею пройнята українська молодь, що в післявоєнні роки виросла в Україні, на засланні в сибірських просторах і молодь народжена в діаспорі. Цю ідею засвоїли собі й представники інших поневолених Росією народів. Вона становить основу солідарної дії проти гегемонії Москви як на Сході, так і на Заході. Ідеї відновлення і творення національних держав сприяють найвищі державні мужі демократичних країн вільного світу. Ідея самостійних національних держав є запереченням і протиставленням існуючій на наших землях рабській імперській системі, силою запровадженій і насильством вдержуваній большевицькою Москвою, а тому боротьба між ними є такою зтяжною і коштовною, бо йдеться за бути або не бути одній із них.

І цю велику ідею волі і державної незалежності України ОУН пронесла несплямленою крізь усі лихоліття, живила її до наших днів. Ні підступні вбивства наших Провідників, ні зрадницькі дії запродавців, ні потужна пропагандивно-репресивна машина окупаційного апарату в Україні і її п'яті колони у вільному світі не спроможні знищити ОУН, ані звести її на манівці. VII Великий Збір ОУН ще раз підтвердив незмінність і незамінність головної мети українського народу — волі і державної незалежності, і потребу боротьби за її здійснення. Цією ідеєю запалюються все нові кола українського народу, і вона справжнім бумерангом повернеться в Москву, завдаючи смертельного удару російсько-большевицькій імперії.

*Українська Центральна Інформаційна
Служба*

Листопад, 1988 р.

«Український народе!

ОУН несе справедливий державно-політичний і соціально-економічний порядок, в основі якого лежить добро Української Нації, добро родини, добро одиниці. Це не буде лад капіталізму на руїнах комунізму. Це буде лад народовладдя, демократії української, яка виростає з духовости, нашої рідної правовости, соціальних традицій, суспільного ідеалу Українського Народу. Це буде, як того прагнув Шевченко, лад без холопа і без пана: 'Врага не буде, супостата, а буде син і буде мати, і будуть люди на землі!'

(З Маніфесту VI ВЗ ОУН)

Володимир МАЗУР

ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ — ДЕРЖАВНИЙ МУЖ І ПОЛІТИК

У році славного українського Тисячоліття — з особливою пошаною відзначили ми пам'ять великого воїна Хреста і Тризуба, полковника Євгена Коновальця, який загинув півстоліття тому на першій лінії фронтової перманентної боротьби України проти Росії.

Чим далі від Роттердамської трагедії, тим виразнішою стає постать цього борця, соборника, державника, військовика, героїчного оборонця вільного Києва, надхненника і першого провідника Організації Українських Націоналістів.

Євген Коновалець, уродженець села Жашків біля Львова, випускник Львівської гімназії, названий поляками «новітнім гайдамакою» на судовому процесі в 1910 році, коли велася боротьба за Український Університет, відбував військову службу лише один рік. Але там він збагнув, що тільки силою зброї Україна вибере свої права. Так, як учив Мазепа: «През шаблю маєм право!»

Під час важкого бою під Маківкою Коновалець потрапив до російського полону, але звідти вирвався і аж з-над далекої Волги пробився у Києїв. Соціалізуючий український уряд з підозрінням поставився до пропозиції Коновальця зорганізувати бойову частину — Січових Стрільців — із українців австрійської армії, які поверталися з російського полону. Але друзями Коновальця у вільному Києві відразу ж стали Микола Міхновський і Симон Петлюра.

16-го січня 1918 року Українська Центральна Рада, під впливом Винниченка та інших, видала закон про демобілізацію української армії, хоча большевики Леніна і білі москалі вже атакували нашу Державу.

Коли б не Січові Стрільці Коновальця і Гайдамацький Кіш С. Петлюри — дуже можливо, що не було б і славних IV Універсалу та Акту Соборности. Саме ці дві бойові одиниці відіграли найбільшу роль в обороні нашої державности в часі революції.

З ходом подій Курінь Січових Стрільців перетворився в Дивізію, а потім і в Корпус, що нараховував 20 тисяч здисциплінованих вояків, при чому дві третини його бойового складу становили вояки-наддніпрянці.

Почуття соборництва йшло у Коновальця поруч із зрозумінням, що лише шляхом революційної боротьби і силою зброї Україна відновить свою тисячолітню державність.

Тріумфом державницько-соборницької ідеї був похід і вступ об'єднаних українських армій Галичини і Наддніпрянщини і звільнення Києва 31-го серпня 1919 року, при активній участі полковника Коновальця і Головного Отамана Симона Петлюри.

Україна, врешті-решт, програла бій, але не програла битви!

У 1920 році, за постановою Ради Старшинського Корпусу Січових Стрільців, полковник Євген Коновалець освоює і очолює Українську Військову Організацію (УВО). Її ціллю було — продовження збройної боротьби за державне визволення українського народу, «творити державу в державі», — як про цю ідею УВО плястично висловився Євген Коновалець.

Головним завданням УВО було: мобілізація і організування військових частин, тримання їх у постійній готовості для вирішального удару. З цим була пов'язана ідеологічно-політична освідомна акція і виховання народніх мас у революційному дусі.

З часом УВО перетворилася в славетну Організацію Українських Націоналістів (ОУН). ОУН була створена на Конгресі у Відні 1929 року, і на чолі її став як перший Провідник полковник Євген Коновалець. ОУН перебрала традиції Визвольних Змагань, які до того часу вели УВО і націоналістичні організації чи союзи, і керувала боротьбою українського народу за права Хреста і Тризуба в Україні.

Євген Коновалець був невтомним, далекоглядним не лише військовиком, але й політиком. Вже на Першому Конгресі ОУН в 1929 році у Відні Полковник-Провідник сказав:

«Спротиви, які зустрінемо на нашому шляху, будуть велетенські, бо ж віднова Української Самостійної Соборної Держави сама собою однозначна з ліквідацією московської імперії і польського історичного месіянізму. Це спричинить таку докорінну перебудову всього Сходу Європи і великої частини Азії, що з конечности вплине не менше глибоко й на політичний вигляд усієї решти світу».

Коновалець усвідомлював, що національна революція — це не лише спротив окупантам, а й духове переродження всього українського народу в горнилі боротьби у націю. Стало перебуваючи в 30-их роках у Женеві, Провідник ОУН розвинув рівнобіжно і дипломатичну діяльність в Європі, і суто підпільну, створивши Військовий Штаб і вишколюючи підпільників-бойовиків. Він мо-

білізував також і ресурси в США, приїжджаючи до української організованої громади в ім'я допомоги Україні.

Як Провідник ОУН, великий Полковник дбав про соборницький характер Організації, навіть в особистому доборі членів Проводу. ОУН проникала також на Схід, на Наддніпрянщину, що особливо турбувало Москву. Перед червоними єдинонеделіми стояла невидима і невловима постать нового Мазепинця ХХ століття, того, хто з повним переконанням сказав окупантам:

«Волі українського народу до самостійного життя не знищать ні ворожі тюрми, ні заслання, бо Україна є нездобутим бастионом героїв і борців!»

В чому полягає сила української національно-визвольної ідеї, кожної визвольної ідеї? В тому, що вона непримиренна до ворожих ідей, ідеологій, поступувань. Непримиренна! Ідею визволення одного народу з-під кормиги народу-поневолювача немає чим ні погасити, ні залити. Це — полум'я, яке ніколи не гасне!

Такий смолоскип національної свободи і державности високо підняв над Європою наш великий Полковник.

Щоб нести у світ таку ідею, треба мати не лише глибокі переконання, а й характер, принциповість та політичну далекоглядність. Такий характер виробляв Коновалець ще в ранній молодості. Наприклад, будучи ще студентом, він підготовляв одного гімназиста з математики. Але на іспитах той гімназист провалився, хоча матеріял знав добре. Євген Коновалець не побоявся піти до Дирекції і добитися повторного іспиту. На другому екзамені виявилось, що гімназист був першорядним. Отже — переміг Коновалець!

Або другий приклад гартування духа і характеру. За Польщі, в часі виборів, українці в Дублянах біля Львова поставили спротив польським кандидатам. Польський староста вислав військо, щоб залякати українське населення. Тоді місцевий парох, Володимир Коновалець, запросив на допомогу свого молодого братанича, студента права Євгена Коновальця. Поляки програли вибори в Дублянах. Шукаючи пімсти, вони добилися арешту Коновальця. Але той зумів доказати австрійській владі українську правду — і був звільнений.

Так кувався характер майбутнього командира корпусу київських Січових Стрільців, коменданта УВО і Провідника ОУН.

Трагічна смерть великого Полковника 50 років тому лише зцементувала ряди ОУН. Підступно знищені Москвою Петлюра і Коновалець стали бойовими прапорами української нації, яка потім

вилонила із своїх надр національних героїв новітньої доби. А створені великим Провідником УВО і ОУН — також кували характер, силу волі і свідомість нашого народу. І треба з притиском сказати, що саме завдяки діям ОУН український народ перетворився у Націю. Націоналісти стали рушійною силою України в боротьбі за державу.

Націоналісти стояли в перших рядах бійців проти польського окупанта. У роках Другої світової війни націоналісти-революціонери очолили боротьбу проти московського і німецького окупантів. З їхньої ініціативи було проголошено самостійність Карпатської України в 1939 році, проголошено відновлення української державності 30-го червня 1941 року. Вони — націоналісти — створили армію безсмертних героїв — УПА. З їхнього почину була створена Українська Головна Визвольна Рада (УГВР), яка далі керувала визвольною боротьбою на українських землях. Націоналісти з-під стягу полковника Коновальця були організаторами масових страйків і повстань у концтаборах Сибіру, які потрясли основами імперії.

Отже, Євген Коновалець був не лише революціонером-підпільником, але і державно-політичним мужем, одним із найвидатніших політиків двадцятого віку. Під його прапором ішли і йтимуть передові сили нашої нації до остаточної перемоги!

Розвиток сил націоналізму у всьому світі в нашому столітті і найновіші події в Казахстані, в Грузії, в Азербайджані, в Балтицьких країнах в ССРСР, у Східній Німеччині, в Польщі та демонстраційні виступи в Україні, захитання самих основ московсько-большевицької імперії у формі ССРСР і в країнах-сателітах, перемога національного Афганістану — все це вказує на те, що шлях Євгена Коновальця — це наш правильний шлях, і що це — шлях дальшого розвитку світових подій.

Кожна поневолена нація є гробокопателем імперії!

Раніш чи пізніш, але на площі гетьмана Хмельницького у вільному столичному Києві виструнчиться алея пам'ятників Героям України. І між ними, у вінку української слави, постане величавий пам'ятник великому Полководцеві-державникові-соборникові, безсмертному Євгенові Коновальцеві.

«БО УКРАЇНА Є НЕЗДОБУТНІМ БАСТІОНОМ ГЕРОЇВ І БОРЦІВ!»

В Тисячоліття Хрещення України

СВЯТКУВАННЯ ТИСЯЧОРІЧЧЯ ХРЕЩЕННЯ УКРАЇНИ В ПОЛЬЩІ

Хоч римські святкування Тисячоріччя Хрещення Руси-України були центральними і наскрізь величними завдяки співучасті Святішого Отця, кардиналів, численних церковних і світських достойників, то ювілейні святкування в Польщі були доповненням і продовженням цих торжеств, що творять наче одну цілість.

Кількісно ніде не було присутніх українців стільки, як у Ченстохові. Польські церковні і урядові джерела подавали цифру понад 40 тисяч народу. До Ченстохови з'їхалися не лише українські католики зі всіх усюдів у Польщі, але прибули туди і священники, монахи, монахині й віряни з України, Чехо-Словаччини та Румунії.

Було це видимим бажанням Папи Івана Павла II, щоб ці торжества відбулися якнайвеличавіше і за його закликком і прикладом пішов польський єпископат і духовенство.

Правдоподібно, що ніколи ще в історії нашої Церкви не було стільки українських владик у столиці Польщі — бо аж дев'ять, — що й відмітив Блаженніший Мирослав Іван у своїм слові до Примаса Йосифа Глемпа (тексти цієї та інших промов цих торжеств поміщуємо окремо).

Про побут українських владик писала польська церковна і урядова преса.

Прибув Блаженніший з Білгороду до Варшави в середу 7-го вересня. На летовищі його вітав Єпископ-помічник Примаса Єжи Домбровський і представник міністерства релігійних справ.

Наступного дня відбулися дияконські свячення в церкві Успення Пресвятої Богородиці, а ввечорі Кардинал Йосиф Глемп, який щойно повернув із подорожі по Білорусії, був гостем українського єпископату в обителі Отців Василіян. У своєму привітальному слові Блаженніший подякував Кардиналові і Примасові за запрошення і заявив, що ці відвідини «мають причинитися до покращання долі і повернення свободи нашій церкві в рідному краю.

«Ви, Еміненціє, недавно були в нашому Києві і щойно повернули з Білорусії, вірної дочки Київської Руси, і приносите нам в цей

спосіб подих рідної землі. Там Ви відвідували своїх вірних і напевно пізнали їх потреби. Так само й Українська Церква, головню впродовж останніх десятиліть, стала наче другою батьківщиною для своїх вірних, що живуть на поселеннях. Ваша Емініція, головню у зв'язку з останніми переживаннями, ще краще зрозуміють потреби так динамічної української спільноти в Польщі, і разом зі своїми співбратами в єпископстві вийдуть їм назустріч.

«Не зважаючи на стільки різних обов'язків, Ви бажали взяти участь у цій нашій спільній трапезі, і Ваша присутність є для нас честю і приємністю. Та робимо ми це головню в душі братнього прощення і примирення, яке ми спільно доконали в Римі минулого року».

Українськими Владиками, які прибули до Польщі на ці торжества, були: Блаженніший Мирослав Іван, Архиепископ Мирослав Марусин, Митрополити Максим Германюк і Стефан Сулик, Єпископи Василь Лостен, Михаїл Гринчишин, Славомир Мікловш, Мирон Дацюк і Михайло Кучм'як. З духовенства прибули о. Протоархимандрит Ісидор Патрило, ЧСВВ, о. Ректор Софрон Мудрий, ЧСВВ, о. Прелат Славоу Лешек Глудзь, о. Канцлер Іван Дацько; кілька днів пізніше приїхав і Архимандрит Студитів, ієромонах Любомир Гузар.

Наступного дня, 9-го вересня, українські Владики були гостями в Примаса, де під час промов Блаженніший відновив прохання українського єпископату, щоб у скорому майбутньому був назначений владика для наших вірних у Польщі. Того ж дня Блаженніший і всі Владики виїхали до Ченстохови.

Заїхавши ввечері до монастиря отців Павлінів у Ченстохові, Блаженнішого і Владик привітав пріор о. Руфін Абрамек.

Ювілейні торжества почалися в суботу 10-го вересня. Блаженніший спільно з Владиками відслужив Божественну Літургію в Марійській базиліці на Ясній горі перед чудотворною іконою Ченстоховської (Белзької) Богоматері. Відтак слідували інші Літургії, молебні і концерти молоді й дітей та відбувалися виставки українських ікон і малюнків церков у Польщі. О год. 16-ій відбулася урочиста академія релігійної пісні з участю Блаженнішого, Примаса та польських і українських владик. Слідувала процесія — Шляхом Віри Наших Предків — зі смолоскипами і свічками, у якій взяло участь біля 15,000 присутніх на чолі з Блаженнішим Мирославом Іваном, кардиналами Йосифом Глемпом, Францішком Махарським та присутніми українськими та польськими єпископами, а опівночі Митрополит Максим Германюк разом з владиками Славомиром Мікловшем та Михайлом Кучм'яком і чи-

сленним духовенством відслужив Божественну Літургію та Панахиду за всіх мучеників та ісповідників України.

Цієї ночі не було часу для відпочинку. Відбувалися нічне чування, молитви, релігійні пісні та поезія, слухалася Утреня, Молебень та Акафіст до Пресвятої Богородиці, а вірні приступали до св. Тайни Покаяння.

Та вершком святкувань була Божественна Літургія у присутності 40-тисячної маси народу. Були присутні всі три польські кардинали: Йосиф Глемп, Францішек Махарський, Генрик-Роман Гультінович, і понад 20 латинських владик. Польський уряд представляли Олександр Меркер і Єжи Залевський. Українського духовенства, разом зі священниками з України, було біля сотки.

Перед Літургією привітав усіх Пріор о. Руфек Абрамек, Генеральний Вікарій о. мітрат Іван Мартиняк, а секретар польського єпископату, Владика Броніслав Домбровський, прочитав телеграму Святішого Отця.

Після Євангелії гомілію виголосив Блаженніший Мирослав Іван. При кінці Божественної Літургії Кардинал Примас Глемп виголосив слово, в якому, між іншим, сказав, що з нагоди цього ювілею надходить новий час справедливості й любови між польською і українською Церквою й народом. Накінець Блаженніший ще раз подякував польським церковним і державним достойникам та Отцям Павлінам за запрошення і уможливлення таких величавих торжеств.

Того ж вечора Блаженніший вернувся разом з Примасом до Варшави, а Митрополит Максим Германюк, Владика Михаїл Гринчишин, о. Ректор Софрон Мудрий, ЧСВВ, та о. Канцлер Іван Дацько були гостями краківського Кардинала Францішка Махарського, де наступного дня, разом з д-ром Володимиром Мокрим, відбули довшу зустріч з представниками польської католицької інтелігенції та в редакціях польського тижневика "Tygodnik Powszechny" і місячника "Znak".

Зворушливою подією після цих святкувань було посвячення церкви Покрови Пресвятої Богородиці в селі Команча на Лемківщині, що її довершив у вівторок, 13-го вересня, Архиепископ Мирослав Марусин у сослуженні Митрополита Стефана Сулика, Єпископа Василя Лостена та біля 40 священників, при участі около 2000 вірян.

Немає сумніву, що важність ювілейних торжеств у Ченстохові та в Крижевцях не кінчається лише на святкуваннях, але залишає своє знам'я на майбутнє, тому що зв'язане з долею нашої Церкви на рідних землях. Бо коли в Україні наші віряни зби-

раються у великому числі в Зарваниці, Грушеві, Гошові та інших відпустових місцях зі своїми владиками і священниками, то святкування в Польщі і Югославії, із-за своєї близькості до батьківщини, доповнюють те, що не може відбутися в Україні.

УПС, Рим

* * *

ЮВІЛЕЙНІ ТОРЖЕСТВА У КРИЖЕВЦЯХ

Ювілейні святкування в країнах Східної Європи мали окреме значення і тому Блаженніший Мирослав Іван рішився брати в них особисту участь.

Перші такі торжества відбулися в Крижевицях, Югославія, у днях 3-4 вересня 1988 р., куди, крім Їх Блаженства, прибули Митрополит Максим Германюк і Єпископи Василь Лостен, Михаїл Гринчишин, Мирон Дацюк та Михайло Кучм'як. Господарем свята був Єпископ Славомир Мікловш. Співслужили рівнож і Владика Йоаким Гербут з Македонії, Венедіктос Прінтезіс з Атен, Шілярд Керестеш із Гайдудорогу та о. Адміністратор Іван Гірка з Пряшівщини. Священиків було біля 40, а народу біля 3000. Були присутні хорватські єпископи, на чолі з Архієпископом Загребу, Франьом Кухарічом, який промовляв, між іншим, хорватською, українською та русинською мовами.

Після цих святкувань Блаженніший відвідав деканальний новозбудований осередок у Прняворі, де є осідок боснійського деканату, і недавно здвигненого монастиря сестер Василіянок. Вірні тепло вітали Голову своєї Церкви, відзначаючи 50-літній ювілей священства Їх Блаженства.

* * *

СЛОВО БЛАЖЕННІЩОГО ДО ПРИМАСА ПОЛЬЩІ

Емінінціє, Преосвященні Владика,
Всечесні Отці, Шановні Присутні!

Мені надзвичайно мило подякувати Вашій Емінінції за такі теплі слова, сповнені братньою любов'ю і християнською печалівістю у відношенні до нашого народу.

Бажаю оцим підкреслити факт, що це перший раз упродовж тисячолітньої історії українського народу, що до столиці Польщі,

Варшави, прибуло стільки владик Української Церкви, щоб спільно подякувати Триєдиному Богові і Богородиці за Великий Дар Хрещення, який тисяча літ тому сплинув на нарід Київської Русі.

Цю нашу присутність завдячуємо Вашій Емінінції і всьому польському єпископатові, що запросили нас на ці торжества. Цим прибуттям ми сповняємо бажання Святішого Отця, який уважно слідкує за нашими відвідинами. Мають бо вони причинитися до покращання долі і повернення свободи нашій Церкві в рідному краю.

Ви, Емінінціє, недавно були в нашому Києві і щойно повернули з Білорусії, вірної дочки Київської Русі, і приносите нам в цей спосіб подих рідної землі. Там Ви відвідували своїх вірних і напевно пізнали їх потреби. Так само й Українська Церква, головню впродовж останніх десятиліть, стала наче другою батьківщиною для своїх вірних, що живуть на поселеннях. Ваша Емінінція, головню у зв'язку з останніми переживаннями, ще краще зрозуміють потреби так динамічної української спільноти в Польщі, і разом зі своїми співбратами в єпископстві вийдуть їм назустріч.

Не зважаючи на стільки різних обов'язків, Ви бажали взяти участь у цій нашій спільній трапезі, і Ваша присутність є для нас честю і приємністю. Та робимо ми це головню в дусі братнього прощення і примирення, яке ми спільно доконали в Римі минулого року.

У стіп Пресвятої Богородиці, яка прибула з нашого Бельза до Вашої Ченстохови, будемо молитися до Пречистої Богоматері, щоб Її Син дав нам ласку вітати Вашу Емінінцію і увесь Ваш єпископат в нашій Києві і Львові.

З тими почуттями і думками підношу я цей тост і бажаю Вам многих і благих літ!

Варшава, 8 вересня, 1988

* * *

ПРОПОВІДЬ БЛАЖЕННІШОГО МИРОСЛАВА ІВАНА ЛЮБАЧІВСЬКОГО З НАГОДИ ТИСЯЧОРІЧЧЯ ХРЕЩЕННЯ РУСИ-УКРАЇНИ НА ЯСНІЙ ГОРІ В ЧЕНСТОХОВІ — 11 ВЕРЕСНЯ 1988 РОКУ

Ваша Емінінціє, Високодостойний Примасе Католицької Церкви у Польщі, Емінінції, Дорогі Ексцеленції, Єпископи Неустрашимої Христової Церкви Польського Народу, Отці Прелати, Священики, Монахи, Монахині, Високодостойні представники державних вла-

стей, і вірні, — з нескінченої божої Любови, з батьківської печаливості Намісника Христового — Слов'янина, Сина польської землі, Святішого Отця Івана Павла II, та доброти і запросин Примааса і Ієрархії Польщі, та відносних властей.

Ми, діти одної Католицької Церкви Христової, Сини Київської Русі-України, прибули з різних сторін широкого світу, щоб тут на Ясній Горі у стіп спільної нам Матері Пречистої Богородиці, разом з нашими вірними, що живуть у Польщі, і духовенством скласти спільним серцем і устами нашу подячну молитву двох братніх народів — за найбільшу ласку Святого Хрещення Київської Русі-України з перед 1000 років. Це — свято не лише Київської Русі — українського народу, але всієї Христової Церкви, бо тайною Святого Хрещення з дітей Божого гніву ми стали дітьми Божої ласки. Хрещення у водах Дніпра, ми, діти Володимирової спадщини, відзначаємо початок нашого відродження в Христі та початок нашої історії в злуці з Християнською Європою.

Дорогі Брати у вірі — ми незмірно вдячні Вам, що саме Ви під цю пору, коли ми, українці-католики, не маємо змоги відзначити ювілейну тисячну річницю нашого християнства у Києві над Дніпром, де воно довершилося, однак можемо це зробити з нашими вірними тут на Ясній Горі в Ченстохові. Зібрала нас тут наша спільна Мати, якої чудотворна ікона у XIV столітті примандрувала сюди з Белза, зі земель Київської Русі, щоб в цю печальну годину Хресного шляху нашої Церкви потішити нас, скріпити у вірі, додати надій, запалити в любові. Радіємо дуже, що вся Польська Церква і українці-католики, які проживають зараз у Польщі, разом заносять подячну молитву у 1000-ліття Володимирового Хрещення Київської Русі 988 року. Радіємо також, що можемо вітати наших українців-католиків, які приїхали сюди з рідних земель України, щоб відзначити з нами це велике свято Володимирового Хрещення.

Цей 1000-річний Ювілей Хрещення українського народу подібний до того, який перед двадцяти роками обходив Польський Народ. Як Польща завдячує своє Хрещення королеві Мешкові, так і Україна своє Хрещення завдячує князеві Володимирові і його бабуні св. Ользі. Тому св. Володимир — це духовний батько нашої Церкви.

Хоч Київська Церква зродилася у візантійсько-слов'янському обряді, вона ніколи не була ізольована від Вселенської Церкви. Через Польщу, як і через інші країни, наче через поміст ішли місії зі Сходу і з Заходу на Схід. Вплив Кирило-Методіївського обряду помітний у Каплиці на Вавелю та інших іконах Польщі.

Дорогі в Христі Брати і Сестри! Важливість нашого Хрещення велика, бо через християнство ми злилися із християнською Європою, західньо-європейською культурою, а за поміччю слов'ян-

ських апостолів Кирила і Methodія ми додали до християнської культури скарби нашої дохристиянської культури — приязну гостинну українську вдачу, глибоку духовість, а головне — сильну віру в Бога-Творця, любов і прив'язання до Його Єдинородного Сина і Його Богоматері — Пречистої Діви Марії. Скріплені християнською вірою, ми відкидали всяку злобу і лицемірство, ворожнечу до наших сусідів, ми не посягали по чуже, але радше розбудовували наше власними силами, будували повсюду церкви — місця почитання Трійдиного Бога й ними вкрилася наша рідна земля. Ми віддавалися мистецтву, головне християнському малярству, і від нас поширилися ікони, головне Спасителя і Божої Матері й деякі з них тепер мають славу чудотворних ікон. На наших рідних землях ширилася церковна література й письменство, на якому виховувалися і наші сусіди. Від самого початку християнства в Україні поширювалися школи, наука, законодавство, опіка над убогими й терплячими і тим же ми від самого початку стали близькими західній християнській Європі. З її володарями лучили нас не тільки взаємна приязнь, але і подружні зв'язки наших володарів, їхніх синів та дочок.

З хрещенням ми з готовістю і широким серцем вступили в Христову благодать, перейнялися нею не лише назовні, але внутрішньо, так, що ми справді стали новими людьми, членами Царства Божого на землі, яке оснував Спаситель наш Христос і навчилися за Його словами: «Шукати Царства Божого, з надією, що все проче додасться нам» (Мт. 6, 33). То правда, що наразі сподівання наші ще не здійснилися, сумна доля загостила до наших рідних земель. В нас однак остається сильна й невгнута віра в запевнення Христа Господа, що через наші терпіння й заради Нього, нашого Спасителя й Церкви Святої, ми не тільки спасемося самі, але одержимо й все проче, за словами Спасителя: «терпеливістю вашою спасете душі ваші» (Лк. 21, 19).

Терпіння нашого народу на рідних землях, його прослава Всемогутнього Бога в катакомбах, по мимо труднощів і переслідувань є для нас наявним доказом, що Господь не покинув нас, але далі дбає про своє маленьке стадо, як запевняє словами: «Не бійся маленьке стадо, бо вашому Отцеві вподобалось вам дати царство. Продайте ваше майно й давайте милостиню. Зробіть собі скарб невичерпаний на небі. . . Бо де ваш скарб, там буде і серце ваше» (Лк. 12, 32). На місце поруйнованих церков на рідних землях, постають святині тут на поселеннях. Народ горнеться до церков і з надією на слова Спасителя очікує перемоги правди над неправдою, добра над злом, та жде упокорення гордих ворогів Бога й Христової віри, а піднесення смиренних і поневолених християн. Христос ясно передсказав ті сумні часи, що їх зараз переживаємо, оцими словами: «У світі страждатимете. Та бадьоріться! Я бо

подолав світ!» (Ів. 16, 33). Історія приводить нам на гадку цю пропам'ятну подію в Бересті, де наші владика відновили єдність із Вселенською Церквою, що стала нам джерелом духовного життя. Заради цієї єдності св. Священномученик Йосафат віддав своє життя, за словами Христа: «Щоб було одне стадо й один пастир» (Ів. 10, 16).

Господь не опускає нас, лише ставить на пробу, щоб ми наче те золото в «горнилі» — вогні, очистились, і так стали гідними Царства Божого, до якого нас Христос 1000 літ тому в Хрещенні в Дніпрових водах покликав. Очевидно, ми також зі свого боку мусимо чимсь причинитись до майбутнього воскресення нашої Католицької Церкви й волі України. А тим даром нашим буде щира, постійна й повна надії молитва на милосердя Боже, що Він вкінці вкоротить Голготу й подасть нам ласку волі. Він бо всемогутній і може зробити все, що тільки захоче, а крім того Він безконечно вірний у своїх обітницях, тож не дасть нам у неволі загинати: «Вірний Господь у всіх своїх словах» (Пс. 144, 13). Він всемогутньою правицею підведе нас упокорених до волі, а нашій Церкві Католицькій пошле свободу. Побачивши нашу вірність Його заповідям і нашу любов до Його Церкви, сповнить наше задушевне бажання, дозволить повернути на рідні землі, щоб уже в наших відновлених і широко відкритих, свободних церквах ми могли прославляти й почитати Його — нашого Бога. Тільки молимося до Нього постійно й витривало, а Він всемилостивий напевно допоможе. Прикладом несправедливого судді, який хоч і Бога не боявся й людей не соромився, всетаки оборонив вдову перед її ворогами, Христос запевняє нам свою допомогу словами: «А Бог хіба не оборонить своїх вибраних, які до Нього день і ніч голосять, і чи баритисьме до них? Оборонить їх негайно!» (Лк. 18, 7).

Дорогі в Христі Брати і Сестри! Основною правдою нашої християнської віри є те, що з дивної волі Творця відкуплення спасення людства, народів і поодиноких людей, синів Упалого Адама, довершується через терпіння, через хресний шлях і розп'яття Голготи. Тож ми прийшли на цю Ясну Гору перед ікону Богоматері, щоб видимим способом злучитися з Безкровною Жертвою Христа і подякувати Йому, що Він удостоїв нас через св. Тайну Хрещення від тисяча років іти вірно Його Хресним шляхом. Нині хочемо подякувати Богові, що Він саме тепер вибрав наш народ, що більше, наші народи, крокувати з Христом — Ісусом нашим Хресним шляхом на нашу Голготу. Лише Хресним шляхом, лише розп'яттям Голготи можна звершити та осягнути своє особисте та всенародне спасення і воскреснути. Але ми також свідомі цього, що початком спасення людського роду і кожного з нас, з волі Божої, стала Пречиста Богородиця. Вона від непорочного зачаття, через Вифлеєм, скитання Єгипту, укриття Назарету, апостольську

працю Ісуса, йшла вірно за Спасителем Його Хресним шляхом аж на Голготу. Там Вона, як найбільша героїня людства, почула заповіт Христовий «Мати — це син Твій». Але з цього ж Хреста Христос промовив і до нас: «Сину — це Мати твоя!»

Тож ми повні цього довір'я прийшли до нашої небесної Матері, щоб вимолити у Неї ласку і силу могли нині повторити разом з Ісусом з хреста нашої всенародної Голготи: «Отче прости їм, бо не знають, що роблять». Ми кличемо нині разом з Ісусом «Жажду»: жажду — Правди, жажду справедливості, жажду любови! Але молимо й про те, щоб ми могли при помочі Марії промовити «Звершилося».

Скінчилася мука, терпіння розп'яття. Настав день воскресення. Про це ми молимося. У це ми віримо. Цього сильно надіємось, і певні цього, що це й одержимо.

Нехай Пречиста Діва Марія, наша небесна Мати, благословить нас усіх і своїм Печаливим Матірним зором, покровом і Омофором, провадить нас усіх у щоденній боротьбі нашого життя:

«Бо не чувано ніколи, щоб Вона не допомгла
У горю чи в недолі цього земного життя!
О, Маріє, зоре зір!
Ти даєш нам ласк безмір,
Неустанний Твій Покров
Поміч дати все готов!»

* * *

ПОДЯКА БЛАЖЕННІШОГО В ЧЕНСТОХОВІ

Емінінціє, Владико Примасе,
Емінінції, Ексцеленції,
і всі присутні!

Насамперед бажаю сердечно подякувати самому Богу в Тройці Єдиному за цей Великий Дар Хрещення, який ми одержали перед тисяча роками, і які ми поновно так урочисто пережили.

Була це хвилина піднесення для всіх нас, бо ми злучилися з усією тисячолітньою Церквою у стіп Пресвятої Богородиці.

При тому дуже сердечно дякую вашій Емінінції, Владико Примасе, за запрошення нашого єпископату на ці радісні урочистості тут на Ясній Горі. Дякую рівнож Його Емінінції Владиці Кардиналові Францішкові Махарському і Емінінції Кардиналові Генри-

хові Гульбіновичові й всім Єпископам та священникам за участь у цих торжествах.

Для нас є це великий дар і ласка Божа, що могли пережити тисячолітні святкування недалеко Архиепископського престолу Львова.

Бажаю подякувати державним властям за уможливлення взяти участь у цих ченстоховських днях. Від них бо залежало, чи відкрита нам остане границя. Це, що ми тут сьогодні, є саме висловом нового відношення на дійсність нашої Церкви. Тому ще раз сердечно дякую.

Всемогучий Бог нехай винагородить господарям, Отцям Павлінам за доступ для нас до цього чудотворного місця на ці торжества. Ваш дім став нашим домом упродовж цих двох днів. Ми були тут щасливими, що могли вшанувати наш Ювілей у такому молитовному і знаному на весь світ місці.

Нехай Мати Господа нашого, яка була місцем перебування Ісусові Христові, яка є тут присутня у цій чудотворній іконі, дозволить Церкві в Польщі і всьому польському народові перебувати в своєму домі. Є це дім, якого ворота пекельні не здолають. Нехай в цім домі панує мир і внутрішнє порозуміння. Нехай нікому тут не забракне хліба.

Наш Брат, Святіший Отець Іван Павло II, нехай не тільки лучить наші народи, але також народи всього світу.

Ясногірська Богородице, ми прощаємось з Тобою. Дякуємо Тобі за всі дані нам ласки впродовж цих урочистих днів, і за благодаті, які випросила у Свого Сина на друге Тисячоліття. Щастя Боже!

Слава Ісусу Христу!

Ченстохова, 11 вересня, 1988

* * *

ПРОПОВІДЬ АРХИЄП. МИРОСЛАВА МАРУСИНА В ЧЕНСТОХОВІ 10 ВЕРЕСНЯ 1988 РОКУ

Во ім'я Отця і Сина і Святого Духа. Амінь.

На останку днів станеться, що гора дому Господнього буде поставлена на вершині гір. Усі народи поспішать до неї. І сила народів піде туди і скаже: «Ходіте, вийдім на гору Господню, в дім Бога Якова, і він покаже нам свої дороги, і будемо ходити його»

стежками, бо з Сіону закон вийде, і слово Господнє з Єрусалиму. І він судитиме народи, буде розсуджувати людей многих; вони перекують мечі свої на рала, а списи свої на серпи. Народ на народ не буде меча підіймати, і не будуть більше воювати. Прийдіть і будемо ходити в світлі Господнім! Слово Господнє!» (Іс. 3, 2-4).

Слово Господнє до нас усіх нині зібраних тут на Ясній Горі перед чудотворною Іконою Пресвятої Богородиці, на святкуванні Тисячоліття Хрещення Київської Русі за св. Рівноапостольного князя Володимира. Власне ця пресвята Ікона Божої Матері була свідком Хрещення Київської Русі, бо тисяча літ тому вона прийшла до Києва з Царгороду, а мала вона на собі славу святого міста Єрусалиму, як така, що її творцем був св. Євангелист Лука. З Києва вона перейшла до монастиря св. Єфрозини в Полоцьку. Звідтам князь Юрій, брат короля Галицько-Волинської держави Лева, переніс її до Белза. Років тому шістсот прибула вона до Ченстохови, до монастиря Отців Павлінів, де і не перестає славитись чудами.

У Видубицькому монастирі коло Києва, де зберігалась її копія, шанували її не тільки католики, але й православні. Вона то провадила новоохрещену Київську Русь дорогами Христової Євангелії. Вона також тому покинула шістсот років тому белзський замок, щоб тут на Ясній Горі очікувати Тисячоліття Хрещення Київської Русі. Вона чекала тут шість століть на нас, питаючись, чи ми прийдемо до неї, і ми прийшли!

Прийшли ми з усіх сторін нашого поселення на широких землях Польщі, прийшли разом з нашими Отцями Душпастирями, разом зі своїми Владиками, розсіяними по широкому світі, на чолі з Блаженнішим Кардиналом Мирославом-Іваном, разом з польськими Ієрархами і Духовенством з Найдостойнішим Отцем Примасом Польщі во главі.

Прийшли ми з вірою в серцях, осяяні хресним знаменням і під лілійним прапором Марії, щоб подякувати Богові за великий дар хрещення. Ми підносимо на цій горі святій наші руки, наші очі й наші серця до неба і кличемо: Отче наш, Ти, що еси на небесах; Ти, що післав нам Сина свого Ісуса Христа, що воплотився з Духа Святого і Приснодіви Марії Богородиці, Матері Церкви: Нехай святиться ім'я Твоє, нехай прийде царство Твоє!

З преблагословенної ласки Твого Сина і Господа нашого Ісуса Христа прийшли на Київські гори тисяча літ тому благовісники Христової Євангелії. Вони поставили там хрест — символ спасіння і надії — й охрестили наших предків в ім'я Пресвятої Тройці — Отця і Сина і Святого Духа. Сталась у Києві подія небувала до цього дня і не повторена по тім в ніякому народі й землі. Ріка

Дніпро сталась другим Йорданом. Силою і діянням і нашестям Святого Духа освятились води. Сама Тройця Свята осяяла річні струї і зібраний там Божий народ. Розвіялась темрява поганства, світло Христове просвітило новоохрещений народ.

З цього дня пливуть до нині струї води живої на голови синів і доньок українського народу у Тайні Хрещення. А всі ми, діти св. Володимира й Ольги, є злучені з одною християнською родиною, з родиною Католицької Церкви, одної, святої, соборної й апостольської, що є одним і неподільним Таїнственным Христовим Тілом. Сповнені духом віри, надії і любови, вже десять століть ми остались народом Божим, вірним приреченням хрещення, вірні хрестові та Євангелії, вірні католицькій Церкві та нашим Пастирям під зверхністю та в єдності з Вселенським Архидіаконом в Римі, з тою скалою, на якій збудована і непорушно стоїть Христова Церква. Власне тоді — як хрестились наші батьки у благословених Христових водах — Церква Божа була одна і неподілена, подібна до тієї Цариці в своїй красі й величі, про яку каже Псалмист: Станула Цариця праворуч Тебе в золоті ризи зодягнена і преоздоблена.

В тисячну річницю Хрещення Руси-України ми заносимо вдячність Господеві за його благодать для нас і прославляємо Бога за великі його діла і честь віддаємо слугі його Великому Князеві Київському св. Володимирові, що як євангельський купець шукав цінного каменя і знайшов його та прийняв істинну віру Христову. Тому величає його славний Митрополит київський Іларіон такими словами: «Хвалить похвальним голосом Римська країна Петра і Павла, через яких повірила в Ісуса Христа Сина Божого; Азія, Єфес і Патмос — Івана Богослова; Індія — Тому, Єгипет — Марка. Всі країни і міста і люди шанують і славлять своїх учителів у вірі. Похвалім і ми по нашій силі, малими похвалами — великого і предивного нашого учителя і наставника, великого князя нашої землі Володимира, внука старого Ігоря, сина славного Святослава» (*Слово о законі і благодаті*, 38, 5-12).

«Він скинув ризи старого чоловіка й отряс прах невірства та увійшов у святу купіль, народився з духа і води. Він у Христа охрестився і в Христа зодягнувся і став сином нетління, сином воскресення, вічне ім'я прийняв від роду в рід: Василій, яким записався в книги життя, у вишнім городі в нетліннім Єрусалимі» (*Там же*, 39, 13-21).

Іларіон порівнює князя Володимира до великого Константина і каже: «Він між Греками та Римлянами царство Богові віддав, а ти йому подібно на Русі. Бо як у них, так і в нас Христос царем називається. Він з матір'ю своєю Єленою приніс хрест з Єрусали-

му і по всьому світі розіслав, щоб віру утвердити, а ти з бабою твоєю Ольгою приніс хрест із нового Єрусалиму, Константинограда, і поставивши його на своїй землі, ти укріпив віру (*Там же*, 44, 12-21).

А все це діялось під покровом Матері Відкупителя, Пресвятої і Преблагословенної Богородиці й Вседіви Марії. Володимир передав славний город Київ, матір руських міст, величчю, немов вінцем, обведений — святій, всеславній, скорій на поміч християнам, Пресвятій Богородиці, якій і церкву на великих воротах поставив на ім'я першого празника, святого Благовіщення, щоб привіт Архангела до Діви стався привітом і для цілого міста. Бо до неї сказав Ангел: Радуйся, обрадованна, Господь з Тобою! А до міста: Радуйся, благовірний городе, Господь з тобою!

На хрещенні Руси сам Дух Святий поставив божественну основу для майбутнього життя як народу, так і кожного віруючого. Те хрещення є також знаком Христової перемоги життя над смертю, правди над неправдою, добра над злом, благодаті над гріхом, свободи над неволею. Бо ж суттю його є дати людині вічність, Боже життя, безсмертність і блаженство святих. На цій основі створюється «нове сотворення, нова земля і все нове». З хрещенням родиться нова людина, другий Адам і друга Єва, родиться новий закон і нова надія, а передусім нова заповідь — заповідь любови.

Ось тому хрещення має таку незміриму величину і вартість. Є воно основою християнського буття і підпорою християнської історії: в суспільному житті, в національній культурі, в традиції, в громадському вихованні, включно до перетворювання земської держави у «Божу батьківщину».

Вода хрещення з ріки Дніпра, наче та свята вода, яку у видінні бачив пророк Єзекиїл (Єз. 47, 1-2), широко розлилась на всі чотири сторони світу, піднісши високо свій рівень, щоб дати життя одиницям і народам не тільки східнього європейського континенту, але і тим поза Уралом.

Коли ми нині, по десяти століттях, святкуємо велику подію Хрещення, то святкуємо її з віддалі століть та з досвідом століть. Ми нині є вже тридцять і тридцять перше покоління, що носить християнське ім'я і знає скільки наші батьки натерпілись імені Ісусового ради. Але віру вони зберегли. Ми дякуємо Богові, що дав їм і нам силу зберегти святу католицьку віру. Але ми почуваємось також до святого обов'язку подякувати нині братньому польському народові, що від чотиреста років, тобто від собору в Бересті ділив і ділить з нами наші радощі й наші смутки. Це нинішнє торжество на Ясній Горі в Ченстохові є наглядним виявом тієї братньої любови і солідарности. А Боже Провидіння так вчи-

нило, що ту любов і помічну руку подає нам у першій мірі великий Син польського народу — Папа Слов'янин і брат наш з крові і кости Святий Отець Іван Павло II. То він схотів сам започаткувати дев'ятницю років підготовки до Ювілею і до цього закликав увесь християнський світ в часі Марійного Року та сам зібрав на святкування Ювілею до Собору св. Петра в Римі не тільки українців, але народи усієї землі.

Апостольська Столиця завжди почувалася до обов'язку підтримувати віруючих українців-католиків, що хочуть назавжди остатись вірними так Вселенському римському Архиєреєві, як своєму обрядові й традиціям та остатись назавжди в злуці з Апостольським Престолом. Святий Отець Іван Павло II у своїм Посланні «*Великий Дар Хрещення*» так каже: «В цю надзвичайну історичну хвилину для вашої Церкви, випробуваній протягом останніх десятиріч великими супротивностями, бажаю ще раз підтвердити, що католицький вимір, так як і її особливі властивості, заслуговують на всю пошану. Цього вимагає братня любов, цього вимагає апостольське покликання святих братів Кирила і Методія, які своїм прикладом пригадують на право кожного вірного бути пошанованим за зберігання власної традиції, обряду і тотожності народу, до якого належить».

«Нехай же майбутнє — бажаво цього з цілого серця — дасть радість бачити подоланими непорозуміння та взаємні недовір'я, і визнане право кожної людини на власну самобутність та власне визнання віри. Приналежність до Католицької Церкви не повинна вважатись як несумісна з добром власної земної батьківщини та зі спадщиною св. Володимира. Нехай же безліч ваших вірних зможуть втішатися справжньою свободою совісті та пошаною релігійних прав у прилюдному богочитанні, згідно з різноманітними традиціями, у власному обряді та з власними Пастирями» (ВДХ, 7-8).

В тисячоліття Хрещення Руси-України, приходимо до Тебе, Отче і Владико неба і землі, і призиваво, прийти з нами перед Твій небесний престол всі покоління, які перейшли зі знаменем віри через нашу покриту хрестами землю і дійшли до неба. Нехай стануть з нами наші рідні Святі Володимир і Ольга, Борис і Гліб, Антоній і Теодозій Печерський, св. Йосафат і всі наші Отці і Брати, що життя віддали за Христа і Його Церкву.

Бажаємо нині забезпечити Церкву і народ на друге Тисячоліття і переказати грядучим поколінням скарб віри. Чинимо то тут на Ясній Горі через руки Пречистої Диви, що була колись з нами при хрещенні в Києві й як колись витримала болі смертні під хрестом свого Сина, так уже тисяча літ спомагає нас нести хрест нашої

страждальної Церкви і народу. Богородице Діво, Мати Церкви і Владарко наша, Мати Руського Краю, на тій Твоїй горі, перед маєстатом Святої Тройці, в найтіснішій злуці з Головою Церкви, Святим Отцем Папою Римським, всі ми тут зібрані, разом з невидимими хорами ангелів і святих віддаємо Тобі всіх синів і доньок українського народу тут на цій для нас братній землі, на нашій і наших предків батьківщині й по всьому світу. Прийми нас бідних і немічних за Твою власність. Прийми від нас усе, що маємо, наше тіло і нашу душу, наші духовні сили і наше серце. А дай нам тільки Твою любов і Твою ласку, а будемо аж надто багаті й нічого більше собі не бажаємо.

Прийми, о люба ненько, цей віри наш серця дар і ми хочем Бога — Він наш Батько, ми хочем Бога — він наш Цар. О, Пречиста Мати, покрий нас твоїм святим покровом на нове Тисячоліття нашої дороги, щоб ми остались на віки вірні Твоєму Синові, Богові нашому і Цареві віків.

Благослови всіх нас, щоб ми відійшли з цієї святої гори скріплені та оновлені духом Господнім і віддали славу Богові нашому, по слову пророка.

«Пустиня і сухі землі хай веселяться, нехай радіє степ і процвітає нарцизом! Будьте мужні, не бійтесь! Ось Бог ваш; Він прийде і спасе нас. Тоді прозрять у сліпих очі й у глухих вуха відтуляться. І буде там дорога чиста; дорогу ту назвуть святою: не пройде нею ні один нечистий; вона лиш їм буде служити. Визволені від Господа повернуться нею і прийдуть на Сіон з веселим співом; і вічна радість буде в них над головою. Веселощі й радощі будуть з ними, а зникне смуток, печаль і зідхання» (Іс. 35, I, 4-5, 8, 10).
Амінь.

о. д-р І. ОРТИНСЬКИЙ

ТАЄМНИЦЯ УКРАЇНИ

Хрещення, Хрест, Харизма України 988-1988

(Продовження, б)

Але й загальне становище не було ще сприятливим для примирення і встановлення сильної бази для Української Церкви. Багато українців знову переходять на латинський обряд і стають поляками. Інші шукають захисту в московській Церкві, або принаймні ставляться до неї прихильно.

Найбільшою жертвою тодішнього релігійного фанатизму стає архієпископ Полоцький Йосафат Кунцевич, якого 1623 року замордовано черню, згодом канонізовано як мученика в обороні католицької віри.

Великою помилкою було наставлення українських козаків, які тоді представляли властиву політичну й військову силу українського народу, вважаючи себе захисниками прав та віри українського народу. Їхні переконання виходили з двох положень. По-перше, йшлося їм про боротьбу проти польських панів, які поневолювали українське населення. По-друге, вони були тісно пов'язані з українською вірою, руською вірою, вірою українського народу, тобто з традиційним висловом українського християнства візантійсько-українського обряду, з Українською Церквою та її звичаями. Католицизм — це була Польща, а саме ворожа Польща. Слово «католик» та інші з ним поєднані поняття, як, наприклад, «езуїт», в очах багатьох українців, а зокрема козаків, були тим, що протиставилося українському духові. Тут треба й шукати причини, чому в багатьох верствах народу проявлявся нахил до Москви, яка вважалася істинно православною, тобто подібною до правдивої української віри.

Якою в дійсності була та православна віра Москви, та чи вона насправді була тією ж вірою, що українська — було питання, на яке не давалося ясної відповіді. Не давала її навальна реакція проти польського шовінізму. Погляди скеровані у бік Москви були теж у великій мірі вислідом відсталості і низького рівня релігійного знання, що, зрештою, було хронічною недугою православ'я. Але та релігійна темнота, що виявлялася іраціональним

фанатизмом, повела до тяжких, різких наслідків, які понині тяжать над долею українського народу. Це виявили часи війни гетьмана Богдана Хмельницького (1648-57) проти Польщі, які могли б закінчитися дійсним створенням нової України, якби не було нерозумної релігійної політики.

Водночас не треба забувати, що українські козаки у тих часах борються з великою хоробрістю та вмілістю за західню католицьку Європу, за Апостольську Столицю, за християнську віру проти мусулманів-турків під Хотином, під Віднем, у Сіцилії, під Лепанто та в інших боях та війнах. Їх поважають та шукають їхньої підтримки в різних країнах Західньої Європи.

3. Українська Церква під Москвою

Церковне замішання та віроісповідне розгублення допомагають Москві підкорити собі Українську Православну Церкву, яка досі знаходилася під номінальною юрисдикцією Константинопольського патріярха. Це був великий удар по долі України. Москва починає негайно москвовізацію української Церкви, аби зробити її знаряддям московського імперіялізму. Українців позбавляється історичних традицій, які стояли незрівняно вище від московських. Українську Церкву пригнічується у всіх відношеннях, беручи під сумнів православ'я українців, які були зв'язані з західньою культурою. Саме тепер догледжується дотеперішню помилкову настанову. Спершу — це єпископи і вища верства Церкви та народу, згодом щоразу ширші кола населення. Не зважаючи на те, що розгублення і згубне тяготіння до православної Москви ще не щезає, то в дійсності відбувається в українському суспільстві суттєвий зворот; думка, аби шукати рятунку в католицизмі, запускає все глибші коріння. Численні єпархії підпорядковуються римському патріярхові, папі. У першій половині XVIII століття сливе вся Україна стала католицькою. У 1720 році скликано синод в Замості, що зреформував українську з'єднану Церкву вже як самостійну церковну одиницю в лоні католицької Церкви. Уже в 1656 році царі дають розпорядження: «Унію треба знищити всюди без відкликування на дипломи та привілеї, які польські королі давали з'єдиненням». Особливу ненависть до українського католицизму виявляє цар Петро I. Він вважає Православну Церкву за засіб своєї політики. З цією метою 1721 року він розв'язує патріярхат, замінюючи його Святішим Синодом, що ще погіршує становище Української Церкви. Відомі, зокрема, варварські жорстокості проти василіяніських ченців, яких Петро I вбиває своїми руками. Усе ж таки Українська Церква не піддається й витримує.

Після смерти Петра I настає деяка відлига. Натомість дуже тяжкі часи настають за панування Катерини II (1762-1796). Тепер Москва задовольняється лише нищенням свободи та самобутності Української Православної Церкви в підлеглий їй гетьманській Україні. Вона теж втручається у життя України, яка ще перебуває під польською займанщиною. Роздмухуючи та підтримуючи революційні нігілістичні деструкційні рухи, їй вдається зруйнувати ту віру українського народу, яка була його властивою обороною й твердинею. У 1772 році, через поділ Польщі, Москві припала Правобережна Україна. Православна Церква стає радше державною, ніж церковною інституцією, стає знаряддям і рабинею держави. Було там коло 10 мільйонів українців-католиків. Цариця забороняє їм усякі зв'язки з Римом, і навіть з митрополитом. Зокрема після третього розділу Польщі приступає до цілковитого нищення Української Католицької Церкви. Божі храми передаються православним, єпископів позбавляється їхніх урядів, вірних переслідуються.

Київський митрополит умирає 1805 року в петербурзькій тюрмі. Для всіх цих плянів знаряддям цариці був польський архієпископ Станіслав Сестженцевіч з Могилева.

Російський цар Микола I (1825-1855) продовжує послідовно здійснення плянів Катерини II, уживаючи усіх найжахливіших засобів, щоб установити релігійну єдність у своїй державі. Указ з 1839 року зливає з'єднаних з православними. В той час, коли численні вірні умирають мученицькою смертю, карбується медаля «Через насильство відлучені в 1596 році, любов'ю поєднані в 1839 році».

Цар Олександр II (1855-1881) завершує діло своїх попередників, розбиваючи останню твердиню з'єдинених — єпархію в Холмі. Ця геройська частина України обливалася щедрою кров'ю мучеників і своєю жертвенною вірністю виписала одну з найкращих сторінок в історії християнства.

Разом з москалізацією Української Церкви, починаючи від 1654 року Москва крок за кроком позбавляє український народ самостійності, свободи і прав. Катерина II завершує діло своїх попередників, зокрема Петра I. У 1764 році вона розв'язує Гетьманщину, у 1774 нищить Запорізьку Січ, а 1782 року — скасовує місцеві управління. У 1785 році впроваджує закріпачення селян, у 1817 закриває Могилянську Академію, вогнище науки на Сході Європи. Українська Православна Церква зовсім заборонена, а з нею і українська мова. ХІХ століття — це цілковите уярмлення Української Церкви, а разом із нею українського народу. «Українського народу не було, немає й не буде» — вимагають московські по-

неволювачі українського буття, роблячи все можливе, щоб стерти всі сліди українськості.

У наслідок того виникає прірва між народом і духовенством. Народ відвертається від православної віри та релігії взагалі. Деякі шукають правди в філософії — в раціоналістичній філософії. Інші кидаються у революційно-анархістичні рухи тощо. Маса здебільша підпадають під вплив сект, що їх принесли німецькі колоністи, або поза офіційну церковну огорож, в різнорідні релігійні нуртування. Є, однак і ті, що шукають правильних доріг оновлення та усамостійнення.

4. Українські Церкви в Габсбурзькій монархії

Москва не задовольняється тим, що посідає. Вона кидає лукавим оком і на Західню Україну, яка від 1772 року опинилася під Австрією. Тут обставини для українського народу були набагато сприятливіші; існувало тут відповідне культурне, соціальне та політичне середовище, щоб вести успішну боротьбу за кращу долю. У дійсності ще кілька десятиліть триває, заки українці в габсбурзькій монархії піchnуть скидати з себе ярмо польськості та відроджуватися до нового життя. Це відродження є майже виключною заслугою української Церкви, чиї достойники зуміли направити прихильність австрійських монархів, зокрема Марії Тереси, на добро українського народу.

У 1774 році засновано у Відні “Barbareaum”, семінарію для духовної молоді із західних та південних областей України. В 1783 році засновано у Львові українську католицьку семінарію, як відділ німецького львівського університету, звану “Studium Ruthenum”. У 1808 році відновлено Галицьку митрополію. Низка світлих постатей українського духівництва, митрополитів, єпископів та високоосвіченого клеру, стало джерелом оживлення духового й культурного оновлення і збуджувало щораз більше національну свідомість народу. Західня Україна стає українським П'ємонтом.

Величезне значення має реформа Василіянського Чину, який стане неодмінною колумною відродження інтелектуального та релігійного життя. Реформується теж Чин Василіянок та заснуються нові жіночі згромадження, плянується введення інших чернечих спільнот — чоловічих та жіночих. Українська Церква стає сильнішою, самосвідомою й поступовою. Засновано третю єпархію у Станиславові 1885 року. В другій половині ХІХ століття кардиналом став митрополит Михайло Левицький, а наприкінці століття — Сильвестер Сембратович. У 1891 році відбувається у

Львові Церковний Синод із участю представників мирян. Не зважаючи на те, що московські інтриги все ще вертяться між українським населенням, то, однак, здорова патріотична настанова перемагає. Цікаво, що саме ця патріотична орієнтація ототожнюється зі стремлінням до відновлення давніх київських традицій та відкинення всіх латинських нововведень. Таке спрямування мало в основному пов'язатися з суттєвими видами української історії, щоб через неперервність справжнього духа українського народу дійти до завершення великих ідеалів — вимріяних ідеалів свободи й незалежності.

З початком ХХ століття на митрополичий престіл у Львові ступає граф Андрей Шептицький, очолюючи Українську Церкву продовж 43 років (1901-1944). Рід Шептицьких древнього боярського походження згадує українська історія вже в XIII столітті. Після прилучення Західніх Українських Земель до Польщі 1349 року, родина Шептицьких залишається вірною українському народові та його Церкві. Продовж віків вийшло з неї багато визначних церковних особистостей, які прикрашають анали української історії. Від 1710 до 1779 року єпископи з роду Шептицьких стають керманічами львівського єпископства. Найкращим їхнім представником був Лев Шептицький, який згодом стає митрополитом Києва з осідком у Львові. Він і підготовляє відновлення української католицької галицької митрополії. За його старанням постає згаданий вище Богословський Інститут «Барбареум» у Відні.

Митрополит Андрей Шептицький стає найбільшою особистістю, яку рід Шептицький дає Україні. Адже був він не тільки безумовним та безперечним провідником Української Церкви через пів століття, але й найвищим авторитетом серед українського народу у такі важкі часи української історії. Його можна б назвати прецедентним даром Божого Провидіння багатострадальному українському народові. Особливу увагу присвячує митрополит Андрей Шептицький поширенню освіти, наголошуючи понад усе та передусім поглиблення справжнього християнського життя. З цією ціллю вводить нові Згромадження ченців та монахинь, зокрема відновлюючи Чин Студитів, який зв'язує з староукраїнським чернечим життям Печерської Лаври. Чинить усе, щоб піднести свій український народ, жертвуючи все своє родинне майно на харитативні й гуманістичні цілі українського населення. Також не забуває про діяспору, відвідуючи всі українські поселення, де б вони не були. За його заходами засновано українське католицьке єпископство у США, де першим єпископом стає його особистий приятель з Василіянського Чину, славний місіонер, надзвичайно обдарований проповідник та палкий український патріот, Сотер Ортинський.

Та серед численних трудів, завдань, ініціатив та подвигів, одна велика ідея висувається на перший план. Бо головним післанництвом свого життя цей великий провідник українського народу вважає поєднання християн. Його погляд не затримується тільки на Україні, хоч вона залишається його першою ціллю. Через відповідь українського народу Митрополит Андрей Шептицький хоче повести до єдності всіх східних християн. Він має намір завершити те, що розпочала Потієва Унія, а зокрема те, про що мріяли великі митрополити XVII століття — Йосиф Вельямин Рутський та Петро Могила: український патріархат із осідком у Києві в пов'язанні з усією вселенською Церквою під зверхністю папи. Це було саме те, що сказав папа Урбан VII: "O mei Rutheni, per vos ego orientem spero convertendum".

Щоб досягнути цю ціль, великий Митрополит мобілізує всіх, не обминаючи жодної нагоди. Нав'язує контакти з українцями всіх поглядів із усіх частин України, але також їде в Московщину; є чинним на Заході, де стає провідником екуменізму; до Велеграду, столиці колишньої Великоморавської держави й осідку св. апостолів Кирила й Методія, на щорічні з'їзди церковних діячів, де збираються визначні представники слов'янських народів різних віровизнань.

Коли після Жовтневої революції постає незалежна Українська Самостійна Держава, а з нею й незалежна Українська Церква, пропонується Андрея Шептицького на голову всієї Української Церкви.

А коли знову у 1941 році з відступом москалів проблискує трохи свободи, великий митрополит підіймає відважну ініціативу для поєднання Української Церкви, щоб таким чином дати остаточну базу для кращого майбутнього українського народу.

Геройський наслідник митрополита Шептицького, Йосиф Сліпий, Кардинал та народом проголошений Патріарх Української Католицької Церкви, продовжує діяти в тому ж напрямку, хоч в змінених обставинах та в інших рамках. Він ділить долю свого народу, бере участь у його боротьбі та в терпіннях. Він не боїться жодної перешкоди, а тільки дивиться на мету, стає символом переможної боротьби та багатообіцяючої надії на краще майбутнє.

Отак, саме у той час, коли у переважній більшості Православна Церква під московським проводом їде до москалізації церковного життя в Україні і таким чином до денационалізації українського народу, вільна Українська Католицька Церква стає потужним чинником обнови та ствердження українськості. Це є постійний досвід всієї української історії, про що щораз більше здають собі справу справжні українські патріоти.

Хоч історія Української Церкви на Закарпатті відбувається дещо інакше, в основному вона є частиною історії Галицької України. Правдоподібно, українське Закарпаття належало до Перемиської єпархії вже в XII столітті. Але є певним, що церковне життя на Закарпатті гуртується довкола монастиря на Чернечій Горі біля Мукачева. На унію Закарпаття переходить 1646 року, а остаточно з'єднаним все Закарпаття є в 1716-21 роках. Закарпатські українці перебували під постійним тиском мадярів. Як реакція проти угорщення Української Церкви, там знову шириться православ'я, що його підтримує та пропагує Москва.

Дещо гірше представляється доля Української Церкви в Буковині. До зайняття Західної України Казимиром Великим (половина XIV століття), Буковина залежала від Галицької митрополії. Пізніше український буковинський єпископ залежав від молдавського митрополита аж до 1772 року. Згодом буковинські українці підлягають сербському митрополитові. У 1873 році утворено Автокефальну буковинську-далматинську митрополію з осідком у Чернівцях. Не зважаючи на це, становище Української Церкви на Буковині було тяжке, бо вона була під сильним тиском румунів. Католиків було мало й тому не було більшої основи для опору.

5. Українська Автокефальна Православна Церква

Визволення Української Православної Церкви від московського патріархату, якому вона була підпорядкована в 1686 році, проходить щойно з постановою Української Незалежної й Самостійної України, після Жовтневої революції. Українське правління у Києві 1-го січня 1919 року врочисто оголосило декрет про Автокефалію Української Церкви. Проте, створення незалежної Автокефальної Української Церкви було пов'язане з багатьма труднощами. Єпископи, що майже всі були москалями, не хотіли висвятити жодного українського автокефального єпископа. Тому прийшлося висвячувати Василя Липківського на архієпископа та митрополита Київського «покладенням рук», якого dokonали присутні пресвітери, покликуючись на приклади хіротонії єпископів священниками без участі єпископів у перших віках. По різних перепонах та інтригах з боку большевицької Москви, у 1930 році розв'язано остаточно Автокефальну Українську Церкву.

Водночас постає Автокефальна Православна Церква у Польщі, де після Ризького договору (1921 р.) лишилося коло 2,700.000 православних українців. На жаль, ця Церква була в повній залежно-

сті від польського уряду. Польонізація стала щораз навальнішою й тому ієрархія в ній майже не була українською.

В обороні цієї Церкви, яку поляки нищать фізично та польонізують, стає тільки український католицький митрополит Андрей Шептицький. У 1936-39 рр. поляки безкарно нищать коло 300 українських православних церков. З приходом німців у 1942-1945 роках, Українська Автокефальна Православна Церква починає відновлюватися. Коли, однак, німці відступають, більшість автокефального духовництва із усією ієрархією подалися на Захід. У советській Україні вона заборонена та існує підпільно в дуже обмеженій формі. Усі православні мусять підлягати московському патріархові в Загорську.

На Заході Українська Автокефальна Православна Церква продовжує своє існування. На жаль, вона переходила досить поважну кризу через розбиття та через дезорієнтацію вірних. Вона й далі перебуває в скрутному положенні. Без сумніву, Українська Автокефальна Православна Церква була і є кінцевою для українців. Вона була самозрозумілою спробою розв'язки релігійного питання в Україні. Її позитивний аспект передусім полягає в тому, що вона вказує в якому напрямі треба йти, щоб запевнити Україні розсудливіше та погідніше майбутнє. Вона, однак, не сміє залишитися на половині шляху, а мусить розумно відкрити справжню мету та до неї рішуче та відважно прямувати. Інакше вона розійдеться з сенсом свого існування. Вона не повинна забувати про те, що українські патріоти всіх політичних забарвлень та всіх соціальних відтінків, без огляду на їхні релігійні приналежності та ідеологічні спрямування, збагнули на основі історичного досвіду.

Отак, наприклад, між іншим, ідеолог українських націоналістів Дмитро Донцов, дарма, що православний, каже: «Властивою вірою українців є унія. Вона бо дає українському народові його питому власну особистість, відмінну від польсько-католицької та від московсько-православної».

Знаним є теж плян В. Винниченка дати Україні одну сильну Церкву під проводом митрополита Андрея Шептицького, як патріарха. Українська Православна Церква повинна пронизувати критичним оком історію України, аби в неї шукати якнайкращої формули. Але, водночас, не слід їй затримуватися на минулих пропозиціях, проектах, а шукати все кращого, певнішого, істинно-християнського, такого, до якого сам Христос закликає тих, кого покликав іти в слід за Ним.

*6. Доля української Церкви від I світової війни
до наших часів*

Перша світова війна (1914-1918) є переломовою подією в нашій цивілізації. З нею гаснуть світила, що були через тисячоліття основами суспільного та політичного порядків. З нею заходять суттєві зміни. Але з нею теж виринають нові можливості та нові надії. З кінцем війни український народ опиняється теж у цілковито новій ситуації. Трагедією українського народу було, що війна прийшла для України дещо заскоро. Хоча в останні роки до війни українці роблять величезні кроки вперед, то все ж таки вони не були ще як слід підготовані. Щоправда, між 1917 та 1918 роком постають незалежні українські держави — Східня з Києвом та Західня зі Львовом, які 22-го січня 1919 року еднаються в одну Українську Самостійну Державу, до якої входять майже всі українські землі та до якої готова приступити й козацька Кубань. Хоча Україну визнано Центральними Державами та Москвою в Берестейському мирі 10-го січня 1918 року, недовго український народ міг втішатись свободою. Йому доводиться боротися на різні fronti. На сході — проти большевицької червоної армії та проти царських «білих» москалів; на заході — проти поляків; на півдні — проти мадярів та румунів. Перевага ворогів та брак внутрішньої виразної цілеспрямованости повели вже скоро український народ під нові ярма. Практично, з кінцем 1920 року кінчається й короткий період незалежності України.

Центральну та Східню Україну займає большевицька Москва. Фікція Української Советської Соціалістичної Республіки є тільки фасадом, за якою криється жахлива трагедія. Західня Україна, Волинь та інші південно-західні території попали під Польщу, з якою Україна була вже добре ознайомлена.

(Продовження буде)

Поезії

Олександр КОНИЦЬКИЙ

ЗАПОВІТ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Помираючи, князь Ярослав
Заповіт своїм дітям покинув:
Щоб Україна-Русь, край наш любий, святий
У руках у синів не загинув.

В заповіті тому написав Ярослав
Коротеньке та мудреє слово:
Ви любітеся, діти мої,
Та шануйте одне ви одного.

Так щоб згода між вами була —
Вас бо ненька одна породила,
І ніщо вас тоді не злама
Й не здола вас ворожая сила.

Коли ж буде незгода у вас,
То загинете ви, мої діти,
Та загубите й край дорогий:
Буде лихо тяжке він терпіти.

Поховали вони свого князя-отця
Тай Вкраїною правити стали,
Але батьків святий заповіт
Залишили вони — занедбали.

А Україна-Русь — наша мати свята,
Повилася у тугу та горе.
Розплилося по ній князювання нове,
Мов великеє неситеє море.

Брат на брата війною пішов,
Сполучившись з чужою ордою,
І заплакала Русь, застогнала. Кругом
Полилася недоля рікою.

Не орач тоді в полі співав,
А на нивах круки закричали.
І велику свою ту крилату сім'ю
На обід, на кривавий, скликали.

І злітались, як хмари, круки
Та й довбали козацькі очі,
А вже решту сіроми вовки
Доїдали у темнії ночі.

Проминули ті смутні часи:
За одмінами бігли одміни.
Одмінилось усе — тільки той заповіт
Не змінився аж до нашої днини.

Ми читаєм його, заучаєм його,
Та нема і тепер у нас згоди.
І панують над нами давно
То одні, то другії народи.

І безпечно нам в шкурі чужій:
Ми забули, що є у нас мати
Ще й без сорому кажем під час:
«Україні-Русі вже не вставати?»

Правда, сестри мої, патріоти-брати,
України-небоги синочки,
Правда, сестри байдужі мої,
Удовиці старенької дочки.

Нащо здався вам край дорогий,
За що вам свою неньку кохати?
Ви росли, живете. Не потрібна тепер
Вам убогая рідная мати.

Тарас РОМАНЮК

ЗНОВУ ОХОТСЬКЕ МОРЕ

Знову Охотське море
Штурмує десятий день,
Знову полине в гори
Гомін моїх пісень.
Знову на видноколі,
Де вічно пурга мете,
Неначе в родиннім колі,
Мрія моя росте.
І сняться вночі Карпати,
Зодіті в барвистий плай,
І посивіла мати
Із болем в очах: — прощай!
Коли я вернусь, не знаю,
Та й чи вернусь, коли? . .
Здається, я тут вмираю,
Ти, мамо моя, прости!
Вмираю без сліз і болю,
Без віри у майбуття,
Вмираю з жадоби волі,
І сниться вічне життя!
Без втоми, тривоги й горя,
Без зради і небуття,
А вранці, здається, й море
Шепоче про каяття. . .
І виють вночі шакали, —
Тайгою луна іде,
Куди ж ті літа пропали,
Коли ще життя прийде?
На тому, чи цьому світі,
В останній хоча б момент!
І сниться, що наші діти
Поставлять нам монумент!
На рідній землі, в якій ми
Ніяк не могли пожити,
І будуть лунати сурми
В тодішню щасливу мить!

А поки що, ради Бога,
Гонімо ілюзій рій,
Ще стелиться нам дорога
У тундру, в тайгу, у бій!
У бій без пощади й крові,
На витримку і цноту,
Щоб наше страждальнее Слово
Звеличити, як мету!
Як нас не знесуть буруни,
Й не погризуть вовки,
Ми сцілимось, як шамани,
Віднині і на віки!
І будуть дивитись сопки
На наше завзяття й дух,
Як ми напинаєм лодки,
Приводячи знову в рух!
І ми обминемо гори,
Зловісні й морозні в пень,
Де люте Охотське море
Вирує десятий день!

ЛЕТЯТЬ ВІКИ

Летять віки, а ми услід за ними
Долаємо їх незбагнений шлях,
І, наче символ, над цим світом плине
Зловісне місто на семи горбах.

Повержені, зникають фараони,
І сфінкси віщим голосом кричать,
Античний світ, приречений до скону,
Вже дотліває в полум'ї багать.

І Рим втрачає всю колишню велич,
Зоставивши лиш пам'ять злодіянь,
Вже хмільні варвари вертаються на північ,
Де дикі нетрі й степовий бурян.

Константинополь воздвигає гору —
Будівель пишних неповторний храм,
І диво, непідвладне зору,
Стає святиною всесвітніх драм.

Та падають поругані святині,
Османи люто наганяють жах,
Півмісяць вже перемага віднині,
І хижо скалить зуби падишах.

І ось Москва підноситься над світом
Загравами нових страхіть,
І всі народи ревно платять мито
Новій володарці століть,

І люд весь шию гне, мов раб слухняний,
І вже Москва перемагає світ!
Велично майорить повсюди стяг багряний,
І ген за обрій тягнеться колючий дріт. . .

І Київ наш, колись могутній Київ,
Стоїть, мов символ нездійснених мрій,
Як вічний докір, як далекий вияв
Покривджених й утрачених надій.

Без почестей, без шани і звитяги,
Стоїть, приречений на забуття,
І, тільки інколи, щось силою наснаги,
Немов би кличе нас в нове життя!

А світ летить, гамірний і незнаний,
Кудись у безвість прокладає шлях,
Де тінню чорною звивається над нами —
Зловісне місто на семи горбах!

Ярослав ЛЕСІВ

СЛОВО МОВЛЮ

(Продовження, 4)

У вікні потрійні ґрати,
Світло лампи, як ножі.
Час у замкнутім квадраті
І осколки тиші — лжі
Битим склом лягли під ноги
Міліярдами шпичок,
Наїжачились тривоги,
Знову строк, строк, строк.

* * *

У небі тіні, тіні, тіні —
Не журавлі, а літаки
Стрижуть собори білостінні —
Безсило падають хрести
У сиві, сірі, сірі трави,
У безголосся «золоте».
Осиротілий і безглавий
У серці вірою зросте.

НАСЛІДУВАННЯ ШЕВЧЕНКА

Ліні Костенко

Чи не єдиною в неволі
Мені відрадою була
Неопалима книга-доля
Мого народу і моя.
Нераз заплакав я над нею,
Над Чураївною твоєю.
І забувалось власне горе,
І думи рвалися як море
Із зболених моїх грудей
Крізь усі запрети до людей.

* * *

Повис душі моєї крик,
Над вогнищем тремтлива
кулька вати.
Мов місяць в хмарах
зблід і зник.
Зімкнулись щільно
двері-грати.
Зі всіх темниць,
зі всіх сторін
Як велетенська чорна миша
На арештантську мою тінь
Накинулась тюремна тиша.

* * *

Вдарив листопад
У вікно дощем,
Вдарив наугад, —
В серці білий щем.
Вечір, град думок,
Дощ змиває сон.
Притулюсь лицем,
Припаду листком,
Може змиє дощ
Суєтності чад,
Може змінить щось
Пізній листопад.

* * *

Вся камера моя в хрестах,
На них усіх я розп'ятий,
Запікся кров'ю на устах
Мій крик — не закричати!
А десь далеко б'ється дзвін,
Калатає в розбиту крису,
Стікає сум зі ста Вкраїн
В мою тюремну тишу.
На сто віків у глибині
Лежу я тишею закутий,
Уже не вирватись мені
З тюремной тиші, не заснути.

* * *

Золота, безнадійна осене
Не боли мене, не боли.
Ти маленьку смужку
просині
В час вечірній мені пошли,
Ти холодним місячним
променем
Хрест віконниць позолоти
І шляхами так важко пройденими
Опівнічну ніч освіти.

* * *

Нема листів, осінне листя,
Прочитую — чужі листи.
Скульптурне дерево врочисто
У грудях зраних болить,
Що кожен лист, то свіжа рана,
Мій біль помножений
в сто крат.
Лиш осінь жертвенно,
як мама,
Несе тягар одвічних втрат.
Листів нема, осінне листя —
В світ женуть чужі вітри
І серця, серця попелище
Їм в слід іскрить,
Іскрить, іскрить.

* * *

Від нектару
важкою бджолою
По променню золотому
Душею злечу голубою
До сонця,
до Бога,
додому.

* * *

Заливає дощ
Осені вогні,
Згасло ясне щось
Восени в мені.

Снігу передзвін
Стих, подаленів,
Мій рожевий кінь
Знов поворонів.
Гратів мінорит,
Квадратує ніч,
Чую стук копит,
Гук далеких січ.

* * *

Кожен серця порух
Озоветься болем
І сльоза єдина
Як вогонь провини

* * *

Під вікном, як милиця
Всю ніч журавель скрипить

* * *

На моїм вікні
Крапельки сумні,
На весь світ одні —
Я не плачу, ні.

* * *

Вуйко плели кошик,
Ластівки вили гніздо,
Діти гралися в війну,
Перепліталися вуйкові
думи
З ластівочим щебетом:
Ясного б літечка
Нашим діточкам.

* * *

Хто се тут шепоче,
Милий сон тривожить?

Хто се серед ночі
Під вікном ворожить?

Може то калина
На могилі тужить?
Мо' старого клена,
Давній спогад мучить?
А може хтось руку
Положив на струни?
Може то ні звуку,
Тільки мої думи?
Думи і тривоги,
Звечора до ранку —
Де ж ти наш світанку?!

* * *

Ніч, довкола тиша,
Лиш цвіркун в стіні сюрчить.
Тихше, серцю, тихше —
Мить.

Береги колишуть,
Сонний місяць на воді.
Тихше, вітре, тихше —
Слід.

Чайка де скигиче
З тополиних піль,
Тихше, люди, тихше —
Біль.

(Закінчення буде)

З дому неволі

Література і Мистецтво

Ганна КОВАЛЬ

МИ — КОВАЛІ. . .

(Уривок з роману)

Від Редакції: Ганна Коваль народилася 1930 року в селі Томашівка Ярмолинецького району Хмельницької області. 1952 року закінчила Кам'янець-Подільський педагогічний інститут. Вчителька математики. Зараз живе у селі Дачному на Одещині.

Хоч авторці роману «Ми — ковалі. . .» бракує літературного досвіду, цей твір після допрацювання міг би стати помітним явищем української літератури. Ганна Коваль сміливо відступила від узвичаєних штампів при зображенні життя українського села 20-х — початку 30-х років, спробувала намалювати правдиві картини колективізації, розкуркулювання, голоду 1933 року. Зумисне зберігши в романі назву рідного села й навіть імена односельчан, авторка ніби підкреслює намір іти за правдою життя, а не за літературними схемами, якими послуговувався, наприклад, при зображенні аналогічних подій на Поділлі Михайло Стельмах.

Уривки з роману плянуємо дати в кількох випусках журналу.

*

Розділ Десятий

Люди в Томашівці чекали перемін тривожно і мовчазно, а навколо ходили чутки, від яких просто відмахувалися: «Та такого не може бути!»

Тим часом готувалися збори. Вже й промови роздано, щоб вивчити напам'ять. Ні за ким із комнезамівців не стояло діло, тільки за Гинею, бо не далася їй грамота на лікнепі. Немало сил довелося докласти представникові району Ходякову, щоб його соратники, комнезамівці, відчули, що для них тільки тепер починається революція, справжній двобій: хто-кого. Щоб хвилювалися так, як він оце зараз.

Клюб. Вщерть перепакований людьми. Голці нема де впасти. Сцена затягнута ширмою. І не біда, що дах провалений і стеля. Це був колишній панський будинок, знівечений в революції людською ненавистю.

Ніби вже й вся Томашівка розмістилася на лавках, попід стіни, у проході. А Юган ще дома. Чоботи шеврові забув звечора помастити. А все Мотя! То вона недодивилася за чобітьми! Він уже і тальку сипав, і простував недовзутим по всій хаті. А потім скинув той чобіт і з усієї сили кинув ним у протилежну стіну, попри Мотину голову. Вона з страхом відсахнулася, і бажання йти в клуб у неї пропало. А Юган таки взувся, вже на босу ногу. І як на велику врочистість шкірянку одягнув, сіру каракулеву шапку, синє галіфе з червоними кантами. І пішов.

Пробираючися в клубі крізь густий натовп до передніх рядів, бачив, як по ньому кресали непевні погляди і перекидалися потім на сцену, де ще недавно він сидів, звідки виголошував революційні промови. Дембіцькі грали йому туш, а тепер там сиділи Кунделовський, Сидір, Адам, Гиня і ще один. Щось ніби знайоме проглядало з його обличчя, з тих тонких міцно стиснених губ, вузьких плечей і довгих рук. То був районний представник. Сидів, крутив жилавою шиєю і щораз обсіпував гімнастерку з-під широкого ременя.

В перших рядах було декілька вільних місць, але Юган не поспішав сідати, хоч мало не говорили вголос ті зухвалі погляди: «Сідай-сідай, ти вже насидівся на сцені, досить! Дай другим посидіти!» Навіть дехто почав уже в рукав похіхікувати.

Кунделовський дивився мимо, але все бачив. Його погляд був таким діловим, що куди там! Аж у Югана ширшали очі, і він не міг нічого придумати, щоб себе заспокоїти. Стримував себе, щоб не сплюнути міцно, так як тільки він умів. З Кунделовського і Сидора переводив насторожений погляд на Худякова.

Нарешті сів. І вже добре уявляв собі, що воно далі буде. І картав себе подумки, і виправдовував: «То ти, Югане, за кого воював? За бідних? Так ось вони й сидять за столом. Чого ще треба? Але ж ти тоді не знав, що за Стаха Кунделовського треба воювати. . . Бо йому з п'єца не хотілося злазити. . . Ні, ти сам за себе воював, себе вважав бідним, бо хай і було у тебе двоє коней, а у пана ж цілий табун. Та на п'єц жодна влада нікому не подасть багатства. . .»!

Збори відкрив Сидір, і тут тільки всі дізналися, що то він і є «товариш Атаманець». Чоботар, ніде він не воював у громадянську, крутив тими шкурлатами, а земля його тим часом, вважай, пустувала. А в хаті одне другого доганяло. І всі заглядали Сидорові в руки. Кобила здохла прямо під дверима, підперла їх, що й вийти було ніяк. І цей випадок сільський поет Яньо Гординський увіковічнив віршами:

Сидорова кобила померла,
Сидорові двері підперла.
Прийшов Дембіцький горбатий,
Почав кобилу відтягати.

Грала музика «Інтернаціонал», стояли всі з непокритими головами, та й далі все йшло, як звичайно на зборах.

— Товариші! — гучно сказав Сидір. — Велика Жовтнева соціалістична революція відкрила шлях людству в щасливе майбутнє.

Його слова покрили оплески. І переглядалися томашівці, поглядами один одному кажучи: Ну то що? Не те ж саме було на минулих зборах? То хто ж то паніку пускає? Га? Ну, робити людям нічого!

І зітхнули легко і вільно. А ще стало спокійніше, коли новосільська ораторка Клара Вул виголосила промову про світову революцію. Не вперше ж слухають Клару Вул. І ораторка ж гарна! Спідниця колін не прикриває, але то нічого. Такі круглі коліна можна хоч кому показувати! Навіть такі статечні дядьки, як Розгін і Марикан, задивлялися на ті коліна. Хоч слова й не дуже пасували до тих колін. Бо мова йшла про те, щоб стерти з лиця землі експлуататорів, всіх до однієї ями! Бити їх і бити! Ненавидіти! Ненавидіти! Ненавидіти!

І як не заспокоїтися томашівчанам, коли таке вже казано й переказано. Можна й не слухати. . .

Тільки Юган не заспокоївся. Добре знав, що все це тільки обов'язкові слова. Для порядку. Так воно й вийшло.

— Товариші! — знову взяв слово Сидір. — Ми зібралися, щоб проголосити нову еру, еру щасливого життя і спільної праці в колективних господарствах. Ми, бідняки, за колгосп! Хай живе колгосп!

Підняв руку в президії і молодий та дужий Адам Захарченко, готувався виступати. Хвилювався, поглядав на Худякова. А той підбадьорливо кивав Сидорові головою. Молодець, мовляв, не збився.

Але що Сидорові? В нього там тієї промови! . . . А Адамові говорити довго. Отоді-то й понатягалися у всіх шиї, отоді закрутили носами. Бо то були тільки балачки між людьми, а тепер? Тепер Адам говорив, що куркуль стоїть на шляху бідноти. Це клясовий ворог. І треба з ним боротися. Смерть куркулям!

В залі настало замішання. Бо такого ще тут не чули. То проголошували смерть якомусь Фордові чи Чемберленові — і це звучало абстрактно, нікого не зачіпало. А тепер? Кому смерть? А може то так для гарного слова? Може Адам збився? Видно ж було, що

посіпував головою в бік Худякова, але... Але ж той ствердно хитав головою.

— Куркуль — то експлуататор сільський, — скористався паузою, пояснив Юган, хоч його ніхто на те не уповноважував. І побачив, як смикнуло Худяковим. А Юган знову подумав, що десь його вже бачив. Ніби й недавно.

— Ах! — знову полегшало залові. Експлуататори? А хто ж тут експлуататор? Кожний робить сам на себе. Так що це, мабуть, знову якогось американського Рокфеллера стосується.

А тим часом Адам продовжував, що куркуль своє багатство ось так на тарілочці не принесе бідним. І тому бити треба куркуля! Смерть куркулям!

— Знову смерть? — дивився зал тупими очима на сцену. А скільки вже було смертей? І сліз? А тепер знову смерть. Юган очима ставив Худякову таке саме запитання, а той не відводив погляду, але, як вождь, дивився кудись в далечінь, туди на задні ряди, де певно сидить бідняк, бо чого б йому виставлятися наперед в якомусь блаженському побурносику?

І сів Адам. І думав, чого він ще не сказав. Ага! Що боротьбу очолює комнезам в союзі з середняком.

— І все-таки своє багатство, — сказав Юган спокійно з місця.

— Що своє? — вирвалося у Худякова.

— Ну, багатство у куркуля своє...

Переглянулися в президії. Міг би звичайно Худяков сам відповісти, але ж то що вийде? Не біднота в авангарді боротьби з куркулем, а районний представник, нікому ще тут не відомий. Тому знову пообсмикував з-під ременя гімнастерку і сидів прямо, як в строю. Черга була Гині виступати, і Худяков зауважив тільки, що ось виступатиме товариш Вовк, вона і дасть відповідь на ваше питання, Коваль.

Сказав просто «Коваль», а не «товариш»... І притих зал. А може він так усіх знає? Кожний собі — голову в плечі. І вважай, що його тут нема. Бо ж хіба то розумно виставлятися? Ось вже й не товариш Коваль. Ага!

— А ти хіба наперед знаєш, що вона говоритиме? — несподівано спитав Юган, і всім стало ніяково. Ну, нащо ці фокуси? Що має говорити Гиня? Та що скажуть, те і буде говорити. І Юганові це добре відомо.

— Товариші! Товариші! — почала було Гиня, теж оглянулася на Худякова, але він чомусь заперечно похитав головою — і Гиня вже не знала, що робити. І вперше на весь зріст піднявся Худяков:

— Товариші! Біднота ще не вміє красиво говорити, але навчиться!

Ну й що ж тут такого, що біднота вмітиме говорити? Чому б і не поплескати в долоні. Худяков сів зніяковіло, а Гиня продовжувала:

— Товариші! Я — бідна батрачка!

— А в тебе ж є земля! — здивовано і несподівано сам для себе сказав Юган, і аж самому стало незручно за свою невитримку.

— А ми вам дамо слово, — теж несподівано відпалив Юганові Сидір. І то так насмішкувато, що Юган тільки сплюнув. Тим часом Гиня продовжувала:

— Куркулі, експлуататори розжилися на нашій праці! Я скажу про себе. Я вчорак вимастила п'єца Кущисі, а вона мені — пих буханець хліба. То що це за платня?! Та щоб вона вдавилася тим хлібом!

Худяков смикнув головою, посміхнувся, наче цією усмішкою підтримуючи Гиню. Як, мовляв, в'їлися в боки біднякам куркулі, що ненависть до них через край ллється. Посмикувалися брови, і вже була надто довга пауза, то Худяков сказав: «Нічого!».

І збилася Гиня, сіла. А вона ж ще мала сказати: «Смерть куркулям! Душити куркуля як клас!» Все зіпсував той Худяков. Треба було йому до неї усміхатися! Не вийшло у неї так добре, як у Сидора і Адама...

Стояли Розгін і Марикан, а далі Іван Коваль під стіною. І не переглянулися навіть, коли почули, що стара «беркульозна» Кущиха і та куркулька. А що там у неї? Один кінь. Старенька коро-ва з госрими клубами. А ще що?

— Куркуль — експлуататор? — питав себе кожен, уже не слухаючи Гині. А вони? В голові їм не було коли пошкрябатися, все ж — самі, скрізь — самі. То хіба за таку невтомну працю — смерть? Але ж коли кажуть про смерть куркулям, то хтось таки має вмерти. . . А хто? Ну в кого машини — молотарки, кірат, хата під чере-пицею? Отож якщо вони не куркулі, то хто?

А була все-таки надія, що не їм, не Розгонові, Мариканові й Іванові тут проголошено смерть. Ніхто вже й не питав себе: за що?

Усіх так заворожило слово смерть, що про колгосп думалося як про щось другорядне. Але не таке вже й другорядне, бо ось Сидір прочитав голосно свою заяву до колгоспу. Першу заяву в Тома-шівці! І наголосив на тому, що хоч це справа й добровільна, але ж ніхто не відмовиться від спільної праці, бо праця у великому колективі — це ж радість.

Але зал чомусь не радів. Позадумувалися всі, ніби щось прига-

дували. Було вже таке: здай! Ну, то було явище тимчасове. Війна. Казали: військовий комунізм, не можна було по-іншому. А це? Теж здай? Але тепер не вийде, щоб трохи здав, трохи сховав, та й сяк-так. . . Зараз все забиратимуть. Бо якби отак не забирали, то чого б валити всі господарства на одну купу? . . . Хоча. . . Кажуть, що справа добровільна, то ж думай сяк і так. . . Але чого то Сидір попереду? Був він як господар завжди позаду, а тут. . . Було чого знизувати плечима. . . Було. . . Зачитував Сидір заяву під бурхливі оплески президії і глухе мовчання залі. . .

— А який реманент ти здаєш? — знову з місця запитав Юган, бо Сидір то хитрий, написав: «позаяк здаю реманент і землю. . .»

Не зробив Худяков Юганові зауваження і Сидір відповів:

— Борону і драпака.

— Яку борону? Ти ж її в полі залишив, а пастушки вухналі повибивали. Що то вже за борона? А кобила здохла. Ну і хазяїн! Ти вже так і чекаєш, щоб хтось на тебе робив.

В залі недружно хіхікнули, то там то там, але без остраху, бо доведи, з чого сміються — чи із Сидорової здохлої кобили, чи з Югана невитриманого.

— Я й не кажу, що я хазяїн. Не буде хазяїв! Всі будуть рівні.

— На тебе рівнятимуться, — знову не витримав Юган.

— А що? На твого братуня? Жовтоблакитника? Куркуля?

І опустив голову Юган. І притихла заля, наче вперше оглядаючи Югана. А що, договорився? Помогли балачки?

Зачитували заяви Стах, Адам, а Гиня тільки мовчки поклала свою на стіл. І ось колгосп. Початок. Залишається тут таки вибрати голову. Колгоспники одноголосно вибрали товариша Атаманця. А Стах, Адам і Гиня — члени правління. Ще треба колгоспі назву. З такою пропозицією виступив товариш Атаманець.

— Товариші! Я пропоную дати назву нашому колгоспові. . . Шлях. . .

Не думав — не гадав Сидір, що геть випаде йому з голови, куди саме той шлях. І не наважився глянути на Худякова. А той нетерпляче чекав. Нервово посмикувався і нарешті сказав:

— Ну, що ж? Хай буде «Шлях». . .

Та Гиня зрозуміла, що щось воно мало бути не так. Хіба вчора і позавчора Худяков говорив просто про шлях? Пригадала — і вистрелила в Сидора:

— До соціалізму! — сказала сяюча і щаслива.

— Ну тоді «Шлях до соціалізму», — підсумував Худяков.

— Товариші! — сказав обраний голова. — Подайте заяви до колгоспу, господарства спільної вільної праці і щасливого життя! Хто слідуєчий?

Тихо було в залі. І здавалося, що не було за чию спину сховатися. І все нижче згиналися голови, до колін.

Дивився Худяков на Югана, а Юган на Худякова, міряли один одного поглядами. І кожний думав своє. Ще зовсім недавно там у президії сидів Юган. Йому Дембіцькі вигравали. Він виголошував промови про світову революцію, а тепер ось нічого не розуміє. Сидір буде вчити його господарювати! Люди! Та хіба таке може бути? Воно то кожен у залі так думав, але одно думати, а інше говорити. Все ж воно по Югановому все одно не буде. . .

— Ні, так не може бути! — Юган не тільки піднявся з місця, він із палкою в руці попрямував до сцени.

— Що не може бути? — сміявся товариш Атаманець. — Колгосп створиться, зміцніє. А що може бути? Чого б ти ще хотів?

Члени президії тільки кивали головами. І Юган звернувся до Худякова, що сидів так ніби збоку, так ніби між іншим. Правильно сидів. . .

— Я їх нічого не питаю, то. . . — І зневажливо махнув рукою в бік президії. — От як, Худяков, розкажіть, як воно має бути. Цей Сидір, який не втер носа на своєму клаптику поля, на городі завів таке, що вовки трублять, кобилі не було кому голу січку запарити, і тепер значить він буде керувати великим господарством? То по якому це? Що він понімає? Нова ж була у нього борона. Разом з панського двору тягнули. Він собі, я собі. А де ж вона в нього? Залишив у полі напризволяще? І ось він буде керувати? Ви що? Смієтесь? До чого ж воно дійде? Це ж як на збитки.

— А що ж ти думав. — обурився вже сам від себе Адам, — командувати? Накомандувалися. Досить! Шапки ламати перед твоїм Іваном? Позич. . . Обмолоти. . . Цього вже не буде. Хай живе колгосп! Смерть куркулям!

Гасла завжди всіх шикують в невидимі ряди. В шеренги. А в шерензі які балачки?! І Юган знову замовк. . .

Михайло ОСАДЧИЙ

ЗУСТРІЧ З ВОЖДЕМ

(Уривок з повісті)

Михайло Осадчий народився 22 березня 1936 року в с. Курмани Недригайлівського району Сумської області. В 1958 році закінчив факультет журналістики Львівського університету. Працював старшим редактором Львівського телебачення, старшим викладачем Львівського університету, інструктором Львівського обкому партії. В 1965 році здобув вчений ступінь кандидата філологічних наук. В цьому ж році вийшла перша книжка віршів «Місячне поле». В 1965 і 1972 роках заарештований за так звану «антирадянську діяльність», в основі звинувачень літературні праці, проза, вірші. Відбув 9 років таборів суворого і особливого режиму. Три роки заслання, два і півроку ад-

міністративного нагляду (домашнього арешту). Почесний член Швейцарського відділення ПЕН-клубу. Зараз працює чорноробочим.

Друкуємо уривок з біографічної повісті М. Осадчого про Остапа Вишню «Геній сміху», роботу над якою перервав арешт письменника в січні 1972 року. За свідченням автора, недописана повість не вилучалася при арешті, але потім була викрадена з квартири разом з іншими матеріялами. Випадково вцілілий фрагмент «Зустріч з вождем» розкриває маловідому сторінку партійно-літературних взаємин 20-их років.

В аннали тринадцятитомного видання з коречневою лідериновою обкладинкою на 377 сторінку одинадцятої книжки під рубрикою «Бібліографічна хроніка» літописці «вождя народів» вмістили такий запис: «12 лютого 1929 року Й. В. Сталін розмовляє з делегацією українських письменників».

Надто скромно, адже письменників України удостоїв прийомом сам вождь і вчитель, що на той час вже ґрунтовно зміцнив одноособову владу. . . Так, зустріч з найбільшим кипучим котлом серед багатьох націй молоді Країни Рад, з творчою інтелігенцією України, надовго залишалася в тіні. Причиною цього був як характер самої бесіди, так і той велимовний акт, що майже всі оццаливлені кремлівським прийомом на найвищому рівні невдовзі були репресовані. А до розвінчання культу Сталіна в коротку хрущовську епоху, дожили одиниці, а певніше сказати — один.

Остап Вишня не залишив письмових здогадок про цю подію. Про зустріч оповідав лише в родині та найближчим друзям, та й то більше про зовнішній портрет, що його зберегла пам'ять. Поданий тут перебіг розмови Сталіна і Кагановича з українськими літераторами записаний мною з вуст учасника зустрічі письменника Бориса Антоненка-Давидовича 22 травня 1971 р. в Києві в його помешканні і переданий із майже стенографічною точністю.

. . . Четвертого дня керівник делегації українських письменників на тижні української літератури в Москві Іван Кулик оголосив, що наступного ранку о дев'ятій нуль-нуль збір у вестибюлі готелю. Вони відвідають Кремль: Грановитну палату і тереми московських царів!

На територію Кремля українські літератори ввійшли через браму навпроти Історичного музею. Поки з'ясовувалися формальності з перепусткою, вони стали мимовільними свідками картини, яка надовго вкарбувалася в пам'ять. Перед пропускним пунктом стояла машина з піском чи цементом. Вартовий звернувся до водія за нарядом, а тим часом десять струнких моторних червоноармійців у лискучих нових будьонівках звичним стрибком враз опинилися в кузові. Ставши один біля одного, та так щільно, що й долоні не просунеш, вони глибоко і густо проштрикували пісок багнетами. Хтось прошепотів: «Чому б не пропустити машину за браму і провести цю ж операцію не на очах шокованої публіки нової української літератури?». Інші ж підняли брови і здвигнули плечима. Мовляв: буденна okazія. . . І тільки згодом надавали цій побутовій деталі символічного смислу:

— Хто йде сюди, покинь усі надії. . .

Ще не мали часу натішити око всім баченим у Кремлі, обговорити поміж собою і осмислити, як тут Іван Кулик якось несподі-

вано і з неприхованою бентегою в голосі, зібравши присутніх круг себе, підкреслюючи кожне мовлене слово, надаючи йому відповідної становищу ваги, сповістив, як сповіщають про божественне одкровення:

— А зараз нашу делегацію прийме сам Йосиф Вісаріонович Сталін!

Проказав, повернувся — і рубним кроком подався вперед, торуючи дорогу до найвищого трону.

Вмить забулися високі та коштовно оздоблені тереми тристалітніх володарів Кремля. Вийшли через Спаські ворота і попрямували в Китай-городок, що поблизу, і якимось надто швидко, бо час летів блискавично, події, мов саранча, насідали на письменників, а не письменники володіли ними, зайшли в невисоке приміщення Центрального Комітету ВКП/б/. І тут на всіх війнула така тиша, що, здавалось, була настояна віками. Хтось тихесенько спробував покпити: «Мертвий дім» Достоевського. . . Але недоречність ніколи не буває смішною і всі, хто чув, зацитькали.

На кожній з площадок поміж східцями у сірих прасованих шенелях, в натиснутих аж на чоло будьонівках з червоними питлицями, стояли монументально струнко красиві, як на підбір, молодики. І що вони живі, видавали тільки блискотючі очі, що, зрідка перекліпуючи, єдині люб'язно вказували письменникам дорогу, не полишаючи поза увагою ні одного.

Знову невеличка затримка біля бюро перепусток, але все було швидко залагоджено, вправно і пошепки, ще мить — і елегантний проводир, що наче виріс з-під землі, вивів їх до просторої довгої залі, в кожному куті якої стояли такі ж довгі столи, покриті червоною китайкою.

Праворуч, на симетрично, а дещо осторонь, стояла відполірована кафедра. Коваленко і Кулик одразу по запросинах метнулися були зайняти найближчі до кафедри крісла, але розпорядники чемно попросили перших чотирьох крісел біля обох столів не займати. . .

Не око впав — невість, звідки взявся — Андрій Хвиля — відомий письменникам працівник відділу пропаганди ЦК Компартії (більшовиків) України. Та не його раптова поява здивувала присутніх, а вид. Завши чепурний і охайний, ревно полюбляючи білу сорочку і краватку, добре випрасовані добротні костюми темних тонів, він на цей раз виглядав своєрідно, аж дехто від несподіванки заусміхалися.

Невиразного кольору піджак заплямовано смальцем, присипано порохом, такий же брудний джемпер, хоча проглядався новим, а тому було враження, що він побруднений спеціально. . . Штани ін-

шого матеріялу як піджак, галоші заправлені в чоботи, чоботи в поросі, так ніби щойно перейшли добру верству полевої доріженьки. . . Словом, вбрання і манера триматися чітко підкреслювала діяча українського пролетаріяту.

Поміж рядами столів мовчазно і заглиблено в себе сновигала, вряди-годи протираючи стіл, байдужа до всіх і до всього на світі, жінка-прибиральниця в синій спецівці, з червоною косинкою на голові. Її величава похмурість і відчужена зосередженість навівали на присутніх невиразну бентегу. . .

Зайшов Каганович і відразу ж нав'язав розмову.

Бесіду активно підтримав, перехоплюючи у свої руки, Андрій Хвиля. З поваги до гостей Каганович відповідав на питання «по-українськи». Правда, це була дещо специфічна мова. Її філологічна сутність зводилася до того, що голосні «о», «е» в російських словах, змінилися на «і» з крапкою. Таким робом «день» обертався на «дінь», а «господа капиталисти», скажімо, на «гіспіда капіталісти». . .

Може б цей лексичний букет квітнув далі, та діячі української культури прямо відчули, аніж побачили присутність головної фігури сьогоднішньої зустрічі: з бічних дверей, законспіровано врізаних у стіну стриманої побілки, вийшла середнього зросту людина — у френчі, штани заправлені в чоботи, із запаленою люлькою в руках, з настобурченими вусами, зачесаним догори волоссям, зовні непримітна. Людина навшпиньках, якимось аж несміливо перейшла до канапи, що стояла осторонь дверей, легко вмістилася на ній і самоповажно затягнулася люлькою, запахуций, лоскитливий дим якої швидко розстелився по залі. Присутні з незрозумілим зацікавленням спостерігали цю сцену, може — свердлячий смак диму вивів їх із оніміння, бо нараз усі збагнули: — товариш СТАЛІН!

Загриміла лявіна оплесків, що перейшли в овацію.

Бо ж попихкуючи люлькою, їх уважно розглядав той, хто став у ряд найчільніших теоретиків-марксистів з національних проблем у розворушеній, мов осине гніздо, царській «тюрмі народів».

І не просто теоретик, що пов'язав долю з катакомбами бібліотечних стелажів, а практик першої в світі рівноправної співдружби націй. . . Довгий час очолював народний комісаріят національностей. Хто-хто, а він, Сталін, сам представник поневоленої раніше нації, уже ніколи не поверне найпотворнішого прояву царизму — чорносотенської великодержавної пащеки шовіністичної гадюки. Бо ж це зовсім не в інтересах оновлених соціялістичних націй, що вступили в добровільну спілку, запоручившись на вільний матеріяльний і духовний розвій.

І що це були не фата-морганні перспективи, не високі і не солодкі потіхи для спраглих, не жайворонкова надія у безмірній блакиті неба, а окрилююча дійсність, стверджувала навіть тема сьогоднішньої розмови, започаткованої Кагановичем: папір, папір для видавництва україномовної преси. . . Тих численних газет, журналів, бюлетнів і альманахів, яких на советській Україні на добро розплодилось, що грибів по теплому дощеві. Чогось подібного не знала Україна спокон-віків свого існування. Витав над соціалістичною республікою Україною дух змістом і формою національної культури, що починав домінувати не тільки в селянських та інтелігентських, а й в пролетарських колах. Це були вже не квіточки, а плоди революції — реальні, відчутні для духу, і не проглядалося в тім саду заборонених гріховних яблунь. . . А ревний доглядач саду націй Йосиф Джугашвілі (Сталін) стояв зараз віч-на-віч з провісниками культури народу, омолоджуючий дух якого вітром з України проноситься над світом.

Так багатьом з них в цей момент відчувалося. І від гордості за свій пробуджений революцією народ, осягнення ним висот в царині духу, розпирало душі.

Горда була постава і плодоносця-садівника. І ця гармонія напруги, високої відповідальності обох сторін лелекою витали над залею. . .

. . . А очі — його очі найперше приковують увагу. Ще відлучені від мови, автономні, вони незвичайно вправні, гострі, буквально не очі, а вирла, два прудких і енергійних бісики, що просверлюють наскрізь.

Каганович давно зник непоміченим. Сталін зупинився біля ребра стола і услід за поглядом послав до залі слова:

— Та-ва-ри-щи! Паст-роим нашу беседу таким образом. Пишите записки, а я буду давать ат-ве-ты.

Дві темні жаринки очей промерехтіли над залею, — і вп'ялися в кожного зокрема — і ні в кого персонально. То була їх гритаманна властивість — дивитися на кожного. . . і ні на кого. . .

Сталін наслідував московську орфоепію, але «акання» ще підкресленніше виказувало приємний грузинський акцент, що заімпонував слухачам.

Остапа Вишню оповила золота тиша і лунке зацікавлення. Він не хапався за ручку, не виривав з записника аркушів, а якось крадькома, непомітно прозиравав присутніх колег і знову впинав очі в постать вождя.

Два Валер'яни — Поліщук і Підмогильний — переглянулися. Там і сям зашкребіли пера, а невдовзі десь із боку Поліщука на край столу лягла загорнена вчетверо цидулка. . .

«Товарищ Сталин! объясните, пожалуйста, какая разница между национальностью и нацией. . .»

Письменники озирнулися в бік Валер'янів. Усіх збентежив несподіваний перехід від атмосфери інтимності в атмосферу теоретичної дискусії, причому несподіваний настільки, що зникла межа між щирістю і зухвалістю. Але обидва Валер'яни застигли в увазі, що одразу ж передалася до всіх присутніх і затвердила остаточно, коли Сталін, оп'явши гострим поглядом залю почав говорити.

— Ат-вечаю. Нация — это если вы имеете определенную территорию, на которой живет определенный народ, имеющий определенный язык, на котором говорит определенный народ, короче говоря, нация есть исторически сложившаяся устойчивая общность людей, возникшая на базе общности языка, территории, экономической жизни и психического склада, проявляющегося в общности культуры. . . Ваш украинский народ, как известно, имеет много диалектов, причем, восточный украинец не понимает галичанина, а галичанин не понимает языка восточного украинца. . . Отсюда логический вывод, что украинцы не нация, а национальность. . .

. . . Ще глибше випала і без того бездонна яма тиші. Валер'ян Поліщук легенько підштовхнув сусіду, Валер'яна Підмогильного, мовляв, чи той зрозумів. . . Незручна сором'язлива мовчанка панувала над письменниками, бо здавалося, перед очима присутніх стриптиз — і роздягається не прималеді, а король.

В цьому прикрому становищі, мов за соломинку, очі діячів культури України ухопилися за сміливу піднесену руку Івана Кулика. В цей момент якось ніхто й не зауважив, що він порушив домовленість про письмові запитання. У Кулика це трапилось мимовільно, від гострого бажання по гарячих слідах щось уточнити чи з'ясувати, аби якось відновити започаткований дух високої взаємної відповідальності.

Сталін мав пильний зір і тонкий слух, а тому одразу помітив і хвилювання Поліщука, і піднесену Куликову руку. Але погляд Сталіна так опік останнього, що він з такою ж рішучістю, як підносив, опустив руку. Сталін переключив увагу знову на Поліщука, але той уже знітився і примовк, навіть не порушився. Вождь не міг збагнути, хто і що саме його хоче запитати:

— Что такое, та-аварищи, в чем дело, что вы там? . . .

Це вивело із заціпеніння присутніх, і, посмілівши, схопився Кулик.

— Товарищу Сталин, я хотів сказати, що українці, як і кожен, навіть цивілізований народ, справді мають ряд діалектів, але українську літературну мову виробляли, творили її спільно як

східньо-українські письменники, зокрема геніяльний Тарас Шевченко, Леся Українка, — так і письменники Галичини, Буковини — Шашкевич, Федькович, Франко... їх спільними зусиллями складалася і утверджувалася та мова, якою зараз послуговується пролетаріят і трудове селянство України, а ми, письменники, слуги трудового робітництва і селянства, розвиваємо традиції класиків... Я не буду зараз говорити про вікову роз'єднаність і незібраність українських земель у єдиній державі, що й наклало важкий відпечаток на діалекти нашої мови... Он Закарпаття 800 років, як віджилилося від Київської Русі, а мова, мова то наша... І зрозуміла східньому українцеві, якщо уважно вслухатися...

Сталін, як нібито змахнув з обличчя якусь заваду, вислухав тираду Кулика — і на цей раз очі його блиснули ситістю, а в них почав викристалізовуватися незрозумілий вираз, все більше схожий на очі лиса, що добре впорався в курятнику.

— Та-аварищ Кулик, скажите, а эти Шашко, Федько, Франко — пе-э-реведены на украинский язык?

Блискавка з ясного неба вчистохвостила Кулика, та так влучно, що він ледве ще встиг проказати, сідаючи:

— Так-так, перекладені.

Сталін відчув себе задоволеним, і, ніби стоячи над прірвою, яка мала штурмувати віддана йому армія, розрубав будь-які сумніви!

— Так о чем же тогда говорить... :

Розмова вимальовувалася в мозаїчну картину, в якій домінував національно-культурний колір. Цими мозаїчними шматочками, що уклалися в орнамент, були записки, які зівсюдибіч сповзалися в кутик стола.

— Товарищ Сталин, — читали тернові очі чергове зацікавлення, «почему к СССР до сих пор не присоединили пограничных районов Курской, Воронежской губерний и Кубань, которые этнографически ближе к украинскому национальному быту, чем к русскому...

Відповіді звучали чітко, вичерпно і категорично.

— Та-аварищи, — впевнено говорив Сталін, — ко мне часто обращаются товарищи белоруссы с просьбой о присоединении Смоленской губернии к Советской Белоруссии. Я отвечаю: товарищи украинцы, нельзя абижать русских.

Уповноважений народного комісаріату закордонних справ при Раднаркомі УССР Петренко сказав, що вчора він з діячами української культури дивився у МХАТі п'єсу Михайла Булгакова «Дни Турбиных». Не сподобалася ця вистава українцям. Сили, які звалили гетьманат на чолі з царським генералом Скоропадським, ставленником німців, показані в гротесковому пляні. На сцені ми-

тушилися люди в широких шараварах, з мальованими поясами та з квартами горілки в руках. Вони нагадують швидше Карася з відомої опери «Запорожець за Дунаєм». А в поваленні гетьманату, як відомо, брали участь українські робітники і селяни. . . У п'єсі ця сцена звелася до якогось розважального водевіля замість політично осмисленої складності класової боротьби.

На кострубаті вуса Сталіна присів птах лукавої посмішки. Хвилювання видавали тільки прудко бігаючі очі. . . Адже відповідь була давно сформована, а запитання затягувалося аж нетактовно довго. Петренко замовк у полоні темних вогників, а Сталін розвіяв усі його сумніви:

— Что вам жаль петлюровських солдат и офицеров? Я сам был раз шесть или семь на спектакле. Ха-арошая пьеса. Пускай идет!

— Товаришу Сталін, — звернулася до нього літературна українська діячка Міра Шмайонек, — на Україні точиться гостра і постійна боротьба з українськими націоналістами. Ми ізолюємо їх від суспільства і застосовуємо інші засоби впливу. Але ще не було жадного випадку на Україні, щоб осуджували або й засудили прояви російського великодержавного шовінізму, а їх у нас хоч відбавляй.

Сталін: — Приведите пример, тогда будем говорить конкретно. Что так абстрактно говорить? . .

— А Ларін, Ла-арін, — спливли тут і там голоси. — Ларін в Одесі! — Цей суб'єкт виступив проти українізації Одеської опери, а попутно кинув і гіркий присуд українській мові взагалі, заперечуючи її вокальну спроможність, а заодно з тим і перспективу на українській сцені.

То був справді чорносотенний напад на вікову культуру нашого народу. . .

Кожний докинув якесь своє слівце про факти зневажливого ставлення до української мови.

Але схвальний гамір залі обтяв рішучий погляд, що категорично забажав уже вичерпати питання і дискусії довкруги нього. Сталін сказав:

— Ларин балтает глупости.

Проблема, що так міцно засіла в серця і душі українських письменників, ятрила їх свідомість і вражала національний гонор, була розв'язана, як розв'язують вузол, — одним помахом сокири!

. . . Смеркалось. . .

Після перерви столи буквально розквітли. Духмяні парфуми півдня роздирали ніздрі. Помаранчі, абрикоси, ананаси, банани, легкий грузинський чай, бісквіти, трюфелі, розмаїто кольорові тістечка. . .

Коваленко і Панів знімали зелену шаралупу податливих ананасів. Антоненко-Давидович і Підмогильний завовтузилися. Загітовані бесідою з вождем, поглядали на годинник, аби подивитися «Дни Турбиных», бо вчора їх шляхи з групою розминулися. . .

Остап Вишня весело стріляв очима всюдибіч, схоплюючи кожену деталь високого прийому, а тепер високої вечері. Очиці його від напруження ще більше випуклилися, і природна ледь помітна витрішкуватість подвоїлася.

Тут як тут об'явився знову Каганович. І всі присутні сфокусували увагу в його бік. Підбадьорений застиглою тишею, він зміцнював становище господаря прийому, щораз виявляючи нову ініціативу:

— Ну, хлопці, як на Україні добре жить чи ні?

Губи відлипали від помаранчів, тістечок. . . Задзвеніли кришталеві шклянки. . .

— До-о-бре!

— А дівчата співають?

— Співають!

— Так давайте заспіваємо, як на нашій славній Україні, ну-мо, — і він хриплим, легко підпитим голосом, з чудернацьким акцентом, хапаючись за мелодію і тут же її втрачаючи, загув на всю залю:

На вго-ро-ді ве-е-е-рба ря-а-а-сна,
Ой та-ам сто-о-яла-а ді-і-вка кра-асна. . .

Могутні голоси письменників підхопили і вирівняли мелодію. І потекла величавою рікою понад Кремлем пісня, що вболівала за гірку долю дівчини-верби, за її нещасливе життя.

Сам того не відаючи, переслідуючи єдину мету — показати свою обізнаність з українською піснею і культурою, — Каганович енергійно і задеристо наштотхнув письменників на таку мелодію і слова, що символізували долю України і у минулому, і у недалекому майбутньому, що повело тернистими дорогами поневірянь і смерти учасників тижня української культури в Москві у лютому 1929 року. . .

Жовтень, 1971 року

Василь СТУС

З РІЛЬКЕ

Від редакції: Друковані три варіанти перекладу твору видатного німецького поета Райнера Марії Рільке можуть бути переконливим свідченням, як наполегливо працював Василь Стус, щоб донести до українського читача не тільки зміст і форму, але й дух оригіналу. По суті, кожен із перекладів — бездоганний закінчений твір, так важко віддати перевагу котромусь з варіантів.

Друкується з рукопису Стуса, зробленого на звороті двох видівок, подарованих поетом одному з в'язнів мордовських таборів в середині 70-х років. Переклади записані один за одним як окремі твори.

* * *

Свободолюбче, тільки море й ти!
 Як в дзеркалі, у хвиль невпиннім гоні
 Свою ти бачиш душу, а в бездонні
 твій дух таїть не менше гіркоти.
 Пірнати солодко й зринати з тоні,
 обнявши обшир двійника — пливти.
 Втопити гул гіркої самоти
 у диких хвиль нескореному дзвоні.
 Обоє ви затаєні й таємні:
 Чи хто сягнув твоїх, людино, прірв?
 Хто море звідав до підземних нір?
 Ревнивці суті власної недремні.
 Отак споконвіки — лиш море й ти —
 обоє без жалю й вагань у серці.

* * *

Людино вільна! Дух споконвіків
 із морем збратаний! Незглибні води —
 твоє свічадо. В нім ти віднаходив
 безодні духу, як воно, гіркі.
 Ти поринаєш в той глибинний скарб
 і топиш зір у нім, а серця крики
 гамуєш непокореним і диким
 перешумом його жалів і скарг.
 Обое ви — похмура, потайна
 і ревна варта безмірів безодні.
 О море, хто збагне скарби підводні?
 Людино, хто осяг тебе до дна?
 Минають в нескінченності віки
 а ви, звитяжники немилосердні,
 богуєте в кривавій січі й смерті,
 Брати запеклі, вічні вороги!

* * *

Людино вільна! Вічно будеш ти,
 як дзеркало своє, кохати ніжно море.
 Воно твоя душа, гіркі його простори,
 та в прірвах дум твоїх не менше гіркоти.
 В своє зображення ти любиш поринать
 і обіймать його руками і очима,
 щоб серцю дати від власних бур спочинуть
 в стихії цій, що дика і страшна.
 Обоє, таємних, вас нікому не збагнуть.
 О, хто сягне до дна твого, людино!
 О, море, хто пізна скарби в твоїх глибинах?
 Ревниво кожен з вас ховає тайну,
 І все ж віками вам стає снаги
 безжально й любо битись між собою,
 бо так ви любите і кров і смерть обое,
 О, вічні вояки, брати і вороги!

Публікація Івана ГЕЛЯ

ЛИСТИ ВАСИЛЯ СТУСА ДО ЛЮБОМИРИ І ЗОРЯНА ПОПАДЮКІВ (1977 — 1979 рр.)

За розшуки по хатніх закамарках кількох листів Василя Стуса я взявся із запалом. Справа ця виявилася зовсім не легкою. Адже довгі роки й далекі дороги зробили для мене наше родинне гніздо малоприступною і таємничою фортецею. Мати ж моя, котра могла

дати лад досить численній кореспонденції, передчасно померла, понад 60-річну бабусю майже два роки витримали в ліжку прикрі хвороби. . .

А проте всі листи, про які я знав і пам'ятав, знайдено. Їх шість, власне, п'ять і одна поштівка з привітанням до Великодня. Два листи адресовані до мене — у владимирську в'язницю і до мордовської колонії, решта — до моєї матері.

Мабуть, то найкращий спосіб, коли публікацію листів великої людини оформлює сам адресат, тим більше, і з огляду на їх зміст це не зовсім зручно. І все ж умови, в яких перебуваємо, змушують виходити із знаменитої засади: коли не я, то хто ж? А шкода. . .

Найважливішим є те, що саме тепер виникла потреба публікувати його листи. Цей час міг прийти не через одне десятиліття. Смерть Василя Стуса — чорна дата не лишень для української і світової літератури. Цей день — одна з великих трагедій українського народу.

Колеса б'ють, колеса б'ють.

Кудись торують путь.

Уже додому не вернуть,
додому не вернуть.

В. Стус, Пам'яті Миколи Зерова

Прощай, Україно, моя Україно!
чужа Україно, навіки прощай!

В. Стус

Коли влітку 1974 року до карцерної келії у мордовському таборі №19 крізь незашклене спостережне вічко величиною у неювелейний металевий карбованець було втиснуто продовгастий паперовий пакетик з цукерками-льодяниками, я був роздратований. І ще б! Молодий, здоровий, ще ситий волею хлопчисько отримує гостинця від в'язня ПКТ (приміщення камерного типу), котрому ще приблизно півроку скніти у тісній клітці, майже без свіжого повітря і при важкій монотонній праці, в'язня, що страждає від виразки шлунка, а купити собі отих додаткових продуктів, туалетного причандалля, тютюну й інше, може усього на 2 крб. на місяць, та й то якщо такого права не буде з якогось вигаданого приводу позбавлено. Головне ж, в'язень цей, — а я усвідомлював це тоді дуже гостро і з емоціями, — великий український поет і громадянин.

Нудотне почуття сорому минулося лише тоді, коли на папері, котрим було обгорнуто цукерки, я побачив досить просторого листа, а також переписані на моє прохання знаменні два вірші, рядки з котрих я щойно вивів. Вірші ті я твердо тримаю в пам'яті ось уже понад 13 років, а ота записка мала б увійти до сьогоднішньої публікації і бути за порядком першою. . .

Усі шість листів написані із селища-рудника ім. Матросова Телькінського району Магаданської області, рудника, що мав колись ще милозвучнішу назву — імени Берії. Так сталося, а чи вирішилося по якихось канцеляріях, що своє заслання я починав з того ж рудника, але В. Стуса тоді вже там не було. Навесні 1980 року він вже карався у слідчій тюрмі КГБ у Києві не лишень як поет, у віршах котрого вбачають «ідейно-ворожий зміст», але як член Української гельсінської групи.

Все інше — в самих листах і в коментарях до них.

Зорян ПОПАДЮК

* * *

I. ЛИСТ ДО ЛЮБОМИРИ ПОПАДЮК ЗА I-19. УШ. 1977 р.

I. УШ. 77 р.

с. Матросове

Шановна Любомиро!

Чув за Вас багато. Напитував Вашу адресу довго, поки не вислав Є. Пашнін, хоч я просив раніше киян і львів'ян. Усе природньо: наші родинні зв'язки утруднені (чимало листів гине), інонапрямкові заохочуються. Але добре вже, що маю (був вислав Є. П. недавно, разом із своєю прозою). Є. П(ашніна) я знаю мало — бачився з ним на лікарні, але до жвавих розмов не доходило чомусь.

Із С. Болоткіним листувався регулярно, але ось уже 2 м-ці як ніц не маю од нього (і мої, і його листи крадуть, хоч і цінні).

Із Зоряном (чомусь я звав його помилково Зоріане) був довше разом — 1974 р. уліті. Мешкали «по-сусідськи», навіть перемовлялися, тримали спільний піст (Кронід, Вячеслав, Зоріян, Сартаков, може, Граур і я).

Ваш син, Любомиро, — загальний улюбленець. Знаю, з якою повагою ставилися до нього всі порядні в'язні. Навіть непорядні відчували підсвідому симпатію, яку доводилося їм долати задля собачої юшки — хлебавки. Навіть владці, здається. Так бувало мало з ким. Хіба з Дм. Синюком, Кронидом, Славком (Чорноволом), Солдатовим С. (це — з Талліна, прекрасний хлопець), Старосольським.

Я дуже шаную Вашого сина. Пам'ятаю, що, чуючи од дівчат-сестер Ваше ім'я (Люба Попадюк), спитав якимось Зоряна — мали спільну прогулянку в ПКТ: а хто то є Люба, Ваша сестра? «То моя мама» — відказав Зорян шовковим своїм тенорком, цнотливо й без подиву. Мені було трохи незручно за свою помилку, але в ситуації з Вашим сином це добре «гаситься» — невлад усякий. Хотите — скажу: із молодих хлопців кращого я не здибав.

Мих. Гейфец (літератор із Ленінграда) просто закоханий був у нього. Паруйр Айрікян (дуже славний хлопець із Єревана) казав: Зоріян — то найкращий українець, якого він бачив.

То чому ж я не писав до нього? Надокучило писати листи для сейфів КГБ. Знаю, що Зоріян його не отримає — так само, як Юрко Шухевич чи Трохим Шинкарук (обидва смугасті).

Шкода — і часу і енергії — на марні листи. Од Оленки зі Спокійної мав дві звісточки — красно дякую. Брата її пам'ятаю. За пакунок — дякую. Ще не дістав — його обмацують пока і обнюхують мої таємні вихователі. Але — на Бога! — я ж багатий шахтар.

Од Атени мав одного листа. Од Михайла Г(ориня) теж одного. Моїх листів вони здебільша не мають. Були книги од Михайла, лист од Зенона К(расівського) з лікарні (здається ще на 19-му таборі). Писав до дівчат на 3-4 — ніц не маю. А писав: до Ірени (двічі), і до Орисі С(еник), і до Оксани П(опович). Листи до Стефи крадуть. Що робити, як бути — не знаю. Вислала мені Михася Коцюб(инськ)а коментарі до Рільке, дуже мені потрібні: не дістав. Рита Довгань надіслала «Moskovia» нім. мовою — не дістав. До Анни-Галі Горбач написав 5 листів — після квітня вона не має од мене, мабуть, нічого (бо од неї ніц не маю). Писав до Віри Вовк два листи — жодної чутки.

Була в мене дружина — цілий місяць майже (3 тижні). Трохи відійшли зашпори мордовські, але не знаю, як довго тепер нам чекати на нове видження. Вона залякана геть, як, зрештою, майже всі кияне (та й чи вони одні?).

Прочитав недавно статтю свого кума Василя Захарченка. Послав йому вітальну телеграму: «фе, як негарно». Бідна його голонька — в таку халепу вскочити — задля чого?

Микола Будулак — мій знайомий ще з 1973 р., був моїм сусідом по койкоместу в січні 77 року (повернувся десь у грудні-листопаді разом з Шакіровим з Волод(ими)ра). Невже він там утрете? Мабуть, ні. Йому через 13 місяців фініш. Знаю його добре.

Василь Овсієнко пише до мене — це славний хлопець, із яким я перебув коло року.

Любомиро, знаєте, я не буду писати до Зоряна. Напрямець — не хочу. Краще напишу до нього — через Вас. Гарзд? І далі так само робитиму.

А Вас прошу — напишіть, що чути за наших дівчат — як вони там і чи не тримають якого посту з парубками разом.

Шкода мені, що ніхто про це не написав. Чи знову ж — листи не доходять?

Вражений тим, що роблять наші смуги. Боляче дуже було чита-

ти. Коли б хто мав, пришліть мені вирізку з «Вістей з України» — це переграно листа Данила Ш(умука), і Літ. У(країн)у, де йшлося за Михасю. Або перекажіть докладніше — хто має час на таке (бо вирізки можуть пропасти, як і лист). Дуже хотів би, аби те все сприйняли спокійніше, тобто, не шукали винних там, де їх нема. Певна річ, не кожен мій земляк має таку вдачу, як Славко. Але коли б і Славко Ч(орновіл) пробув у запертку по 10-20-30 років, то хто знає, як би з ним було. Я теж належу до людей толерантних, але не прогнозував би себе в таких же умовах і термінах.

Я всіх їх шаную, тому просив би громаду не шукати винних серед хлопців, а називати вину по імені справжню: довготривалі умови. І робити все, аби гасити вогонь, а не роздмухувати. Крім усього: люди, що не були там, не мають права на моральний осуд. Кажу все до того, що деякі львів'яни стають на той чи інший бік, а це — як на мене — зайве. Бік у нас один, ліжка поруч, жертви наші — одні, біди — спільні.

Ось і все, Любомиро. Коротко про своє життя: селище мені збудували Курчик і С. Карав(ан)ський, дякувати їм за працю 30-річної давнини. Одне зле: кращу руду вибрали вони, а мені лишили самі злидні. Праця не легка, чимало дисперсного порошу, але поки є дощі, є гриби, прокидаються ягоди, є риба в річках. У бібліотеці трохи книжок. Українських, певна річ, нема, але хіба нині є українська література? «Усе в листопаді», як казав поет.

Задумів маю чимало, але наглядів за собою — ще більше. Доводиться бути чемним, хоч і гріх.

Коли клімат не зміниться в ближчі роки — може, спробую податися за паркан. Жінка дуже проти цього. Але вона — жінка і тому має поважати мою волю. Докучило бути в смерті, не маючи змоги ні жити зі своїм народом, ні працювати для нього.

Усе ж таки я не політик. Я просто літератор, що *хоче чесно* працювати коло рідної культури задля неї. Це ж так мало, чому ж мені бути ГП, як мене називано ось уже шостий рік.

А втім — поживемо-побачимо. Може, моя примусова любов до ерзі й мокші знову поведе мене в ліси безкраї за Уралом. Але до того спокійно ставлюся: богус — доля. А не коритися їй — не можна. Не подобає. Гріх.

Уклін моїм друзям, що можуть пити каву під левом, родичам моїх кривих друзів — Калинцям, дружині Івана Г(еля), Раї Морозовій, Атені, Гориням, Олені Антонів та Богданові, братові її, Іванові Кандибі (мав листа од нього), Зенонові (коли можна).

Чекаю од Вас листа з новинами.

Вишліть, прошу, адресу дружини отця Василя, з яким я 3 дні сусідував на Потьмі 29-31. X. 76 року — на ізоляції. Буде Михася в Атени — цілуйте її за мене.

Вашого Зоряна, як і Славка Ч(орновола), і Пашніна, і Паруйра, і мене продавав на 17 зоні Кузюкін Влад. Иван., якого ми викрили в серпні 1976 року. Він, може, і спроваджував Г. Роде, Зоряна і Пашніна до Вол(одими)ра.

Тримайтеся, Любомиро. Певен, що син Ваш схожий до Вас. Тобто Ви ще кращі за сина (коли то можливо). Дякую Вам — за сина. Дякую — за листа. Слава Богові, що є на світі і Ви, і Зорян.

Додаю карточку для Зоряна.

Мої Вам кращі зичення —

Василь Стус

І. УШ. 77 р.

Напишіть, коли в Зоряна день народження.

Чи не знаєте де є В. Рокецький?

Був писав до мене Левко Лук(янен)ко, але замовк. Певне, пише, але я не одержую. Мав листа (диво!) од Сверстюка, пише Льоля; Славкова Валя написала другого листа, а мого не мала.

P.S. Любомиро, так вийшло, що одразу не відіслав листа. Пакунки дістав од Богдана. Дуже дякую. Все дійшло добре. Дістав від пані Галі Г(орбач) теплу ковдру і чоботи. І то таке наслання пакункове! У мене тут усе є — навіщо люди завдають собі зайвого клопоту. (Красно дякую проте!).

Ще не відповідав ні Олені А(нтонів), ні Михайлові Г(ориневі), ні Валі Ч(орновіл), ні Вірі Калач-Шумук.

Писав великого листа до Кронида (через Галю, дружину) — певно, теж не дістав. Через це не кваплюся й відповідати — через чортиськ, що крадуть листи.

Будьте здорові, Любомиро.

Просив би Вас (тобто, всіх знайомих львів'ян) тримати мене в курсі — як там мої брати й сестри — на сховках ся мають. Бо нічого не знаю за них. Велике вітання їм — через родичів і низький уклін.

Сервус!

ВС

19.8.77 р.

Додаю: карточки для Богдана Теодоровича та сестер. Своє фото додаю — аби знали краще.

Будьте!

Коментарі:

Великий і вагомий лист Василя Стуса до Любомири Попадюк (колишньої викладачки німецької мови на Львівському університеті, викинутої звідти за патріотичну діяльність, постійно переслідуваної аж до смерті) характерний для епістолярі поета. На першому пляні у нього — не своє Я, а турботи про інших, найбільше про людей однієї долі, намагання не підкреслювати людські вади,

а побачити в кожному те, що красить людину. Особливо показове ставлення В. Стуса до затяжного конфлікту в 70-ті роки між в'язнями українцями табору особливого режиму в Соснівці (Мордовія) — «смугами», як називає Стус (мався на увазі смугастий одяг «особливо небезпечних рецидивістів»). В. Стус, В. Чорновіл та інші безуспішно намагалися погасити цей компромітуючий українських в'язнів і активно використовуваний владою конфлікт, спричинений дуже важкими умовами камерного утримання, провокаціями адміністрації, під'юджуванням сторонніх елементів (виявилось, що таким способом збирався матеріял для позаетичних «спогадів» чи «щоденників»...), але й, не в останню чергу, зіткненням амбіцій, тією прикрою рисою української вдачі, про яку кажуть: «де два українці, там три партії».

У листі згадується багато імен українських та ін. політв'язнів. Через брак місця, а часом і найсвіжіших даних, пояснення про них залишаємо для майбутніх коментаторів. Обмежимося найнеобхіднішими коментарями.

Кронид — відомий російський правозахисник Кронид Любарський.

Вячеслав — Чорновіл.

Спільний піст — голодівка в'язнів шізо (штрафного ізолятора), ПКТ — (приміщення камерного типу — внутрі-табірна тюрма). Влітку 1974 року в таборі 19 (Лесной) в знак протесту проти сваволі адміністрації.

Оленка зі Спокійної; брат її; пакунок — посилки Стусові від імени двоюрідного брата, в'язня сталінських таборів, Богдана Шастківа посилала Олена Антонів, що була тоді у Львові розпорядником фонду допомоги політв'язням.

Атена — Атена Пашко, дружина В. Чорновола.

Дівчата на 3-4; Ірена, Орися С., Стефа, — Оксана П. — в'язні жіночого політичного табору — 385-3/4 в Мордовії (Барашево) Ірина Стасів (Калинець), Ірина Сенік, Оксана Попович. Стефанія Шабатура була вже на засланні в Курганській обл.

Стаття Василя Захарченка — покайнна стаття в пресі, в якій Захарченко не тільки каявся, але й обмовляв інших політв'язнів, купивши цим волю і можливість друкуватися.

Володимир — тут і далі Володимирівська тюрма, де тоді було відділення для політв'язнів (зараз — у Чистополі).

Лист Данила Шумука — лист до брата в Канаду з гострою критикою Валентина Мороза, поданий Шумуком в табірну цензуру і надрукований в радянській пресі.

Де йшлося за Михасю — інспіровані КДБ брудні нападки в «Літературній Україні» на Михайлину Коцюбинську, де спекуля-

тивно використовувалися (в викривленому тлумаченні) різні родинні обставини.

Селище мені збудували — селище-рудник ім. Матросова (раніше — ім. Берія), де шахтним способом добувається золото, заснований політкаторжанами в сталінські часи.

Посту з парубками — натяк на напружену боротьбу політв'язнів мордовських таборів суворого режиму в 1976-1977 роках за введення в СРСР Статусу політв'язня, яка супроводжувалася перманентними голодівками.

Податися за паркан — твердого наміру виїздити за кордон у В. Стуса не було, в листі відбивалися вагання, викликані умовами утримання.

ГП — «государственный преступник».

Примусова любов до ерзі й мокші — натяк на минуле ув'язнення в Мордовії і передбачення (на жаль, правдиве) нового на Уралі.

Отець Василь — священик В. Романюк, тоді політв'язень.

На ізоляції на Потьмі — вигадка адміністрації мордовських таборів, яка, побоюючись масових акцій (голодівок, петицій), на «критичні» дні (з'їзд партії), День радянського політв'язня, День українського політв'язня та ін.) відправляла активніших в'язнів з усіма речами ніби на далекий етап, але, перетримавши «небезпечний» час в найближчій пересильній тюрмі, повертала назад в зону.

Льоля — дружина Ів. Світличного Леоніда.

На сховках ся мають — в таборах і тюрмах.

Богдан Теодорович — невстановлена особа.

* * *

2. ЛИСТ ДО ЗОРЯНА ПОПАДЮКА ЗА СЕРПЕНЬ 1977 р.

Дорогий Зоріане,

я тебе часто згадую — по тих днях, коли ми пили цілюще повітря Лісного, а пан Вельмякін заздри́в нам. Нині там товариство — не згірше за 74 рік. Я хотів би туди: всі ж бо друзяки мої — там. І їм там не мед, як мені тут. Чимало мені переповідав за Вас (і за Тебе, і за сусіду Твого) Микола Б. Працюй, Зоріане, у Тебе така славна молода голівка. Часто співаю пісню, якої Ти був мене навчив (слова). Василь О(всієнко) пише до мене, Кравців — ні.

Згадую проводи свої — було шкода покидати таких друзів славних. А тут мені — й словом обмовитися ні до кого. Живу, як ведмідь. Спускаюся в штольню — і там при місці наче. Бо ввесь я тут обочений («кагда в тебя от губ до пяток, как пули, всажены глаза»). Чекаю на нашу зустріч — але де й коли? Зичу здоров'я, дорогий. Шануй себе — казав мені Паруйр, що іншого такого з моїх

краян не видів. . . Бреше, мабуть. Зичу здоров'я, сили, рівного духу. Надійся.

Уклін Твоїм друзям.

Ave B.C.

Коментарі:

Лист був укладений в попередній і пересланий Любомирою Попадюк синові у Володимирську в'язницю.

Пан Вельмякін — заступник начальника з режиму мордовського табору №19 (Лесной), відомий знуцанням над політв'язнями.

Нині там товариство — знову йдеться про борців за Статус політв'язня в ССРСР, що їх пакували в цей час в камери шізо і ПКТ Лесного.

За сусіду Твого — Гаррі Суперфін, що був разом із Зоряном Попадюком в Володимирській в'язниці.

Микола Б. — політв'язень Микола Будулак, що повернувся в Лесной з Володимира.

* * *

3. ЛИСТ ДО ЛЮБОМИРИ ПОПАДЮК ЗА П.01.78 р.

Дорога Любомиро,

геть я стаю запаньканий людською увагою.

Дякую Вам сердечно за готову кутю; але проблема була — з ким сісти до куті! Дістав і сухарики — надто смачні, як для Колими. А Зорян дивився на мене — і чув я під його цнотливим поглядом — не легко себе. Я й так грішний, а ці пундики побільшили мого гріха — перед святою пам'яттю далеких побратимів!

Дякую Вам — за здоровлення. Чи дістали моє? Писав я до Львова Іванові К(андибі), Михайлові Г(ориневі), Богданові Ш(асткову), Вірі Вовк, Г. Горбач (до речі, мав і од п. Галі — поштівку і пакунок із теплими речами — одягу). Писав на всі зони (о. Василеві, Світличному, Сверстюкові, Чорноволові, Лісовому, Шухевичу, Зоряну, О. Попович, Кончаківському).

Геть із листами зле, то я скорочую марне листування, бо й не одержую листів, можна сказати. Мав поштівку від Олени А(нтонів), листа од Івана К(андиби) (із Пустомит). Новини геть сумні Ваші, про що я поки довідаюся якось. У відпустку до хворих батьків мене не пускають (зле поводжу себе!). Решта все гаразд у мене, тобто, мої клопоти — незначущі перед клопотами побратимів. Геть сумного листа мав від Атени (про Славка і його маму).

Велике вітання всім львів'янам — адресатам моїм. Уклін мій Зорянові, що мені — неначе цвяшок — в пам'ятку постійному. Велике вітання моїм львівським друзям, насамперед — родичам моїх братів і сестер. Коли є Стефа — цілуйте її за мене. І хай не

має серця, коли моє телеграфічне вислання її сприкрило. Здається всі мої листи на зони не доходять. Отож шкода праці — писати до цензорів.

Походіть — зі мною — Львовом — хай я пригадаю його і найудруге затремтить мені душа од його святості.

Сердечно обіймаю всіх Вас — дорогих жалобниць львівських. Вам — мої найкращі зичення.

Зі щирим вітанням —

Василь

Читав про Ваші невесели — на зборах. Коли б то бодай так, а не більше того!

Коментарі:

Про Славка і його маму — під час двомісячного етапування В. Чорновола на заслання в Якутію у його матері сталося два інсульти, що прикувало її на довгі роки до ліжка.

Ваші невесели — після надрукування в газеті «Львовская правда» злісного пасквіля на львівських жінок-патріоток (Л. Попадюк, Атену Пашко, Ганну Садовську, Олену Антонів), що активно допомагали чи організували допомогу політв'язням, почалися розправи над ними: проробки на зборах, викидання з роботи і т.п. Любомира Попадюк була при цьому вигнана із незначної посади медстатиста в поліклініці.

* * *

4. ЛИСТ ДО ЛЮБОМИРИ ПОПАДЮК (орієнтовно — 1978 р.)

Дорога Любомиро,

дякую за капліцю Боїмів. Чи дістали моє великодне здоровлення? Слав і для Атени, і для Горинів, і для М. Романюк, і для І. Кандиби, Романа Семенюка, для Зоряна й Юрка Шухевича. Від Славка дістав кілька вже листів, а зі Стефою ніяк не поновлю листування — чи мала таки її мама мого листа до Стефи на Львів — (десь ніби дістала в березні).

Прочитав у «Вістях з України», які злецькі хлопці з Соснівки, Матусевич. Розраховано на дурників, примітивно писано. Я сподівався на гірше, але автори КГБ вкрай безрадіні — певне, теж із юрфаку!

Тим часом утішаюся томиком еспанських поетів (серія В.П.), Распутіним («Живи і пам'ятай»). Дістав од Пашніна карточку й вірші. Як мені їх хвалить, не знаю. Такі самі, як і проза. Шкода.

Кажуть, на Ровенщині є дитячий поет Василько Стус. Цікаво, кому з нас двох довше бути Васильком? Колись Пастернак писав: «для тебе я весь мир, все слова, если хочешь, попереиначу». Правда, вінакшував він для коханої. Є вже і Василь Голобородько, й

Іван Світличний. Скоро буде двійник і для Ігоря, і для Валентина, і для Євгена. Отже, треба писати вірші, захищаючи своє ім'я.

Уклін кожному Львову. Сердечне — Василь Стус

Коментарі:

Лист датуємо за змістом: його писано десь невдовзі після Великодня 1978 року. Згадане великоднє поздоровлення Стуса Любомирі Попадюк, теж не датоване, збереглося. В ньому писалося: «Дорога Любомиро! Вітаю вас із Великоднем. Христос воскрес! Зичу радісних свят. До Зоряна послав карточку. Чи дістане, як і Юр. Шух(евич)? Сердечне — Василь Стус».

Славко, Стефа — політзасланці В. Чорновіл, С. Шабатура.

Для Ігоря, для Валентина, для Євгена — мається на увазі І. Калинець, В. Мороз, та Є. Сверстюк.

* * *

5. ЛИСТ ДО ЗОРЯНА ПОПАДЮКА ЗА 9. VIII. 1979 р.

Дорогий Зоріане,

сьогодні, 9.8., я відробив останню зміну. В суботу дістати маю пашпорта, а в неділю маю сісти в автобус, аби 400 км трястися до аеропорту — на Москву, Київ. Дорога спішна — так, аби як мога швидше опинитися в Києві, а не дуже розглядатися. Що вдієш, коли маю дорогу все ту, котра нас обирає?

Як Твоє здоров'я, голубе?

Тут було кілька днів (може, й зо два тижні) літа: сонячно, тепло. Тепер задощило — стало типове колимське літо.

Часто я згадую Тебе. А що не пишу — то не май гніву (хіба ти вмієш гніватися?).

Трохи читаю, трохи пишу. А більше — мізкую. То — найкраще заняття. Слава Богу — навчився: тихо-любо з собою бути. Обсіли будні, але то механічні клопоти. Зичу найкращого. Обіймаю Тебе, друзів.

Будь!

Долучаю чотири стереовідкритки.

Коментарі:

Лист, написаний в останній день Стусового колимського заслання, було послано в мордовський табір, де пербував тоді після Володимирської тюрми З. Попадюк.

Дорога спішна — хоча з кінцем заслання Стус одержав повні права, робилися перешкоди, щоб він не затримався в Москві.

Стереовідкритки — за них серед кримінальників чи навіть наглядців можна було роздобути щось із харчів. Згодом їх перестали пропускати в листах.

Василь БАРЛАДЯНУ

ВІДПУСТІТЬ КАРТИНИ ДО КИЄВА. . .

Василь Барладяну-Бирладник народився 23.08.1942 р. у наддністрянському українському селі Шибці (Григоріопольський р-н МРСР). 1970 року закінчив факультет російської філології Одеського університету. Мистецтвознавець. Стажувався в Бухарестському та Софійському університетах. З грудня 1969 по травень 1974 року завідував кабінетом мистецтвознавства в одеському університеті, викладав історію світового та українського мистецтва, античну літературу, а також естетику й етику в Одеському інституті інженерів морської фльоти. Підготував дисертацію «Образ людини в живописі та літературі Другого Болгарського царства. 1118-1396». Написав монографію про життя і творчість українського художника Михайла Жука, писав статті з питань українсько-румунсько-болгарських зв'язків та з історії національного питання в Російській імперії та в СРСР. Вірші російською мовою пише з 1961 року, українською мовою — 1968 р. У 1977 р. за кордоном вийшов друком його автобіографічний нарис «А как же иначе?» (друге видання під назвою «Горе от ума» — 1979 р.).

Переслідування за патріотичні й наукові переконання — з травня 1972. У березні 1974 його виключено з партії, звільнено з університету, потім з музею народної архітектури та побуту в Києві, а у вересні 1976 року — з Одеського музею західнього та східнього мистецтва. З березня 1977 по березень 1983 перебував у таборах примусової праці — два терміни по три роки за ст. 187-1 КК УРСР. Там створив два цикли оповідань та збірку віршів. Після звільнення написав історичну драму «Овідій», повість «В дорозі до матері» та збірку віршів про кохання — «До Оксани», а також декілька статей з питань історії української культури. Зараз живе в Одесі. Працює електромонтером.

* * *

Тижневик «За рубежом» (№30, 1987 р.), передрукувавши з гамбурзької «Цайт» статтю «Спеціальна місія Ленца — злочин триває», очевидно, навів своїх читачів і на думку про долю «Бурштинової кімнати». Та й як не згадати загубленого шедевр, адже журналіст Карл-Гейц Янсен детально аналізує історію розбійницького «придбання» гітлерівцями художніх цінностей зі всієї окупованої Європи. Я теж згадав про «Бурштинову кімнату». Та й не лише про неї. . .

Невблаганному часові непосильно витравити з людської пам'яті діяння Геростратів усіх часів і народів — чи то спалення в 356 році до народження Христа храму Архімеда Ефеської, чи руйна-

ція в 1935-36 рр. Михайлівського Золотоверхого монастиря в Києві, хоч біль той за втраченим шедевром, зрештою, й німіє. Знаємо про пам'ять-біль, що кривавиться постійно. Це пам'ять про скарби, що виставлені для замилювання всього світу подалі від батьківщини. Й хоч, придбавши в незаконних господарів квиток для відвідин музею, пересвідчуєшся, що шедеврам тим живеться не кепсько в чужих пенатах, біль той в серці не щезає ще й від того, що треба розорятися ще на один квиток (та й дорогенький), скажімо, з Києва до Ленінграда. . .

Ось тут вже, навіть в епоху «гласности», потрібні факти. А тому не будемо поспішати з придбанням квитка до Ленінграда. Зупинімося, хоч на хвилинку, напівдорозі від Хрещатика до вокзалу, на бульварі Тараса Шевченка, перед будинком номер 34 — колишнім особняком мільйонера І. Терещенка. Не замилюватися цим будинком важко: споруджений 1870 р. в строгому стилі венеціанської готики, він додає романтичних ознак нашому розкішному Києву. В українському серці оглядини будинку-красеня якраз і будять пам'ять рану. . .

Щоб не відкривати ще раз Америки, переповідаю давню замітку-довідку мистецтвознавця Ф. Ернста. «Колишній будинок І. Терещенка» («Київ. Провідник. За редакцією Федора Ернста». Київ, 1930 р.).

Ще задовго до спорудження будинку його господар почав збирати твори українського та російського мистецтва. В 1860 році стали допомагати йому й діти. 1877 року в Києві відбулися перші публічні оглядини виставки картин із зібрання сім'ї Терещенків. Глава родини Іван Терещенко листувався з багатьма художниками, розсилав по всій імперії агентів для придбання картин. В його збірці були твори Левицького, Боровиковського, Федотова (понад 470 картин і малюнків), Шевченка, Штернберга, всі твори художника Жемчужникова — декілька тисяч Рєпіна, Врубеля та ін. Багатотисячна колекція мала стати публічною картинною галереєю.

Та перша світова війна внесла корективи й до мистецького життя Києва. Побоюючись окупації міста австро-німецькими військами, Терещенкові спадкоємці вивезли найцінніше з цієї колекції до Петербургу, де весною 1918 року стала вона власністю Державного російського музею (понад 5 тисяч одиниць, де було й близько 100 картин Врубеля). Рештки колекції, не вивезені до Петербургу, було передано Всеукраїнському історичному музеєві (із 1964 року — Державний музей українського образотворчого мистецтва) і Київській картинній галереї (з 1934 — Музей російського мистецтва).

Ленінградський каталог 1980 року Державного російського музею пише, що основою прекрасно підбраного зібрання Терещенків були твори кінця ХІХ — поч. ХХ сторіч. Серед них «Богатир»

і «Шестикрилий Серафим» Врубеля, «Петро I на роботах» Серова, «Портрет Ф. І. Шаляпіна» Коровіна. Ранній період російського живопису в цьому зібранні характеризують такі роботи, як портрет Загряжської Рокотова, княгині Куракіної Боровиковського (насправді художника українського), портрет Авдуліної Кіпренського.

На жаль, в укладачів каталогу вистачило «квасного» патріотизму, щоб не засвідчити в передмові, якому ж народові й місту належить це «превосходно подобранное собрание».

Необізнаний з правом або якийсь крючкотворець може й заперечити мені, що йдеться про зібрання переважно російського живопису, та (і Ермітаж, наприклад, тому підтвердження) мистецькі твори завжди належали і будуть належати народові, на чиї гроші й для кого їх придбано.

Мистецтвознавець Ф. Ернст писав у своїй статті-довідці, що Народний комісаріят освіти УРСР вживає заходів для повернення вивезеного зібрання на Україну. Та на час появи друком згаданого путівника 1930 р. на Україні вже репресували квіт української науки й культури, — 1933 року «зник» і сам Федір Людвинович Ернст (1891-1949). На Україні зачиналася «ера Постишева-Кагановича-Хрущова». Про збірку належних Україні картин, що затрималася в Ленінграді, уже не було кому писати — і уряд «забув» про них!

Повертаючись до передруку радянською газетою статті Янсена, уявляю собі, як би ми підганяли радянський уряд, відповідні органи ООН, уряд країни, де виявилася б «Бурштинова кімната», волали б про найшвидше повернення її на батьківщину. І думаю: адже «прекрасно підбрану збірку» Терещенків шукати не треба — її ніхто не ховає! Навпаки! Нею ще й гордяться перед цілим світом! А ми мовчимо...

І доводиться шкодувати, що картини не говорять. Тому вже 69 років, милуючись «Богатирем» Врубеля чи «Портретом Авдуліної» Кіпренського, ніхто не чує німого крику: «Пустіть нас додому, до Києва!».

Проходячи попри елегантний будинок Терещенків у Києві, буваючи в Ленінграді, гортаючи альбом з репродукціями полотен тамтешнього Російського музею, я завше чую ностальгійні голоси картин, відібраних в українського народу. І хочеться вірити, що в «епоху гласности» зібрані родиною Терещенків картини будуть, нарешті, відпущені додому — до Києва. Інакше не повинно бути!

Богдан ГОРИНЬ

КОНТРАСТИ

(Олександр Архипенко)

Про Автора

Мистецтвознавець Богдан Горинь народився 10 лютого 1936 року в селі Кніселі (тепер Жидачівського району Львівської області). Після закінчення в 1959 р. Львівського державного університету ім. І. Франка до арешту в 1965 р. працював у Будинку народної творчості, Львівській СШ № 7, Львівському музеї українського мистецтва. В 1963 році як молодий критик приймав участь у IV Всесоюзній нараді молодих письменників у Москві. До ув'язнення статті про сучасне літературне та мистецьке життя друкував у журналах «Жовтень», «Прапор», «Зміна», газетах «Молодь України», «Літературна Україна», «Вільна Україна» та ін. Після відбуття ув'язнення в Мордовському таборі, довгий час був позбавлений можливості влаштуватись на роботу за спеціальністю в музей, з якого його було забрано, а тому працював робітником в Роздолпромбуді, Львівському РБУ, Південь-захід рембудмонтаж та ін. підприємствах. Із 1976 р. працює старшим науковим працівником Львівської картинної галерії. Помимо музейних видань (каталоги, путівники), журнали та газети відмовлялись друкувати його статті — не дивлячись на його одинадцятирічну працю в картинній галерії.

* * *

Із почуттям сорому мусимо признатись, що мало знаємо Архипенка, хоча скульптор прожив довге творче життя — із 77 відчислених долею років майже 60 віддано мистецтву (народився 30 травня 1887 р. в Києві, помер 25 лютого 1964 р. в Нью-Йорку), залишив велику творчу спадщину, твори його в постійних експозиціях багатьох музеїв світу. Не знаємо Архипенка в такій мірі, як, приміром, митців нового часу — Ван-Гога, Гогена, Сезана, Матісса, Родена, Пікассо, Бурделя, Майоля, а навіть Сальвадора Далі. Але чи то, тільки наша вина? Адже десятиліттями в СРСР робилося все можливе — аж до знищення творів у Львівському музеї українського мистецтва — робилося досвідчено, наполегливо, і, головне, результативно, щоб нам не було відоме це ім'я. Чиновни-

ки від мистецтва в 30-40-50 роки запопадливо і ретельно викреслювали його прізвище із енциклопедій, довідників, словників, монографій, журналів та газет.

Достатньо переглянути всі старі (крім найновіших) видань БСЭ (Большой советской энциклопедии) і СЭС (Советского энциклопедического словаря), щоб переконатися, що там нема його імени, як нема його і в мистецтвознавчій літературі тих років.

Трохи пізніше, в 60-70 роки почало згадуватись прізвище Архипенка, — зокрема в українській республіканській пресі, але інформація про його творчість була строго дозована. Розкриваємо «Всеобщую историю искусств» — де-де, але там вже повинен бути докладний аналіз творчості видатного митця, художникам такого рівня відвідено по кілька сторінок тексту! В т.VI, кн. I, Искусство XX века (М., 1965) на ст. 116 про Архипенка знайдемо всього два абзаци і жодної ілюстрації.

У 1970 році вийшов т. I шеститомного видання «Художники народов СССР». Библиографический словарь». Даремно було б в ньому шукати ім'я Архипенка. 1973 роком датований вихід монографії С. Валеріус «Прогрессивная скульптура XX века. Проблемы и тенденции», в якій в окремих нарисах висвітлено творчість скульпторів-модерністів — Костянтина Бранкусі, Генрі Мура, Осипа Цадкіна, Жака Ліпшіца, Фернана Леже, але не подано чомусь подібного нарису про Олександра Архипенка, хоча в монографії поміщено чотири ілюстрації його робіт.

Можна було сподіватись на характеристику творчості О. Архипенка в десятитомній «Истории искусств Народов СССР»: в т.VI — Искусство II пол. XIX нач. XX века (М., 1981) на стор. 222 автори розділу Л. Попова і Л. Членова відвели Архипенкові один абзац. І ще два приклади із практики центральних всесоюзних видань, приклади, які не вкладаються в жодні рамки. Гортаємо п'ять томів «Краткой художественной энциклопедии» (перший том — 1962, п'ятий — 1980). У т.IV (1978) «Искусство стран и народов мира», враховуючи спеціалізованість енциклопедичного видання, мусіли б бути поміщені відомості про геніяльного скульптора Архипенка. На жаль, серед наведених персоналій митців і архітекторів Української РСР, Російської РФСР, Франції, Німеччини, США — країн, в яких жив художник, — цього імени не знаходимо, наче й не було такого митця взагалі, наче не мав він відношення до мистецьких досягнень багатьох країн.

В 1986 році появилась в продажі довгоочікувана «Популярная художественная энциклопедия». Із передмови довідуємось, що в ній поміщено біля чотирьох тисяч статей, серед яких (крім згадки

прізвища в статті «Кубізм») не знайшлося місця бодай для короткої анотації про всесвітнього відомого митця.

Свідоме, протягом десятиліть, ігнорування, замовчування, приниження редколегіями всесоюзних довідкових, енциклопедичних, словникових і науково-дослідницьких видань творчості О. Архипенка — яскравий приклад застійно-гальмівних і руйнівних явищ в царині мистецтвознавчої науки в СРСР.

На всесоюзні видання, як правило, орієнтуються республіканські. Редколегія 16-томника УРЕ (1959 р.) не помістила згадки про Архипенка, що викликало обурення багатьох діячів української культури у роки першої після сталінського деспотизму відлиги. Як не дивно, але протести на цей раз дали свій результат. В листопаді 1962 року Постійне представництво УРСР при ООН влаштувало традиційне прийняття, на яке вперше запрошено О. Архипенка. Такий крок змусив переглянути попередню практику замовчування його імені в пресі. Чи то із спекулятивних політичних міркувань, чи, враховуючи критику діячів культури, в наступних виданнях УРЕ і УРЕС, а також в історії українського мистецтва (том четвертий, книга друга, 1970, стор. 97-100) були нарешті розміщені скупі відомості про геніяльного сина України. В журналах «Вітчизна» (1966, № 10) і «Всесвіт» (1968, № 1) надруковані перші за довгі роки статті про Архипенка, але здана Віталієм Коротичем у видавництво «Мистецтво» монографія ось уже двадцять років чекає свого виходу, вірніше, дозволу на вихід.

При такому стані речей не дивно, що спеціалістам Союзу РСР, не говорячи вже про широкі кола поцінувачів мистецтва, Архипенко майже не відомий, в чому мені неодноразово доводилось переконуватись в розмові із мистецтвознавцями багатьох міст Радянського Союзу.

Той факт, що ми так мало знали про Архипенка (вабись говорити про те сумне явище в минулому часі), ще не означає, що про нього мало знають і мало досліджують його творчість у світі. Скоріше навпаки. Важко знайти загальні енциклопедії в будь-якій європейській країні, включно із країнами соціалістичної співдружності, в яких було б пропущене (як це практикувалось у нас) ім'я Архипенка. Навіть в одготомнику польської «Енциклопедії популярної» (Видання четверте, Варшава, 1982) — видання, в якому в зв'язку з обмалем місця зважувався кожен рядок і кожне слово, знаходимо відомості про Архипенка і кольорову ілюстрацію його твору. Очевидно, є немислимим, щоб якийсь спеціалізований довідник чи енциклопедія типу згадуваних мною КХЭ або ПХЭ в якійсь країні не помістили статей про Архипенка.

1964 року в Лондоні вийшла книжка відомого мистецтвознавця Герберта Ріда «Коротка історія модерної скульптури», в якій знаходимо аналізу творчости Архипенка і фотоілюстрації його творів. Видання було перекладене на інші мови, зокрема, угорською мовою, але не знайдемо його українською мовою, або іншими мовами народів СРСР.

В 1960, 1966 і 1970 рр. в Парижі вийшло три видання Словника модерної скульптури. В наші книгарні дійшов переклад словацькою мовою, який вийшов у 1973 р. в Братиславі. Але даремно було б шукати в бібліотеках переклад такого цінного, так потрібного кожному студентові художнього інституту, художнього училища, кожному художникові-професіоналові, історикові культури, мистецтвознавцю і всім тим, хто цікавиться сучасним мистецтвом, словника — хоча б на одній із мов народів СРСР.

Обидві згадані книжки знадобилися б, зокрема, молодим, починаючим художникам, пробуджували б в них неординарне мислення, спонукували б шукати нових шляхів у мистецтві пластики, зрушували б застій. Залишається надіятись, що колись (бодай із 50-и річним запізненням) вони таки будуть надруковані на Україні і їх можна буде придбати в книгарнях.

Я назвав всього два зарубіжні видання, в яких поруч з іншими митцями фігурує ім'я Архипенка. Що стосується літератури, спеціально присвяченої його творчості, то це десятки монографічних праць, сотні статей в журналах, газетах, різноманітних збірниках. Досить сказати, що Архипенко в чужих країнах за життя мав 130 персональних виставок своїх творів. Це заставляє задуматись: 130! Чимало сучасних українських митців, а серед них навіть заслужені діячі мистецтв, не мали за життя в себе, на батьківщині, жодної виставки, як відомий графік Леопольд Левицький, або мали по одній-дві виставки, як Маргарита Сельська, Олекса Шатківський та ін. На більшість із 130 виставок Архипенка були рецензії, не раз по кілька, в газетах і журналах, видавались каталоги в різних містах різних країн світу. Досить сказати, що ще 1922 і 1923 рр. у Львові і Берліні вийшло дві монографії українською мовою. В 30-х роках у Львові, в умовах польсько-шляхетського гніту, статті про Архипенка друкувались в українських газетах («Діло», 1934, «Назустріч», 1938) та журналах («Мистецтво», 1935, № I).

Література про Архипенка відчутно збільшилась у першому півріччі 1987 р., коли у світі відзначалося 100-ліття від дня народження мистця. Вийшов цінний каталог виставки його творів (Вашінгтон-Тель-Авів, 1987).

На щастя, ювілей Архипенка співпав з тими великими суспільними зрушеннями, які відбуваються в нашій країні. Появилось ряд статей про геніяльного скульптора в українській республіканській пресі, зокрема в журналах «Вітчизна» (1987, № 4, «Все-світ» 1987, № 5), газетах «Культура і життя», «Літературна Україна». В час перебудови, демократизації, гласности, поряд з іншими важливими проблемами поставлено питання про необхідність популяризувати творчість Архипенка, про перезахоронення його останків у рідному Києві, встановлення йому пам'ятника, видання роздумів скульптора про мистецтво і монографії про його творчість. На жаль, покищо всі ці пропозиції не пішли далше від слів, залишились добрими ювілейними побажаннями.

Ознайомившись з бодай частиною того, що написано про Архипенка, все ж відчуваємо, що між нами і митцем існує певна віддаль, дистанція, якої не в силі перебороти студіюванням літератури. І тільки власне незбориме бажання наблизитись до тайни генія шляхом уважного творчого сприйняття і осмислення його творів може скоротити ту дистанцію. «Світ хотів би, — писав Архипенко, — щоб митець виклав усе, як на долоні. Щоб той світ прийшов і без ніякого зусилля побачив усе. Мені здається, що в такому разі не було б ніякого творчого мистецтва, адже митець повинен творити. Митець, який творить, приневолює до творчости і глядача. Він дає глядачеві імпульс, що штовхає і його, глядача, згідно із законами універсального руху. Коли подати глядачеві символ, він мусить почасти і сам творчо мислити».

Ознайомившись з усім тим, що було доступне з літератури про Архипенка, постараюсь схарактеризувати основні віхи його життєвого й творчого шляху, привідкрити двері в тайну психології його творчости.

Вересень, 1987 р.

До 100-річчя від дня народження
Леся Курбаса

В. ЦЕХАНСЬКИЙ

РАЗОМ ІЗ КУРБАСОМ
(Спогад)

Від редакції: Про ущербність політики гласности в умовах України свідчить і характер відзначення 100-річного ювілею геніяльного українського режисера Леся Курбаса. У масових ювілейних заходах (вечори, театральні монтажі, друковані статті) обходиться останній період його життя — після арешту в 1933 році, в кращому разі згадується цькування перед арештом і туманно говориться про «передчасність» припинення режисерської діяльності. Про необхідність вивчення теми «Курбас у неволі» — справжньої білої плями в біографії творця нового українського театру — відверто говорилося тільки у вузькому колі учасників курбасівських наукових конференцій у Києві і Львові. Адже навіть дата смерті Леся Курбаса вважається умовною, а обставини невідомими (існує, наприклад, версія про навмисне затоплення енкаведистами пароплава із в'язнями, відправленими із Соловків на материк. . .).

Однак навіть наявні спогади людей, які несли разом із Лесем Курбасом важкий хрест неволі, не публікуються. Із 60-х років чекають, наприклад, друку на Україні цікаві спогади Рустема Галіат-Валаєва про Курбаса на Соловках (надруковані ще 20 років тому у «Народному календарі» українцями в Чехословаччині).

Заповнюючи прогалину, друкуємо (в перекладі, з незначними скороченнями) один із тих рукописних спогадів, що є в розпорядженні курбасознавців Москви, Києва, Ленінграду, Львова. Хочемо застерегти, що до спогадів В. Цеханського (як, зрештою, і до всяких інших спогадів не можна ставитися некритично, їх треба, якщо можливо, звіряти з іншими джерелами. Такої додаткової перевірки, наприклад, потребує твердження про присутність на лекції Курбаса в Німеччині Піскатора і Брехта. Згадка про співпрацю Курбаса із Рейнгардтом відноситься, очевидно, не до двадцятих, а до 1911 року, коли молодий ще Курбас був у Відні і, як згадував Олександр Дейч, покликаючися на розповідь самого Курбаса, брав участь у масовках вистав видатного німецького режисера. Сумнівною була й чутка про спробу Курбаса покінчити з собою на Соловках (Галіат-Валаєв про це не пише).

Спогади Цеханського, як і Галіат-Валаєва, підтверджують, що і у важких умовах неволі Лесь Курбас залишався митцем з великої літери.

* * *

З Лесем Курбасом ми зустрілися у травні 1935 року на Медвежій горі: мені випало щастя працювати з ним у медвежогорському театрі, так званому Центральному театрі ББК (Біломорсько-бальтійського каналу).

Театр був дуже гарний — дерев'яна будівля старої архітектури у російському стилі, з різьбленими лиштвами на вікнах. Десь на 300 глядачів, мініатюрний, але прекрасно оздоблений, з доброю сценою, оркестровою ямою, партером і бельєтажем.

В театрі ББК була чудова трупа, з певного погляду неповторна. Пам'ятаю Василя Ілліча Лихачова із Малого театру; пам'ятаю Танєєва-онука, режисировав Сварожич, один із помічників Наталії Сац. Із Ленінградської оперети був там Віктор Арнфельд (умер після звільнення десь 1937 року). Але були й вільнонайманці. Велика трупа — тільки в оркестрі осіб тридцять-сорок. А разом — біля сотні. . .

Був театр, як кажуть тепер, синтетичним. У перший день тижня ставили драму, другого — оперу, третього — оперету. Четвертого дня був балет, п'ятий відводився симфонічній оркестрі, шостий — театрові мініатюри і естраді, сьомого дня показували свіжий кінофільм. І артисти робили все — сьогодні співали в опері, завтра ті ж самі грали в драмі. . .

До приїзду Курбаса театром керував конферанс'є Алексєєв, незадоволених яким було багато, — людина по-своєму не бездарна, але без справжньої культури, рівень, звісно, не Курбасів. . .

Та ось прилинула чутка, що керувати театром призначено Курбаса. Він приїхав — у прекрасному англійському костюмі, гарний, сивий, стрункий, повний задумів. Усіх нас вишикував для знайомства. Розмовляв, розпитував, вибирав собі акторів, асистентів, художників. Розговорився зі мною: «Будете у мене асистентом по застосуванню кінематографічних засобів, навіть ширше — асистентом з художньої частини». Був у мене товариш Олексій Швагерус — українець, його Курбас також взяв асистентом. Головним художником був, пам'ятаю, Вовк, також з України.

А музичною частиною театру керував надзвичайно обдарований і висококультурний Болеслав Пшибишевський, до арешту — ректор Московської консерваторії, диригент. Про його дальшу долю не знаю.

Директором театру був Давид Михайлович Персон, колишній комерційний директор «Міжробпомфільму», але його, здається, звільнили того-таки 1935 року.

Активно попрацював тут Лесь Курбас близько півроку. Взявся

ставити «Інтервенцію» Славіна, листувався з автором. Навіть пам'ятаю, що Курбас запропонував йому переробити деякі місця у п'єсі — і той погодився.

У нас вважалось, що працювати з Курбасом — все одно що закінчити театральний інститут. Він був природженим педагогом, вихователем: просто з першого дня в нього закохувалися, можна сказати, усі талановиті люди. Навіть досвідчені актори були вражені його мистецтвом — і режисерського показу, і майстерності інтерпретації п'єси, і, головне, умінням розкрити в акторів нове, невідоме, надихнути їх на створення образу.

Репетиції йшли разом з лекціями з майстерності актора, із загальної культури, з історії театру, музики, літератури. Курбас був справді скарбницею мудрости, знавцем світового мистецтва, говорив про це захоплено, з майже пророчою переконливістю. . .

Застійного періоду майже не було, виставу ми ліпили етюдним способом, імпровізуючи за придуманою Курбасом канвою. Із виконавцями він опрацьовував роль індивідуально, і коли партнери зустрічалися, то виявлялися чудово «підіграними» один до одного, контакт встановлювався миттєво, з перших спільних репетицій, не було болісного процесу «притирання». . .

Відзначу, що шляхом імпровізації Курбас ішов до строгого фіксування мізансцен, виходив з цього рельєфний живопис — образно, гарно й метафорично за самою суттю. А ми, асистенти, фіксували ці мізансцени червоним олівцем у наших рукописах. Оскільки ж Курбас підносив все це незвичайно, і дисципліна була ідеальна, і актори мало не сперечалися, чому одному Курбас виділив для індивідуальної роботи двадцять хвилин, а іншому — тільки десять. . . З ним хотіли бути, спілкування з ним ставало радістю, на його уроки і репетиції рвалися!

. . . А зовні він мав такий вигляд: середнього зросту, сиве волосся, зачесане назад, смуглявий. Втім, може це була «північна» за смага. Сірий англійський костюм без краватки. М'які чоботи жокейського типу. Конвою з ним не було — у нас тоді були особливі умови — хоч театр і був за півкілометра від табору «Медвежа гора».

Пам'ятаю, що у Курбаса сльози виступили, коли він уперше вийшов на сцену: «Боже! Театр!». Бо це була для нього найвища святість.

Спілкувався він з людьми м'яко, голос привітний, відчувалася у ньому мудрість людини, яка багато бачила і пізнала. Короткі фрази, порожніх слів не було. М'яка усмішка, ледь стомлена.

Наші терміни ув'язнення закінчувалися — і ми домовлялися з ним, що поїдемо до нього, де б він не працював. Усі ми знали, що

йому звільнитися 1938 року, але сподівалися, що вийде раніше — надто вже відомою був людиною, — вся країна його знала.

Був Курбас для нас навчителем мистецтва і навчителем життя. Навіть тут навколо нього виникали театральні групи, щось як маленькі студії — із відданих мистецтву людей.

У пам'яті збереглася його розповідь про поїздку до Німеччини. Було це вже наприкінці 20-х років, і він їздив туди як знаний у Європі режисер. Здається, у Мангеймі (а, може, у Магдебурзі, точно не пам'ятаю) він читав лекцію німецькою мовою про експресіоністів і театральний український експресіонізм. На лекції присутнім був Піскатор і зовсім ще молодий тоді Бертольд Брехт.

Якимсь чином, здається мені, він пов'язував свою поїздку до Німеччини із іменем Рейнгардта. Боюся помилитися, але він таки казав мені, що допомагав Рейнгардту. . . Або ж брав участь у його виставі. У всякому випадку імена Курбаса і Макса Рейнгардта були якось зв'язані.

Валентина Миколаївна Чистякова писала йому досить часто, одного чи два листи від неї він мені читав.

Звичайно, окремо треба говорити про роботу над Славінського «Інтервенцією». Вистава мала бути значним явищем. Із великою мірою правди і гіркоти. Ще й тому, що Славін погодився на всі пропозиції Курбаса.

Було й у мене доручення, зв'язане з «Інтервенцією». Перед прем'єрою Курбас зажадав від мене плакат. Я таки намордувався, але зробив. Взяв тим участь у конкурсі на кращу афішу для вистави. В цьому й був кусочок мого щастя. Бо коли розглядали наші ідеї, мій ескіз прийшовся Курбасові до смаку. Плакат був простеньким: інтервенція, зуави, червоні фески. Молодий зуав закликав до революції. Зуав захищав її, закриваючи тілом червоний прапор. Моя ідея сподобалася Курбасові. . . Звичайно, важливим був не стільки сам сюжет, як форма його втілення, манера, чи що. . . Як я розумію, вона чимось відповідала плакатам «Березіля» роботи Меллера і Петрицького. Так ось навіть у тюрмі буває щастя — я був ним переповнений. . . Плакати я зробив, але вистава не відбулася. . .

Закінчилося все драматично. Якраз напередодні генеральних репетицій Курбаса усунули від керівництва театром.

Про причини говорити нелегко. Бо не всі люди витримували в тих умовах, у багатьох вилазили наверх хижі інстинкти. Знайшлися в Курбаса заздрісники — поганою людиною виявився Олексій Алексеев. Через чорну заздрість до курбасівської популярності він скористався першим же випадком, щоб спровадити Курбаса із театру.

В Україні (а може і в Москві, здається, навіть у «Правді») була опублікована розгромна стаття про Курбаса, де його звинувачували в націоналізмі. Хтось (за чутками якраз Алексеева) з цією газетою пішов в Управління і налякав начальство, яке протегувало Курбасові (керували ББК люди інтелігентні, вони цінити і театр, і людей театру, і Курбасові знали ціну!): «Ось у вас Лесь Курбас користується впливом — а він бачите хто?». Як поєднати із таким становищем статтю в «Правде»?

«Інтервенцію» відразу заборонили, а Курбаса відправили на Соловки. Були чутки, що він намагався там покінчити з собою, намагався повіситися. Минув час — і я отримав від нього поштівку, а потім другу і третю. Десь 1936 року Курбас писав: «До біса гарно тут. Пробую щось тут організувати. Важко. Але, здається, початок зроблено». І я дізнався, що Курбас і там створив театр, грали в трапезній — «Учня диявола», «Аристократів». . . Без театру він не міг. . .

. . . Так, це була дивовижна сторінка мого життя. Глядачами «Інтервенції» — на прогонах — були дуже різні люди. І царедворці та царські генерали (звичайно, — колишні), і різні халамидники. У оркестрі сиділи поруч — відомий скрипаль і одеський вуркаган. Такого театру не було, мабуть, і немає у світі. . .

І ще про Алексеева. Він був гострий на слово, але гидка людина, дріб'язкова. Курбаса мав за свого ворога, бо Курбас підривав його авторитет уже тим, ким він був, уже самим фактом свого таланту. А сидів Алексеев за педерастію. . . Сволота з великої літери.

Наприкінці 1936 року мене звільнили — і я поїхав у Ташкент до Персона, допомагати йому готувати узбецьку декаду. Там брала участь і Тамара Ханум. А в Москву мене не пустили. . . Про Курбаса я більше нічого не чув.

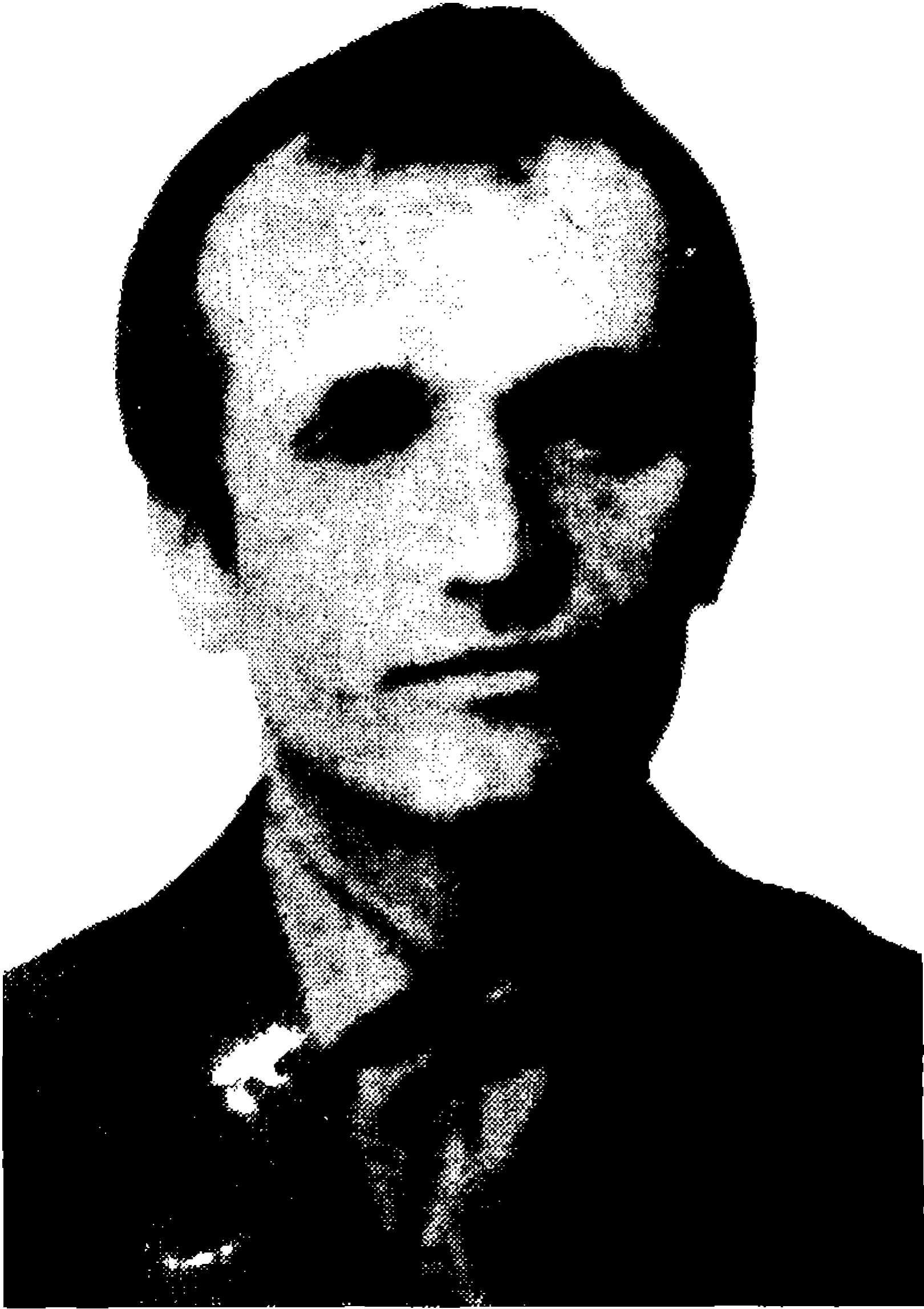
А про «Інтервенцію» ще довго говорили. Виставу бачило — на репетиціях — багато людей, тоді бо потрапляли на Медвежу Гору дуже різні люди, серед них і знамениті. Та й вільнонайманці працювали. До мене, наприклад, приїхала туди дружина Тамара Давидова, випускниця студії Завадовського. . .

Яку велику людину втратило мистецтво. Це жахливо. Бо скільки Лесь Курбас міг би ще зробити!

м. Москва.

В'ячеслав ЧОРНОВІЛ

ПРО ЗВИХНЕНУ ПАМ'ЯТЬ ЛАВРЕАТА-ШОВІНІСТА

В'ячеслав Чорновіл народився 24 грудня 1937 року в селі Єрки Звенигородського р-ну Черкаської обл. у вчительській родині. Після закінчення 1960 року із відзнакою факультету журналістики Київського університету працював на львівському телебаченні, в київській пресі (газета «Комсомольська ГЕС», «Молода гвардія», «Друг читача») і на комсомольській роботі («комсорг основного управління будівництва Київської ГЕС»), виступав як літературознавець (незахищена через гоніння кандидатська дисертація про публіцистику та громадянську діяльність Б. Грінченка, статті, серед них недруковані, про Б. Грінченка, Т. Шевченка, П. Грабовського, біжучий літ. процес та ін.). Активний учасник українського національно-демократичного руху з початку 60-х років. Правозахисні праці: збірники

«Правосуддя чи рецидиви терору?» (1966), «Лихо від розуму» (1967), «66 запитань і зауважень інтернаціоналістові» (1969), редагування журналу «Український вісник» (1970-1972 і з серпня 1987), «Проект Статусу політв'язня в ССРСР» (1976), «Тільки один рік» (1979), «Чому я заздрю Роберту Сендсу» (1981) та ін. Гоніння і репресії — з 1965 року. Чотири засудження (1966, 1967, 1973, 1980), 15 років ув'язнення і заслання. Міжнародна журналістська премія ім. Ніколаса Томаліна (Англія, 1975), почесне членство в голландській секції Пенклубу (з 1978 р.). Працює кочегаром на заводі у Львові.

* * *

Від автора: Запроторення мене у 1980 році за цинічно сфабрикованим звинуваченням у кримінальний табір біля Якутська мало й деякі позитивні висліди. Воно не тільки порятувало від 10-річного ув'язнення у сумнозвісному політичному таборі особливого режиму, а, може, й від долі мого побратима Василя Стуса, але й забезпечило кращі умови, ніж у кучинському таборі, для розумо-

вої праці та зв'язку з волею. Правда, після нелегально переданих за дріт викривальних матеріалів про гидкі перетворення політичних опозиціонерів в кримінальних злочинців, послані кагебістами табірні оперативники відібрали у мене всі документи і записи по «справі», навіть фальшивий вирок суду (спробуй після цього аргументовано добитися реабілітації, якщо вся документація коли й не знищена, чи препарована, то знаходиться за сімома замками!), і пильно доглядали, щоб я нічого не писав про своє останнє засудження. Але що я там пишу на коліні в темному закутку перенаселеного (1.2 м барачної площі на в'язня!) смердючого бараку про літературу, якутську адміністрацію зовсім не цікавило, а цензори були досить поблажливими (якщо згадати мордовських чи пермських...) і навряд чи уважно перечитували два (ліміт!) щомісячних товстелезних листи-пакети з літературними есе, оглядами, рецензіями. Набралася ціла книга «задротяного» літературознавства, уривок з якої, більше придатний для публіцистичного, ніж літературного розділу нашого журналу, пропоную читачеві. Текст передруковую із цензурного листа до сестри за 8 січня 1983 року без суттєвих змін, хіба з незначною мовною правкою.

* * *

На пустирищі, в яке перетворено українську літературу після мікровідродження 60-х років, все трохи вартісніше проростає зараз із історичної тематики. Це помітила й критика. Аналізуючи українські романи 1981 року, «Радянське літературознавство» констатує, що «твори про сучасність* своїми художніми якостями багато в чому поступаються перед творами на теми з минулого» (стаття М. Наєнка в н. 9 за 1982 р.) про «бурхливий розвиток історичного жанру» не тільки у нас, але й у Прибалтиці, Середній Азії, Закавказзі, Білорусії пише Павло Загребельний («Лит. газета», 29.XII.82 р.), що й сам не раз безсовісно експлуатує цю тягу читача до історії.

Але ж не доведи Боже пустити будь-який процес у літературі на самоплав, залишити без директивного керівництва. Його ж можна здійснювати не конче постановами чи редакційними статтями «Правди», а й тонше. Ось і зараз для орієнтування авторів історичної теми, про що і як їм писати, присуджено державну премію Володимирі Чивиліхіну за роман-есе «Пам'ять», де автор не просто героїзує і пропагує російське минуле, але й з відверто шовіністичних позицій робить кавалерійський набіг на деякі усталені навіть в советській науці уявлення і теорії.

* Зараз це називається «застоем» — автор.

Маю на оці передовсім не такі «дрібнички» як сміхотворне вивіщення окраїнного племені в'ятичів, на землі яких з'явилася Москва, над іншими слов'янськими племенами (на противагу літописному вивіщенню полян — засновників Києва): «это племя, быть может, самое отважное, предприимчивое и мобильное среди сородичей». Або возвеличення руйнівника Києва суздальського князя Андрія Боголюбського, що посягав на єдність Київської Русі. Або докори запорожцям, «в 1605 году... предавшимся по случаю смутного времени полякам», за їхні походи на Москву (цікаво, як можна було «предавать» Московію, входячи, бодай номінально, у склад Польської держави?!). Або зведення льокальних подій в Північно-Східній Русі в ранг епохальних, вирішальних для світової історії і т.п. (такого у книзі повнісінько). Та все це тільки дрібні квіточки. Погляньмо ж на отруйні ягідки.

Виявляється, саму назву «Древняя Русь» за Чивиліхінім давно пора відкинути, бо «древность наша (підкреслення моє — В.Ч.) не почалась, а, наоборот, закончилась основанием Киева у V веке» — і з цього часу, мовляв, йде історія середньовічної, а потім (після приєднання Сбіру) новітньої Росії. Так-так, саме Росії, а не якоїсь там Русі — «спільної колиски трьох братніх народів» за офіційною версією. Бо у тій колисці, розвішеній між Волгою і Карпатами, гойдалося тільки одне відгодоване маля, яке вже тоді щебетало «правдивой и свободной» російською мовою. «В 1862 году с помпой, но исторически спекулятивно и ошибочно было отмечено тысячелетие России... В середине прошлого века можно было бы, наверное, со спокойным достоинством (а не з «гідністю» злодія... — В.Ч.) отметить 2000-летний юбилей нашей своеобразной древней государственности...». Отож який там Іван Калита, яка там Московія з татарськими ярликами на правління?! Копай глибше! Розривай високу могилу над Дніпром і там шукай «нашу государственность», бо «воно й було наше, а ми тільки позичали татарам на пашу...». «Нехай рие-розриває — не свого шукає» — ще півтора року тому відповів майбутнім радянським лауреатам наш національний Пророк.

Але ж, виявляється, не тільки серед різних там малоросів час від часу з'являються «антипатріоти», навіть «считавшие себя учеными», які зовсім не поспішають ототожнювати Київську Русь з пізнішою Московською державою, що виросла в Російську імперію. Одним з таких був, наприклад, відомий журналіст і літератор ХІХ ст. Н. Полевой, який, певна річ, «не получил систематического образования» (такого методологічного бездоганного, як наш лауреат), бо писав: «Государство русское начало существовать только со времени свержения монгольского ига» (і воно справді

так, якщо не плутати «руське» з «російським»). Об'явився й ниньки такий «антипатріот» — російський історик доктор наук Л. Гумильов, який «дописався» до страшних висновків, що в XII-XIV століттях «осуществлялся симбиоз Великороссии с Золотой Ордой», «тесный союз Орды и Руси» (тобто без допомоги татар і татарських методів управління Москва не була б тим, чим вона стала), «Золотая Орда превратилась в восточно-европейское государство, где большинство населения было русским».

Автор «Памяти» закидає Гумильову змову з білоемігрантами-«євразійцями», які твердять (цитую з «коментуванням» Чивиліхіна):

«Московское государство возникло благодаря татарскому игу» — это наш современник, «евразиец» Н. Трубецкой. . . «Евразийцы» утверждают, будто Чингиз-хан выполнял «самой природой поставленную задачу» и «выступал как осуществитель творческой миссии, как создатель и организатор исторически ценного здания». . . завершая свои исторические изыски бредовым и спекулятивным тезисом, будто «современное государство, которое можно назвать и Россией, и СССР, есть часть великой монгольской монархии, основанной Чингиз-ханом». И я бы, может быть, не стал здесь повторять эти бредни, если б не прочел недавно программной рукописи какого-то молодого кандидата исторических наук, доморощенного «евразийца», в которой он, как попка, повторяет, будто «правители Москвы являлись законными наследниками и наследниками дела и державы Чингиз-Хана». . .

Захистивши таким чином «государственность», доводячи, що їй цілих 2000 років, лауреат береться рятувати від «доморощених» антипатріотів і культуру: «А ведь были и есть люди, считающие себя учеными, которые хотели бы отсепарировать литературу домонгольской Руси, якобы не вписывающуюся в общий процесс становления нашей национальной культуры!» (і знову «наша», і знову ні півслова про «спільну скарбницю трьох братніх народів». . .).

Головний аргумент Чивиліхіна при посяганні на культуру Київської держави — етнімічний: «Эти ученые делают вид, будто не знают, что понятие и слово 'русский' вошли в обиход за много столетий до Куликовской битвы, известны еще с языческих времен». Читаєш отаке і все більше розумієш М. Грушевського, що змушений був вдатися до трохи штучної назви «Русь-Україна», бачачи, як безпардонно крадуть у нас разом з нашим давнім історичним іменем декілька століть історії і культури.

Отакий собі лінгвістично-шовіністичний фокус: покривати одним словом «русский» два зовсім різних національно-культурних

явища, що в українській мові чітко розмежовується термінами «руський» (тобто стосовний Київської Русі) і «російський» (стосовно Московії, згодом Росії), а в російській могли б розчленуватися бодай обов'язковим додаванням для київських часів слів «древне» або «старо» (хоча навіть граматично правильніше було б утворювати від іменника «Россия» прикметник «российский», лишивши «русский» для Русі).

Звичайно, ту добре відому історикам обставину, що спочатку Руссю називалася тільки південна (українська і почасти білоруська) частина Київської держави, наш лауреат і не думає згадувати. Але роги таки лізуть з міха. Зовсім з іншого приводу він цитує літописний запис про похід Ю. Долгорукого «в Русь» і скоромовкою коментує це таким чином: «В 1154 году», скажем, «пойде Юрий с ростовцы и суздальцы» и «со всеми детьми в Русь», но этот первый поход Юрия Долгорукого на южнорусские княжества не прервался... (підкреслення мої — В.Ч.). Отже, ще й в середині XII ст., незадовго до монгольської навали, Ростов і Суздаль «Руссю» не вважалися, вони тільки залежали від Києва — коли реально, а коли тільки номінально — і періодично бунтувалися проти метрополії (згадаймо варварські розгроми Києва улюбленцем Чивилихіна Боголюбським...).

Зрештою, тенденція різним способом (наприклад, взагалі не згадуючи українців і білорусів) відносити літературу і взагалі культуру Київської Русі тільки до російської культури, характерна для всієї російської сучасної науки, Чивиліхін в тому не оригінальний, хіба що прямолінійно-відвертий. Але щодо мови він таки веде перед, хоча державна премія свідчить, що в самоті пробуде недовго.

Досі советська наука твердила, що російська, українська і білоруська мови з'явилися уже після розпаду Русі на спільній базі давньоруської мови, яка не була отже тотожною з жодною із цих трьох своїх «доньок». Ця сумна для мене компромісна теорія (думаю, що розмовна мова київського простолюду X-XIII століть була в основних своїх рисах вже українською, бо описаний советською наукою феномен раптової появи нашої мови десь у XIV ст. в історично складних умовах бездержавности і розірваности України видається якоюсь чудасією) не влаштовує, хоч з іншого боку, і російських великодержавників — і вони вже почали під неї підкопуватися. Як відомо, серйозні мовознавці XIX-XX ст. (Шахматов, Виноградов, Булаховський та ін.) встановили, що сучасна російська мова (літературна) виникла значною мірою не на народній основі, а трансформувалась з книжної давньоруської мови, в основі своєї церковно-слов'янської (староболгарської).

Кількасотлітній прес централізованої бюрократичної державної машини і церковної ієрархії призвів до того, що не дуже зрозуміла народіві, який говорив на різних великоросійських діалектах (не раз дуже близьких до українських), мова канцелярії і церкви входила в народ, активно витісняючи місцеві говори і діалекти.

І якщо в умовах політично безправної України був можливим різкий розрив у другій половині XVIII ст. з староукраїнською книжною мовою (яка теж виходила із старослов'янщини і тому видається нам сьогодні близькою до російської) і повний перехід на народну, започаткований Котляревським і завершений Шевченком, щось подібне з офіційною мовою Російської імперії зробити було вже неможливо. Навіть Пушкін і його наступники могли тільки обшмугляти неоковирну мову петрівських указів, Ломоносова і Державіна, влити в неї народної крові, але цілком перевести російську мову на народну основу вже не могли, бо була розхитана, не встигнувши скластися, сама ця основа.

Висновки вчених про старослов'янську підоснову сучасної російської літературної мови прийшли не до смаку новітнім великодержавникам, яким хотілося б, щоб «великий, могучий, правдивий и свободный русский язык» мав глибші і самобутніші коріння. Адже ним уже де-не-де перемовляються навіть в Африці чи Америці! А як виникає потреба, то з'являються й виконавці. У 60-70-і роки загальноновизнане доти вчення Шахматова та ін. капітально ревізував акад. Філін, що вибудував кон'юктурну теорію про народну основу і безперервний розвиток від древності сучасної російської літературної мови — і одержав за таке запрограмоване новаторство Ленінську премію. Але будучи все ж ученим, Філін не міг цілком зігнорувати інші східньослов'янські мови і назвати давньоруську мову тільки російською. Для цього потрібен був не обтяжений мовознавчими вантажами літературний кавалерист, яким і став Чивиліхін.

В «Памяти» читаємо, що вже в часи Ігоря і Ольги «формировался этнос, народ — у него была единая территория, центральная власть, общий язык, понятный всем от Карпат до Волги, от Ладоги до Азова». Але може цей праєтнос і ця прамова якраз і були «колискою» для трьох пізніших етносів і мов, як це досі казали радянські вчені (українські — охоче, російські — крізь зуби)? Ні, таке сьогоднішнього панрусиста не влаштовує і він декларує: «За несколько веков до нашего Бату-Субудая наши предки, еще носившие племенные имена, выработали общий русский (підкреслення автора — В.Ч.) язык. Нет смысла уводит читателя в терминологические дебри современных филологов, различающих в становлении нашего языка много этапов, периодов,

исторических оттенков, но почему-то ставящих под сомнение существование именно русского языка в Киевской Руси» (підкреслення моє — В.Ч.). Отакими «непатріотами», під кутом зору безоглядного шовінізму, виявилися навіть російські, навіть стопроцентно радянські вчені, що трохи рахуються з дійсними фактами!

Ввійшовши в раж, наш лауреат Державної премії додає обертів: «Великое историческое счастье выпало на долю русского народа — его государственный, богослужебный (навіть? либонь існувала російська «автокефалія» з російською, а не церковно-слов'янською, як зараз, мовою відправи?! — В.Ч.), письменный разговорный (ого! — В.Ч.) язык был в своей основе и множестве частных одних и единым. Счастье? А может быть, великое подвижение славянских просветителей Кирилла и Мефодия, тогдашней интеллигенции нашего народа (виявляється, Кирило і Методій теж були нашими, ми їх тільки позичали болгарам на пашу! — В.Ч.), в борьбе с греческим (византийским) влиянием отстаившим на заре своей средневековой христианизируемой культуры святая святых национальной самобытности».

А дзуськи вам, болгари з македонцями! Наші бо хлопці Кирило з Методієм, не менш «русские» за якогось там «расторопного ярославского мужика»! Гуджі вас, дурні мовознавці, які досі не розшолопали, що ніякого окремого «богослужебного языка», що його ви здуру називаєте церковнослов'янським, в природі не існувало, бо «богослужебный и разговорный язык» був «одним и единым»!

Хоч Чивиліхін кавалерист, а не науковець, та все ж потребує сяких-таких доказів. Отож покликається на згадку в «житіях» Кирилла, що ще до створення власної азбуки він побував у кримському Корсуні і бачив там книги, написані «русскими письменны». Треба сказати, що справа з тими «письменами» ще не дуже ясна, але можна повірити І. Срезневському та іншим ученим, які припускали, що «протокириллица в виде греко-славянского письма существовала у наших предков с VI-VII вв» (якщо розуміти під «нашими предками» не мітичних для того часу росіян). Можна було б згодитися і з думкою Шафарика, що Кирило винайшов не кирилицю, яку він тільки вдосконалив, а ускладнену глаголицю. Але якби там не було, йдеться про слов'янські букви, азбуку, а не про мову. Досі ніхто не сумнівався, що релігійні книги слов'янських просвітителів Кирилла і Методія були написані церковнослов'янською мовою, в основі своїй староболгарською мовою. Наш «патріот» — борзописець з наскоку спростував це, заявивши, що то була «русская» мова — і така хоробрість була відразу ж заохочена державною премією. . .

Для об'єктивності скажемо, що в романі-есе Чивиліхіна є й ці-

каві та пізнавальні сторінки: про наших пращурів скіфів-орачів, про норманську теорію давньоруської державности, про становлення імперії Чингіз-хана та її сусідів (напр., добре написано про малознану дуже високу цивілізацію джурдженів), про героїчну оборону Києва восени 1240 року, варту більшої слави, тощо. Але читаючи навіть ці сторінки, не раз подивляеш сміливість автора-нефахівця, що на основі кількох розрізнених фактів (яким ретельний науковець міг би протиставити інші, не менш переконливі) робити найрішучіші висновки і всі «во славу России».

Наведу лише один приклад такого «кавалеризму» в питанні, де я не можу бути упередженим, бо й сам належу до антинорманістів. Чивиліхін береться довести, що запрошений новгородцями Рюрик був не германцем, а слов'янином із прибалтійських бодричів. Отож шукає відповідники слову «рюрик»: «Множество словарей словянских языков в библиотеке дочери. Захожду в ее комнату, беру 'Большой польско-русский словарь'. Есть Karðg-Балобан. . . вид крупного сокола. . .». Далі автор штучно зближує це «раруг» із «рюрик»: «Скорее всего 'рюрик' — есть измененное веками и разноязычием западно-славянское слово 'раруг', означающее сокола» (хоч, признатися, не такі вже й близькі ці слова за звучанням. . .). Далі згадується, що в «Слові про полк Ігорів» слово «сокіл» зустрічається 16 разів, а якийсь московський історик твердив, що княжі знаки на плінфах Десятинної церкви — зовсім не тризубці, а символічне зображення сокола. І вже готовий найсміливіший висновок: «Сокол, очевидно (?) древнейший тотем славянского рода, из которого происходил Рюрик и рюриковичи, превратившийся на Руси в эмблему, символ княжеской власти. . .». Хотілося б вірити, але не дуже переконує така надто приблизна аргументація. Бо що як у котрогось з прихильників норманської теорії теж є дочка, що має багату бібліотеку нових і давніх германських мов і там знайдеться слово, ще ближче за звучанням до нашого «рюрика»? Отож такими приблизними, «відсенарованими» аргументами можна довести що завгодно: наприклад, що прямим предком росіян (і тільки їхнім) був прадідуся Ной. . .

Читаючи Чивиліхіна, впіймав себе на думці, що колись уже зустрічав такого роду аргументацію і схожі висновки про нашу передісторію, тільки з українським «ухилом». Згадав величезні листи, які, ризикуючи поплатитися за «нелегальні контакти», передавала мені в Мордовії сусідка по «учрежденію». А я, симпатизуючи напрямкові її пошуків (бо й сам таким трохи тоді займався, правда, недовго і неглибоко), все ж застерігав від поспішних висновків і узагальнень. Вважав, що такі дослідження під

силу не аматорові, а фахівцеві, озброєному науковим інструментарієм, якого ми в тих своєрідних умовах не мали. Особливо непокоїли висновки сусідки про арійство українців (і самих тільки українців!), бо боявся, щоб на нас, сміючися, не показували пальцями, глузуючи із сновидіння рабів про минулу велич.

Даремні, виявляється, були мої побоювання. Бо те саме, навіть схожі аргументи (тільки у моєї опонентки, позбавленої бібліотек і архівів, вони були навіть ґрунтовнішими) бачимо у книжці лавреата: «Если арьи, ушедшие в Индию, были степными скотоводами, то оставшиеся арьи-земледельцы — частично, иожет быть, предки балтослов'ян, у которых оказалось с арьями столько языковой и культурной общности, что это мы, а вовсе не немцы вроде как бы арийцы!» (підкреслення моє — В.Ч.). А що прабатьківщина арійців «локалізується наукою в степном Поволжье (відколи? — В.Ч.) и Причерноморье», то «мы» — це, зрозуміла річ, росіяни (адже інші східньослов'янські народи для автора «есе» просто-напросто не існують, а для їхньої історії він не лишає ні часу, ні простору).

І хоч Чивиліхін страхується, щоб в його висновку «мы — арийцы» не виводити расистських концепцій, подібних фашистським, від його «роману» на верству тхне якщо й не расизмом, то досить відвертим панрусизмом, який зближує його з найреакційнішим крилом російського слов'янофільства ХІХ ст. Якщо зняти з того слов'янофільства релігійну оболонку (І. Кириєвський, якого недавно перевидали, писав: «Я думаю, что особенность России заключалась в самой полноте и чистоте того выражения, которое христианское учение получило в ней») і додати трохи багряної барви — і матимемо Чивиліхіна, який часом навіть на слов'янофільську термінологію збивається («русский дух», «русская натура», «великий многовековой подвиг потомков вятичей», які «вышли к морям изумленной Европы» тощо), не кажучи вже про той напрямок мислення, про який розважніший І. Аксаков писав «радикальнішому» братові К. Аксакову: «Штука собственно в том, что ты думаешь, что *русское воззрение есть единственно истинное, полное и цельное* (підкреслення моє — В. Ч.), и не потому только, что таковым является каждому народу его народное воззрение, а что оно действительно таково и отрешено от всякой односторонности, неминуемо сопровождающей всякое народное воззрение, кроме русского» (1856 рік).

Наскільки небезпечний такий спосіб думання, що неминуче веде до шовінізму і расизму, якщо носій такого світогляду суб'єктивно навіть вважає себе «інтернаціоналістом», демонструє і наш лауреат. Так, дійшовши спекулятивного висновку, що «национальное

своеобразие русского средневековья заключалось и в том, что на огромной территории. . . существовал единый язык, на котором люди разговаривали и писали», тобто, ототожнивши старослов'янську мову, цю середньовічну латинь ряду слов'янських народів, із народною розмовною мовою, автор уже не міг вирватися, щоб не глянути зверхньо на всяких там французів («в XIII веке французский, например, язык был понятен только населению Иль-де-Франса. . .»), німців («северные и южные немцы не понимали друг друга в более поздние времена»). Особливо ж дісталось на горіхи братам-полякам: «Если у нас в качестве особой государственной ценности хранится. . . книга, написанная на старословянском языке, близком народному (?! — В.Ч.) так называемое 'Остромирово евангелие', переписанное (підкреслення автора — В.Ч.) в 1056-1057 гг. . . то польский народ, к сожалению, не располагает чем-либо даже отдаленно подобным. . . Зачином национальной польской литературы был не светский по содержанию, переводной (підкреслення автора — В.Ч.) и к тому же с латинского 'Псалтырь королевы Ядвиги', относящийся лишь примерно к. . . 1400 году! На Руси уже почти *пять веков* (підкреслення автора — В.Ч.) развивалась самостоятельная национальная литература *на родном языке* (підкреслення автора — В.Ч.). . . Лишь в XVI веке зародилась польская национальная литература и появился первый крупный автор, писавшей на родном языке, это был поэт Я. Кохановский (1530-1534)». Ото вже недотепи ті поляки! Замість того, щоб переписувати свої перші богослужебні книги староболгарською мовою, щоб мати можливість через тисячоліття гордо заявити, що вони написані «на старословянском языке, близком польскому народному», обрали собі латинь, думаючи, мабуть: «і те чуже, і те чуже». Заодно можна було б зауважити бравому лауреатові, що якщо поляки вже в XVI ст. мали Кохановського (в Московії в цей час про професійну поезію ще й не мріяли!), то «первым крупным автором, писавшим на родном языке» в Росії був Пушкін аж у XIX столітті. Бо ж не назвеш таким Кантеміра, Ломоносова чи навіть Державіна, мова яких настільки обплутана слов'янщиною і так граматично і лексично неокочирна, що її хіба для сміху можна було б звати рідною мовою російського народу (звемо ж ми книжною, а не народною мову українських письменників XVI-XVIII ст.).

Якось забув (чи все ж не посмів?) зауважити Чивиліхін, що «Остромирово евангелие» з'явилося значно раніше «Божественної комедії» Данте. Але не забув процитувати «одного современного зарубежного исследователя» (?), що російський патріотизм проявився в літературі раніше і яскравіше за французький, німецький чи італійський, бо «только сто лет спустя. . . мы найдем у Пе-

трарки гимн, обращенный к Италии как родине». Он ми які! «Що ті римляни убогі!».

Так багато написав про цю книжку тільки тому, що вона апробована державною премією, а тому є переконливим свідченням дальшого зміщення «інтернаціоналістської» ідеології в бік російського великодержавного шовінізму.

Хотілося б заодно проаналізувати численну за останні роки історичну продукцію української літератури. Загребельний, Іваничук, Федорів, Малик, Раїса Іваненко, Білик, Плачинда — перші імена, що прийшли в голову (особливе місце у Ліниної «Марусі Чурай», але я про неї писав у попередньому листі). Однак все це прочитати тут ніяк, бо доходить тільки періодика. . .

Але чим пояснити зростаючий зараз інтерес до історії? У того ж Чивиліхіна читаємо: «. . . Прошлое не ушло (підкреслення автора — В. Ч.). Мы живем в нем, сами того не замечая, оно в нас — в нашем мировоззрении, нравственных нормах, каждо-дневных мыслях, чувствах, поступках, образе жизни, языке, наследственных — от деда к внуку — привычках. . .». Автор післямови до «Памяти» Є. Осетров пише, що «народ без истории — это скопище людей». Академік Лихачов (читати якого завжди цікаво, хоч він часом теж грішить шовінізмом) вважає, що «обращение к старому, возрождение старого, его сохранение — это не отказ от нового, это новое понимаете старого, своих корней, это ощущение себя в истории» («Лит. газета», 15.XII.82). П. Загребельний теж твердить, що через пізнання історії «кожен народ вагоміше усвідомлює, що він вічний на своїй землі» і т.д.

Усе це так, але хіба цього не знали раніше? Чому ж донедавна в «історичних» повістях, романах, поемах історією послуговувалися тільки для утвердження минущої кон'юнктури (мова не про неминучу і в історичному творі позицію сучасника, а про прямолінійне пристосуванство до свіжих гасел і вказівок: згадаймо хоча б роман Рибакі «Переяславська рада» чи п'єсу Корнійчука «Богдан Хмельницький»)?

Аналізуючи літературний процес (не тільки наш) за довгий час, неважко помітити, що потяг «до джерел» значно слабшає, коли народ збурено, коли він сам активно творить історію або ж втягнений в гігантські історичні зрушення чи експерименти (революції, пореволюційне ламання усталеного укладу, коли «лес рубят-щепки летят», війни, розрухи, голод. . .). Оглядатися в історію ніколи, треба швидко творити нове на руїнах або ж боротися за елементарне особисте й етнічне виживання. Але потім припливна хвиля суспільних зрушень вичерпується (назвемо це «втомою

історії»), настає відносний затишок, рух по інерції*. Можна трохи розслабитися, озирнутися і... з подивом виявити, що ліси дуже порідшали, трісок нагромадилося більше за «ділову деревину», а приваблива позолота новизни швидко блякне, оголюючи старі виразки і щербини. Зазирнувши далі в минуле, оторопілий сучасник мусить констатувати ще пращурами вироблену істину, що «нове — це добре забуте старе», хіба що в перелицьованій одежині. Отоді й спрацьовує інстинкт національного самозбереження, бо починаємо розуміти наслідки свого недавнього нігілізму й «прогресивізму» й доходимо правдивих висновків, що «прошлое не ушло», що «народ без истории — скопище людей» тощо. Можна було б тішитися, що до такого прозріння наближаються не тільки збаламучені українці, а й російські інтелектуали, якби дехто з них не присмачував свого патріотизму добрячою дозою великодержавного чванства і не намагався вивищувати власний народ, обкрадаючи сусідів.

8 січня 1983 р.

Табага над Леною

ПОЯСНЕННЯ

У «Визвольному Шляху» за вересень, жовтень, листопад і грудень 1988 року поміщено багато коротших і довших матеріалів з України, що дійшли до нас у формі журналів, або як інформативний матеріал. Беручи ці матеріали на сторінки журналу, ми відокремлювали більшість із них в окремий розділ під назвою «З дому неволі», але вже рідше вказували на те, з якого із кількох журналів ми їх взяли передруком. На прохання кількох читачів ці бракуючі інформації подаємо, головню у відношенні до журналів, а не щодо вісток чи заяв, що доходили до нашої Редакції в Лондоні радше індивідуальним порядком, або як взяті із сторінок «Шляху Перемоги» і «Гомону України».

І так, у січневому числі журналу за 1989 рік статті і праці таких авторів, як: *Ганна Коваль* («Ми — ковалі»), *Михайло Осадчий* («Зустріч з вождем»), *Василь Стус* («З Рільке» і листування), *Василь Барладяну* («Відпустіть картини до Києва»), *В. Цеханський* («Разом з Курбасом») і *Вячеслав Чорновіл* («Про звихнену пам'ять лавреата-шовініста») — походять з «Українського Вісника» ч. 8. Довша праця «Українська поезія на зубах кровожерного 'літературознавства'», надрукована в 9 і 12 числах нашого журналу за

1988 рік, взята також із 8-го числа «Українського Вісника». Праця Василя Барладяну «Кардинал має рацію», що надрукована в 11-му числі журналу, походить з того самого джерела.

Праці: *Василь Галич* — «Іншомовність: омертвіння духовости», *Левко Лук'яненко* — «Заснуймо фонд для заохочення вчителів української мови», *Євген Сверстюк* — «Творчість — це згоряння (не згортання, як надруковано) — поміщені в 9-му числі журналу за 1988 рік, та: *Ірина Стасів-Калинець* — «Відчуженість», і *Валентин Стецюк* — «Гнат Хоткевич — композитор», що надруковані в 10-му числі за 1988 рік, взяті із журналу «Кафедра» ч. 2.

І ще одна важлива інформація. В одному із чисел нашого журналу ми згадали, що «Український Вісник» ч. 8 буде виданий окремою книжечкою з рамени УВС в Лондоні. Переконавшись, однак, що під час теперішнього заангажування УВС в скоріше прийнятих до друку книжках і других виданнях, з технічних мотивів УВС не зможе перевидати це число «Українського Вісника». Це завдання узяв на себе наш журнал, на сторінках якого помістимо вибрані статті з 8-го і наступних двох чисел «Українського Вісника», «Кафедри», «Хроніки Католицької Церкви в Україні», спецвипуск ч. 32 тощо, що почасти вже й зробили.

Редакція «В.Ш.»

ЖЕРТВУЙТЕ ЩЕДРО НА —
ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ,
ВИЗВОЛЬНИЙ ФОНД ОУН
І ФОНД АБН!

У власній справі

В НАШІЙ І СВОЇЙ СПРАВІ

Сороковий рік безперервної появи «Визвольного Шляху» випав на сам початок 1988 року, коли український народ в Україні і в українській діаспорі розпочинав відзначення Тисячоліття Хрещення України. Щоб не перешкаджати цьому переважному все-національному і церковно-релігійному відзначенні Тисячоліття, ми повздержалися з ювілейним відзначенням нашого журналу аж до початку 1989 року.

Про сам журнал, його місце і ролі в українському суспільстві говорить це *Звернення його Видавця, Адміністрації і Редакції*, яке заадресоване до *Заступників «Визвольного Шляху»* в країнах української діаспори, до *Передплатників, Кольпортерів і Прихильників*. У тексті цього *Звернення* є мова і про його постійних та принагідних *Співробітників*, яким завдячуємо змістову сторінку журналу в усіх розгалуженнях репрезентованої на його сторінках тематики.

Журнал «Визвольний Шлях» започаткував свою історію в 1948 році в одному із таборів українських біженців на терені Великої Британії як циклоstile видання для потреб тієї частини Активу, симпатиків і прихильників рев. ОУН, яких воєнна хуртовина занесла на чужину. В короткому часі він перейшов на нормальний друк і став доступним ширшим читацьким колам, задержавши на своїх сторінках знам'я ОУН і зміст тієї в основному тематики в площинах світогляду, ідеології, політики, соціальних, історичних, наукових і літературних питань, які відносилися безпосередньо до підпільної і явної революційно-визвольної боротьби в Україні та зовнішньої і внутрішньої політики ОУН в українській діаспорі. Від першого свого числа по сьогоднішній день наш журнал безкомпромісово заступає примат *Соборности й Державности* українського народу на своїй етнографічній території, і примат *повсякчасної активної політичної і збройної боротьби* за здобуття волі, державности й соборности. На цих позиціях «Визвольний Шлях» стоїть сьогодні, будучи чи не самотнім журнальним виданням, що активно й безкомпромісово протиставиться советофільству в усіх його відношеннях та рамифікаціях, московському імперіялізмові і большевизмові, облудному псевдонауковому марксизмові-лінінізмові, як і всім явищам і фактам, що відвертають українську людину від своєї нації і своєї історії, духово-

сти, культури і державницьких стремлінь. Натомість наш журнал дає першенство усім цим поглядам, думкам, концепційним заложенням і конкретним заходам, які скріплюють наш народ і його організовані національні сили в боротьбі за відзискання волі та державности. Іншими словами, взявши за своє лього знам'я ОУН, наш журнал присвячував і зараз присвячує максимум уваги цьому Рухові, його ідейно-політичним заложенням, його боротьбі і політиці в Україні і в українській діаспорі, а рівночасно із цим незалежній українській науці, культурі, літературі, питанням церковно-релігійним тощо, опираючись на співробітниках з України і з української діаспори.

В році Тисячоліття Хрещення України, як і в році Сорокліття «Визвольного Шляху» заіснувало у світі, в московсько-большевицькій імперії, а головно в підсоветській Україні, в інших національних республіках в ССРСР і в сателітних країнах багато подій, що заповідають пребагатий врожай головно на Сході Європи. В Україні розгортається рух природного націоставання у сливе всіх прошарках рідного суспільства. Ідеї розвалу російської тюрми народів стрясають зараз усім підсоветським світом. Український національно-визвольний рух, ОУН, УДП, АБН мали, мають, а скоро матимуть ще глибші і ширші можливості розвитку в праці і боротьбі. Нові перспективи зарисувалися і перед нашим журналом. Віримо й надіємося, що все це знайде в цих найближчих да нас місяцях, тижнях і днях належний відгук серед усіх сторонників «Визвольного Шляху» і всієї української патріотичної громади.

Редакція «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

* * *

ДО ШАНОВНИХ ЗАСТУПНИКІВ, ПЕРЕДПЛАТНИКІВ, КОЛЬПОРТЕРІВ І ПРИХИЛЬНИКІВ ЖУРНАЛА «ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ»

Журнал «Визвольний Шлях» виходить у світ кожного місяця уже повних 40 років. Всі числа журала появляються великим книжковим форматом (128 сторінок друку), що за 40 пройдених років становить поважну книгозбірню. В кожному випуску журналу друкуються праці і статті визначних представників українського політичного, громадського, наукового і літературного життя сьогоденної України й української діаспори.

Наш журнал є великим культурним надбанням всієї української спільноти в Україні і на поселеннях, і заслуговує на моральну і матеріальну підтримку.

Сорок років безперервної появи журналу в еміграційних обставинах — це безперечний успіх, який вимагав у минулому і сьогодні вимагає великих зусиль Видавництва, його Адміністрації і відданої праці Редакції журналу і всіх його Співробітників — науковців, літераторів, журналістів. Увесь цей довголітній час Видавництво, Адміністрація і Редакція розраховували на жертвовність передплатників, кольпортерів, читачів і прихильників журналу, яким завдячуємо успіх його 40-літнього існування. За цих 40 років наш журнал передплачували або купували його в кольпортерів сотні тисяч відборців по всіх країнах світу, а до прочитання брали його ще багато більше людей, а в цьому й поважна кількість читачів в Україні і взагалі в країнах поза залізною заслоною.

Ніде правди діти, але журнал «Визвольний Шлях» в такому контексті змісту й оформлення, як ми його знаємо, це одинокий журнал, який завжди присвячений найважливішим питанням української національної політики і революційно-визвольної боротьби за визволення України з московсько-більшевицької неволі і побудову вільної, соборної держави, як також найважливішим питанням української науки, культури, літератури і побуту, про що найкраще і найвсесторонніше свідчать самі тільки прізвища його сталих і принагідних співробітників із дослівно усіх закутин розлогої України, поділеної встановленими ворогами України кордонами, але єдиної своїм національним духом і невгасаючим стремлінням до волі та державности. «Визвольний Шлях» — це чи не одинокий український журнал суспільно-політичного і науково-літературного характеру, який безперервно протиставиться усім подібним журналам в підсоветській Україні, які заступають не українську самостійницьку, але промосковсько-імперіялістичну лінію в Україні в усіх відношеннях життя і політики. Про це говорять самі большевики та їхні вислужники в Україні, які дуже часто полемізують з «Визвольним Шляхом» і його авторами-співробітниками.

Закінчуючи вкоротці сороковий рік появи нашого журналу, наші думки і пляни розгортаються в тому напрямі, щоб закріпити надалі його існування та безперервну щомісячну появу, що необхідне для воюючої України й української діаспори. Шановні Заступники-передплатники журналу в країнах Західного світу, Співробітники, Передплатники і Читачі напевно зауважили, що вже повних 20 років в нашому журналі друкуються публіцистичні, наукові і літературні твори багатьох авторів з України, а в цьому десятилітті їхніх праць та інформативного матеріялу про біжучі розвиткові процеси надруковано навіть дуже багато. Це закріплення майбутности за журналом можливе шляхом всебічної моральної і матеріяльної підтримки й допомоги з рамени всіх українських патріотів нашої діаспори.

Щоб це досягнути, Дирекція і Адміністрація УВС, і Редакція журналу проголошують на осінні місяці 1988 року і зимові місяці 1989 року всіх-охоплюючу грошову збірку на Пресовий Фонд «Визвольного Шляху» в сорокліття його існування.

Разом із цим зверненням-закликом висилаємо довільну кількість збіркових лист* і дуже просимо Вас, Високоповажані Подруги і Друзі, підготувати в місцях свого побуту і з найбільшою увагою провести цю збірку пожертв на Пресовий Фонд «Визвольного Шляху», вірючи, що передплатники і читачі журналу поспішать у цьому ділі зі своїм наочним прикладом.

Закликаємо, щоб спільними зусиллями ми зробили все, що в наших силах, щоб тією збірковою акцією охопити якнайбільше коло української громадськості без огляду на віроісповідні та політичні погляди, бо наш журнал завжди був і є журналом всеукраїнським, соборницьким.

Відвідуючи українців з цим закликом і збірковими листами, просимо пам'ятати і про потребу приєднання журналові нових передплатників з рядів молодших поколінь, а головне з рядів випускників українських і чужинецьких високих шкіл, бо це найважливіша запорука дальшої безперервності в появі журналу.

ВИКОНАЙМО З ГДНІСТЮ ЦЕЙ ЧЕРГОВИЙ НАШ ОBOB'ЯЗОК!

Розчислення зараз по закінченні збірки просимо робити безпосередньо з Адміністрацією «Визвольного Шляху» в Лондоні, висилаючи збіркові листи разом із зібраними грошми, чеками, поштовими мандатами або готівкою на адресу:

UKRAINIAN PUBLISHERS LTD, 200 LIVERPOOL ROAD
LONDON N1 1LF, GREAT BRITAIN.

Лондон, жовтень 1988

ДИРЕКЦІЯ І АДМІНІСТРАЦІЯ УВС
РЕДАКЦІЯ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

* Збіркові листи вислано окремо почерез ОУВФ.

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРІЯ:

*Postup Ukrainian
Co-operative Trading Society,
902 Mount Alexander Road,
Essendon, Victoria, 3040*

КАНАДА:

*The League for the Liberation
of Ukraine, 140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., M5V 2R3.*

АВСТРАЛІЯ:

*M. Petruszczak
Walzmanstr. B. A/Z 2.
Salzburg-Aigen.*

НІМЕЧЧИНА:

*"Shlach Peremohy"
8000 München 80,
Zeppelinstr. 67.*

АРГЕНТИНА:

*W. Zastawnyj
1425 Soler, 5039 — BS AIRES.*

США:

*Mr. H. Cebrij
136 - 2nd Ave.,
New York, N.Y., 10003,*

БЕЛЬГІЯ:

*Mr. O. Kowal
72 Blvd. Charlemagne,
1040 BRUXELLES.*

Чикаго і околиця:

*Bohdan Kaszuba
6427 W. Forest Preserve Drive,
Harwood Heights, Ill. 60656.*

ФРАНЦІЯ:

*Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain
75261 PARIS Cedex 06.*

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ, СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ЙОГО БЕЗКОМПРОМІСОВІЙ БОРОТЬБИ ЗА УССД!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТИТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.
